

”Hæarta tá hørt?”

En studie av talemålet til ungdom i Aurskog-Høland

Ingrid Agathe Glende

Mastergradsavhandling

Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2006

Takk til

Geirr Wiggen for god veiledning og oppmuntrende ord.

Hilde Dybvik for hjelp til datainnsamling og korrekturlesing.

Ansatte ved Bjørkelangen videregående skole og Kjelle videregående skole for positiv innstilling til prosjektet og for hjelp til å organisere feltarbeidet.

De åtte informantene som gjorde studien gjennomførbar ved å delta i undersøkelsen.

Ingrid Agathe Glende

Oslo, mars 2006

Innhold

INNHold	3
1. INNLEDNING	6
1.1 TEMA	6
1.2 FORSKNINGSHISTORIKK	7
1.2.1 <i>Dialektologi og sociolingvistikk</i>	7
1.2.2 <i>Aktuelt språksamfunn og situasjonsbetinga språkbruk</i>	9
2. AURSKOG-HØLAND	11
2.1 FAKTA OM AURSKOG-HØLAND	11
2.2 TALEMÅLET I AURSKOG-HØLAND	12
2.2.1 <i>Romeriksmålet</i>	13
2.2.2 <i>Avgrensning i forhold til andre varieteter</i>	20
3. BEGREPSAVKLARING OG TEORI	24
3.1 DIALEKT	24
3.2 STANDARDTALEMÅL	25
3.3 VARIETET	28
3.4 SPRÅKLIG REGIONALISERING	29
3.5 SPRÅKSAMFUNN	33
3.6 SPRÅK OG IDENTITET	35
3.7 SPRÅK OG PERSONLIGHET	39
3.8 SOSIAL NETTVERKSTEORI	42
3.9 AKKOMODASJONSTEORIEN	43
3.10 SALIENS	46

3.11	SPRÅKHOLDNINGER	47
4.	METODE	51
4.1	TO TRADISJONER	51
4.1.1	<i>Det labovske paradigmet</i>	51
4.1.2	<i>Interaksjonell sosiolingvistikk</i>	52
4.1.3	<i>Parallell utnyttelse</i>	54
4.2	KVANTITATIV OG KVALITATIV METODE	55
4.3	DATAINNSAMLING	57
4.3.1	<i>Faktisk og rapportert språkbruk</i>	57
4.3.2	<i>Kvalitativt forskningsintervju</i>	60
4.3.3	<i>Undersøkelsen</i>	64
5.	ANALYSE	74
5.1	SPRÅKLIGE VARIABLER	74
5.1.1	<i>Transkripsjon</i>	76
5.1.2	<i>Primære variabler</i>	77
5.1.3	<i>Sekundære variabler</i>	79
5.2	ANALYSE AV HVER ENKELT INFORMANT	80
5.2.1	<i>Johan</i>	80
5.2.2	<i>Fredrik</i>	87
5.2.3	<i>Øyvind</i>	94
5.2.4	<i>Knut</i>	101
5.2.5	<i>Marius</i>	109
5.2.6	<i>Marthe</i>	115
5.2.7	<i>Lars</i>	122

5.2.8	<i>Kristin</i>	129
5.3	OPPSUMMERING KVANTITATIV ANALYSE	137
5.3.1	<i>Situasjonsbetinga språkbruk</i>	137
5.3.2	<i>Tradisjonell eller modifisert?</i>	140
5.4	OPPSUMMERING KVALITATIV ANALYSE	146
5.4.1	<i>Verken fugl eller fisk</i>	146
5.4.2	<i>Typer og talemål</i>	148
6.	AVSLUTNING	150
	LITTERATURHENVISNING	153
	VEDLEGG	159
	SAMMENDRAG	175

1. Innledning

1.1 Tema

Talemålsgranskning viser at språktrekk fra Oslo stadig sprer seg til flatbygdene på Østlandet. Fenomenet kalles språklig regionalisering, en prosess som fører til utvisking av lokale talemålsforskjeller og gjør språkbruken innafor et større område mer enhetlig. I overgangsfasen mellom lokal- og regionalmål vil det være rom for variasjon, enten som følge av at tradisjonell og mer urban språkbruk eksisterer side om side, eller av at førstnevnte gradvis blir erstatta av sistnevnte. Slike språkendringer danner utgangspunkt for denne studien, som vil omhandle talemålet i Aurskog-Høland kommune lengst øst i Akershus. På grunn av kort avstand til Oslo, pendling og tilflytting ligger forholda til rette for at urbane språktrekk finner veien til dette distriktet. Av den grunn framstår talemålet i Aurskog-Høland trolig som et blandingsmål, derav tittelen ”hæarta tå hørt” – ”halvparten av hvert” i tradisjonell språkdrakt.

Ettersom avhandlinga blir skrevet innafor emnet nordiskdidaktikk, velger jeg å rette fokus mot de unge språkbrukerne i Aurskog-Høland. Jeg vil foreta en undersøkelse av talemålet til et utvalg elever ved to videregående skoler og antar at den språklige regionaliseringsprosessen har nådd området. Det betyr at jeg må forholde meg til ulike varieteter i tilknytning til dette prosjektet, nærmere bestemt romeriksmål, som er det tradisjonelle talemålet i Aurskog-Høland, og oslomål.

På 50-tallet ble språkbrukerne på Romerike karakterisert på følgende måte: ”I samtale med fremmede vil en jamt merke en avgjort tendens hos folk til å avstrefe særmerkene i bygdemålet” (Refsum 1953: 4). På den måten blir det antyda at romerikingene viser tendens til individuell variasjon. Noe av det jeg vil stille spørsmål ved, er om denne tendensen står like sterkt i dag. Dersom regionaliseringsprosessen virker på Romerike, vil de såkalte ”særmerkene i bygdemålet” trolig være på vikende front, særlig blant unge språkbrukere. Fører det

til at talemålet til ungdommen er relativt enhetlig i samtale med fremmede, eller viser de fortsatt tegn til individuell variasjon? Hvilke språktrekk unnlater de i tilfelle å bruke? Spørsmåla antyder at begrepet situasjonsbetinga språkbruk vil stå sentralt i denne studien, noe som innebærer at selve undersøkelsen foregår i lys av to ulike situasjoner.

Jeg vil imidlertid ikke bare legge vekt på individuell variasjon, men også på variasjon mellom ulike språkbrukere. Jeg antar at forhold som tilknytning til hjemstedet, nettverk, fritidsinteresser og framtidsplaner virker inn på talemålet. Det fører til at jeg foretar en typeinndeling av informantene, som videre vil bli knytta til personlighetsteori.

Tematikken for denne studien kretser dermed rundt følgende tre problemstillinger:

1. Hvilke talemålsvarieteter bruker ungdom i Aurskog-Høland?
2. Bærer språkbruken deres preg av å være situasjonsbetinga?
3. Hvordan er forbindelsen mellom talemål og personlighet?

1.2 Forskningshistorikk

1.2.1 Dialektologi og sosiolingvistikk

Talemålsgranskning kan deles inn i to disipliner, tradisjonell dialektologi og sosiolingvistikk. Førstnevnte bunner i nasjonalromantikken, er diakront orientert og har som mål å kartlegge det autentiske ved talemålet. En typisk informant innafor denne disiplinen blir gjerne beskrevet ved hjelp av begrepet NORM, som står for "nonmobile older rural male" (Le Page 1997: 17). For å kartlegge arkaisk språkbruk, blir altså eldre, stedbundne menn fra landsbygda betrakta som velegna informanter. Det fører til at dialektologene reiser til avsidesliggende bygdesamfunn for å samle inn data. Feltarbeidet er prega av rapportert språkbruk i og med at informanten oppgir hvordan han uttaler ulike ord. Resultata legger grunnlag for utarbeidelse av dialektkart, som viser utbredelsen av ulike målmerker. På den måten fokuserer den

tradisjonelle dialektologien på det enhetlige ved talemålet innafor et geografisk avgrensa område og legger liten vekt på den individuelle variasjonen til informantene.

Etter hvert som sociolingvistikken etablerer seg som forskningsdisiplin, blir fokuset for talemålsgranskninga utvida. I 1953 skriver André Martinet følgende: "But we shall now have to stress the fact that a linguistic community is *never* homogeneous and hardly ever self-contained [...] linguistic diversity begins next door, nay, at home, and within one and the same man" (Martinet 1953, her etter Le Page 1997: 19). Slik poengterer Martinet at et språksamfunn aldri vil være homogent, men at det alltid vil finnes lingvistisk mangfold, både på samfunns- og individplan. På det viset gir han uttrykk for den grunnleggende forskjellen mellom tradisjonell dialektologi og sociolingvistikk. Sociolingvistikken søker ikke det enhetlige, arkaiske språksamfunnet, men er isteden opptatt av synkron variasjon innafor et bestemt språksamfunn. Framfor å fokusere på geografisk variasjon legger sociolingvistikken vekt på språkbruk i forhold til *sosial* variasjon. Dermed blir det aktuelt å dele inn informantene i grupper på bakgrunn av sosiale faktorer som kjønn, alder, sosioøkonomiske forhold og sosial klasse. Forestillinga om at det urbane språksamfunnet er mer sammensatt enn hva det rurale er, fører til at talemålsgranskerne fatter interesse for språkbrukerne i byene. Det kommer ikke minst til uttrykk gjennom undersøkelsene William Labov foretok i New York på 60-tallet. Hensikten med disse granskningene var å kartlegge hvilke sosiale faktorer som kunne sies å forårsake en viss språkhistorisk utvikling. I den forbindelse valgte Labov en metode som gikk ut på å foreta korrelasjonsanalyse mellom sosiale og språklige variabler. Denne metoden skulle komme til å prege sociolingvistikken, noe som har ført til at det labovske paradigmet er et velkjent begrep innafor denne disiplinen.

Etter hvert har det også etablert seg et annet paradigme, nemlig den interaksjonelle sociolingvistikken. Her blir individuell språkbruk kartlagt i lys av teorier som for eksempel sosial nettverksteori og akkomodasjonsteorien. Hensikten er å forstå hvordan psykososiale krefter virker i forhold til språkbruk. Slik ser vi at sociolingvistikken byr på ulike innfallsvinkler. En grundigere presentasjon av de

ulike innfallsvinklene og hvordan de kan betraktes som komplementære i forhold til hverandre, vil jeg komme tilbake til i kapittel 4.

1.2.2 Aktuelt språksamfunn og situasjonsbetinga språkbruk

I forhold til mitt prosjekt framstår to forskningsområder som spesielt relevante, studier av talemålet i Aurskog-Høland og av situasjonsbetinga språkbruk. Samtidig er undersøkelser som retter fokus mot språklig regionalisering av interesse. Det er tidligere ikke foretatt noen sammenhengende studie av talemålet i Aurskog-Høland. Ingeborg Hoff (1968) har skrevet om målet i Aurskog og Blaker og kommer i den anledning inn på talemålet i Høland. Ellers finnes kun ordsamlinger fra området. Sigurd Kolsrud (1933), Helge Refsum (1953), Kjell Hobøl (1986) og Ellen Skolseg (1994) har tatt for seg romeriksmålet, og i tillegg har Kolsrud (1961) skrevet om målet i Sørur. Ettersom Aurskog-Høland hører til Romerike, vil også disse framstillingene være relevante, noe jeg går nærmere inn på i kapittel 2.

Situasjonsbetinga språkbruk

En svært kjent studie som retter fokus mot situasjonsbetinga språkbruk, er Blom og Gumperz (1972) sin studie av språkbruken på Hemnesberget i Nordland. De tar for seg veksling mellom ranamål og bokmål og konkluderer med at språkbruken varierer avhengig av situasjon (formell/uformell), rollerelasjon og samtaleemne. Til tross for at studien blir holdt for å være banebrytende i sosiolingvistisk sammenheng, har den allikevel møtt kritikk (Mæhlum 1996). Blom og Gumperz opererer med totalt atskilte varieteter, nemlig ranamål og bokmål. At språkbrukerne på Hemnesberget foretar veksling mellom ranamål og *bokmål*, er heller tvilsomt. Betegnelsen bokmål indikerer nemlig et standardtalemål som bygger på skriftspråk, og et slikt talemål finnes – i hvert fall offisielt sett – ikke i Norge.¹ Trolig modifierer de heller ranamålet i visse situasjoner, slik at østnorske språktrekk blir en del av repertoaret deres. Videre har situasjonsbetinga språkbruk blitt kartlagt i lys av språkbrukere som er på flyttefot.

¹ Se drøfting av begrepet standardtalemål i kapittel 3.

Det har blant annet Olaug Rekdal (1971), Brit Mæhlum (1986), Helge Omdal (1994) og Unn Røyneland (1999) gjort. Undersøkelsene retter fokus mot språkbrukernes tilpasning til varieteter som ikke er deres opprinnelige. Variasjonen blir som regel kartlagt i lys av to ulike intervjuer. Mens det ene blir utført av en person fra hjemstedet til informantene, blir det andre foretatt av en fra det nye bostedet. Andre undersøkelser retter fokus mot situasjonsbetinga språkbruk blant informanter bosatt i byer. Det har Bjørn Oscar Hoftvedt (1979) og Finn Gabrielsen (1984) gjort. Hoftvedt brukte informanter fra østkanten av Oslo, mens Gabrielsen tok for seg språkbruk blant ungdom i Stavanger. Begge etablerte to intervjusituasjoner, en formell og en mindre formell. Hensikten var å undersøke i hvilken grad informantene tilpasser seg intervjuerne. Hoftvedt mener det er tendens til situasjonsbetinga språkbruk blant informantene fra Oslo øst, noe som særlig viser seg i gamle jamvektsord. Gabrielsen gir uttrykk for at det først og fremst er realiseringa av /e:g/ og /je/ (pers.pron.) som varierer fra situasjon til situasjon. Andre undersøkelser legger vekt på hvordan intervjueren tilpasser seg informantene, noe Ernst Håkon Jahr (1979) og Kari Anne Vold Ulset (2002) har tatt for seg.

Språklig regionalisering

I 1998 starta prosjektet *Talemålsendring i Noreg* (TEIN) opp. Målsettinga for prosjektet var å få kunnskap om hvilken betydning ulike språklige og samfunnsmessige faktorer har for talemålsendring i Norge. I den forbindelse har det blitt skrevet en rekke avhandlinger som legger vekt på språklig regionalisering, der flere retter fokus mot områder som ligger i nærheten av Oslo. Det gjelder for eksempel Tone Skramstads (1999) studie av talemålet på Hadeland, Marianne Dahls (2002) studie av språklige strategier i Sandefjord og Anita Aasens (2004) studie av Follomålet. Felles for disse avhandlingene er at de fokuserer på oslomålets påvirkningskraft overfor andre varieteter.

2. Aurskog-Høland

2.1 Fakta om Aurskog-Høland

Aurskog-Høland kommune ligger som allerede nevnt i Akershus fylke og grenser til Sverige i øst, Hedmark i nord og Østfold i sør.² Kommunen er også en del av Romerike, et område som består av Akershuskommunene øst for Oslo. Aurskog-Høland er den største skogbrukskommunen og den nest største jordbrukskommunen i Akershus. Området består av 12 prosent dyrka mark og 71 prosent produktiv skog, det til sammenligning med et landsgjennomsnitt på 5,3 prosent dyrka mark og 21 prosent produktiv skog. Mens jordbruksarealet strekker seg fra nord til sør i kommunen, ligger skogsarealet hovedsakelig i nord og øst, hvor det finnes store, sammenhengende skogsområder. Samtidig er det mange innsjøer og tjern i Aurskog-Høland, til sammen rundt 300 større og mindre vann. Beskrivelsen av landskapet indikerer at bosettinga er relativt spredt. 13 379 innbyggere fordeler seg på et areal på 961 km², noe som medfører en befolkningstetthet på 13,9 personer per km².³ Det er under landsgjennomsnittet på 14,1 personer per km² og betraktelig lavere enn den samlede befolkningstettheten i Akershus fylke, som er på 99,6 personer per km². (Tall fra Statistisk sentralbyrå.)

Aurskog-Høland kommune ble oppretta i 1966 som følge av at de fire kommunene Aurskog, Setskog, Nordre- og Søndre Høland ble slått sammen. På 50- og 60-tallet opplevde området stadig befolkningsreduksjon, og derfor ble det regna som hensiktsmessig å slå de fire kommunene sammen til en storkommune. Samtidig endra sysselsettingsgrunnlaget seg i denne perioden. Tidligere hadde primærnæringa i stor grad sysselsatt innbyggerne i området, men fra slutten av 40-tallet valgte stadig flere

² Se kart, vedlegg 1 og 2.

³ Innbyggertall per 01.01.2006.

å søke arbeid i Oslo og mer sentrale deler av Akershus. På den måten utvikla Aurskog-Høland seg til å bli en pendlerkommune, og i 2001 var 47,9 prosent av de yrkesaktive innbyggerne pendlere. (Tall fra Statistisk sentralbyrå.) Samtidig har området opplevd befolkningstilvekst siden slutten av 60-tallet.

Aurskog-Høland ligger cirka seks mil øst for Oslo og cirka tre mil øst for Lillestrøm. I 1960 ble Aurskog-Hølandsbanen, jernbanelinja som forbandt området med Oslo, nedlagt. Som kompensasjon fikk kommunen overført midler til å ruste opp veiene. Det resulterte i den såkalte Kompveien, som skapte god forbindelse mellom Aurskog og Lillestrøm. I tillegg er det kollektive busstilbudet mellom Lillestrøm og kommunesentrumet Bjørkelangen relativt godt utbygd. Så til tross for at Aurskog-Høland er et landlig område, er forbindelsen til mer urbane områder god.

2.2 Talemålet i Aurskog-Høland

Akershus blir delt inn i de språklige regionene Romerike, Follo og Asker-Bærum. Som jeg var inne på innledningsvis, er talemålet i Aurskog-Høland en del av romeriksmålet. Det hører igjen til midtøstlandsk, som er et samlebegrep for dialektene i Oslo, Akershus, Ringerike og deler av Sør-Aurdal i Oppland (Lie 1990: 103). I dette kapitlet vil jeg ta for meg tradisjonelle trekk ved romeriksmålet, samtidig som jeg vil kommentere det som er spesifikt for talemålet i Aurskog-Høland.⁴ Jeg har selv vokst opp i Aurskog-Høland, og kommer til å trekke inn min egen kjennskap til A-H-målet der jeg finner det nødvendig.

⁴ Se kapittel 5.1.1 for transkripsjonsprinsipp. Hvilke språklige variabler jeg legger vekt på i dette prosjektet, kommer jeg tilbake til i kap. 5.1.2 og 5.1.3.

2.2.1 Romeriksmålet

Konsonanter

Tjukk l er utbredt i romeriksmålet. Fonemet har to opphav, norrøn /l/ og det norrøne konsonantsambandet /rð/. Det fører til at tjukk l finnes i ord som /su:ɾ/, /mø:ɾ/, /gø:ɾ/ og /ju:ɾe/ (subst.). Skjekkeland (2005: 67) peker på at den førstnevnte typen, tjukk l av norrøn /l/, er mer utbredt enn den sistnevnte. Tjukk l har avgrensa distribusjon, og det betyr at den bare kan opptre i visse fonologiske omgivelser. Martin Skjekkeland peker på hvor fonemet *ikke* kan stå:

Tjukk l førekjem ikkje etter i:, e:, y:, ei, øy:. Tjukk l står heller ikkje etter eller føre /d, t, s, r, n/. [...] I tillegg er det slik at tjukk l ikkje står i framlyd (li:te, lå:s, lu:s osv.) og heller ikkje der lyden er lang, døme: stall. [...] Det er også nokså vanleg at eldre og nyare lånord har vanleg alveolar l (Skjekkeland 2005: 67).

Ernst Håkon Jahr (1981) tar for seg l-fonema i osломålet og gir uttrykk for at det er vanskelig å formulere klare regler for distribusjonen av /ɾ/. Han peker på at enkelte ord, for eksempel /bɾæi/ (subst.) og /dætje/ (vb.), kun kan realiseres med /ɾ/, mens andre ord, som /jɔ:ɾe/ (subst.) og /skravɾe/ (vb.), vanligvis uttales med /ɾ/. Jahr trekker også fram motsetninger som /bɔ:l/ og /kɔ:ɾ/ (begge subst.), der førstnevnte ikke kan ha tjukk l, mens sistnevnte kan. Videre kommer han inn på distribusjonen av /ɾ/ i osломåla og peker på at /klase/ (subst.), /flɔt/ og /kla:ɾ/ (adj.) tradisjonelt sett ikke har blitt realisert med /ɾ/ på østkanten. Denne distribusjonen kobler han til Amund B. Larsen sin studie av solørmålet, som viser at /kla:r/ uttales uten /ɾ/ i Solør (Larsen 1926, her etter Jahr 1981: 336). Etersom Romerike grenser til både Oslo øst og Solør, vil jeg anta at distribusjonen av /ɾ/ er den samme i romeriksmålet som i de to andre varietetene. Derfor regner jeg fravær av /ɾ/ i /klase/ (subst.), /flɔt/ og /kla:ɾ/ (adj.) som tradisjonelle former i A-H-målet. Hvis disse ordene forekommer *med* /ɾ/, mener Jahr det skyldes generalisering av distribusjonsreglene som følge av lav bruksfrekvens: ”Ved at [ɾ] nyttes sjeldnere, vil også kjensla for de forskjellige

unntaka etter hvert kunne bli borte, og [ɾ] brukes i ord der lyden er umulig for språkbrukere som totalt sett bruker [ɾ] langt hyppigere” (Jahr 1981: 337).

Når /ɾ/ eller /r/ kommer i kontakt med en etterfølgende alveolar konsonant, oppstår en retrofleks. Denne kontaktassimilasjonen er opphavet til former som /fæ:ɾ/, /svaɾ/, og /sæ:ɾ/. Disse eksempla er allment utbredt, men retrofleksjer finnes også i ord som trolig er lite brukt, for eksempel /hæʃ/ og /hætʃ/. Noe annet som er typisk for konsonantene i romeriksmålet, er at /g/ blir til /j/ etter /r/ og /ɾ/. Derfor uttales elg /æɹj/, helg /hætj/ og korg /kørj/. Når det gjelder forskjeller innad i Aurskog-Høland, vil jeg nevne at Aurskog holder på gammel /tn/, mens Setskog og Høland har gjennomgått overgang til /n/. Derfor kan uttalen av ord som vann og bunn fortone seg noe ulikt. Mens aurskogingene sier /vatn/ og /bɔtn/, er /van/ og /bɔn/ vanlig uttale i resten av kommunen.

Vokaler

Romeriksmålet har både vokalåpning og vokalsenkning. Som følge av vokalåpning blir /a/ til /æ/ og /ɔ/ til /ø/, som i /seker/ (adj.), /kæɾv/ og /føɾk/ (subst.).

Vokalsenkning gir former som /søns/ (vb.), /fresk/ (adj.), /meda/ og /kvæl/ (subst). Enkelte av disse overgangene er ikke like utbredt i hele Aurskog-Høland. For det første er vokalåpning mer utbredt i Høland enn i Aurskog: ”I Høland er det overgang fra **o** til **ø** i mange ord føre **r**, der Romerike ellers har **å**: dei seier ikkje å årke som i A. og B. [Aurskog og Blaker], men å örke som i Østfold” (Hoff 1968: 743). Videre gir Hoff uttrykk for at senkning fra /a/ til /æ/ er mer utbredt i Høland enn i Aurskog, noe som gir motsetninger som /dæ:ɾ/ og /da:ɾ/. I tillegg peker hun på at Aurskog har holdt på /y/ foran /t/, /ɲ/ og /re/, derfor /yɲre/ og /tyɲre/ i Aurskog kontra /øɲre/ og /tøɲre/ (adj.) i Høland.

Diftongene /æi/, /øy/ og /æu/ finnes i romeriksmålet, men kun foran én eller ingen konsonant. Det er årsaken til skillet mellom /bræi/ og /bret/ (adj.), /ræist/ og /rest/

(vb.). At diftonger forenkles foran lang konsonant eller flere konsonanter, blir regna som ”[e]it sermerke for Romerike og bygdene sunnanføre på begge sider av fjorden, Ringerike og fleire” (Hoff 1968: 695). I tillegg kan ikke diftongen /æu/ stå foran /v/; derfor former som /læv/ (subst.) og /bræv/ (adj.). Utbredelsen av diftonger er ikke lik over hele Aurskog-Høland. Det kommer av at Aurskog har holdt på lydsambandet /e:g/, mens det har blitt diftongert i Høland og på Setskog. Derfor heter det /ve:g/ (subst.), /de:g/, /me:g/ og /se:g/ (pron.) i Aurskog, men /væi/, /dæi /, /sæi/ og /mæi/ i resten av kommunen. Samtidig holder Aurskog bedre på diftongene /æi/ og /øy/ foran /r/ enn hva som er tilfelle for de andre bygdene, noe som fører til at former som /mæir/ og /fjæire/ forekommer i Aurskog.

Trykkforhold

Romeriksmålet har trykk på første stavelse i lånord fra ikke-germanske språk, derfor former som /ˈbanan/, /ˈvikar/ og /ˈtelefon/.

Jamvekt

Jamveksregelen virker i romeriksmålet, både i verb og svake substantiv. For verbet sin del fører det tydeligst til kløyvd infinitiv. I tillegg kan jamvekt gjøre seg gjeldende i både presens, preteritum og perfektum, men det gjelder kun 1. klasse svake a-verb (*å laga, lagar, laga, har laga*). For substantivet sin del virker jamveksregelen både i hankjønn og hunkjønn. Jamveksord i hankjønn ender på /a/ (*en hana*), mens jamveksord i hunkjønn ender på /u/ (*ei viku*) eller /u/ (*ei hosu*). Svein Lie (1990: 109) gir uttrykk for at jamvekt står sterkere i hankjønn enn i hunkjønn i områdene rundt Oslo, noe som samsvarer med min egen kjennskap til talemålet i Aurskog-Høland. Jeg har inntrykk av at jamveksregelen fortsatt virker i hankjønn, men at den så å si er fraværende i hunkjønn. Riktignok har jeg hørt ordformer som *kaku* og *gatua*, men kun blant et fåtall eldre mennesker.

Substantiv

Substantivbøyinga i romeriksmålet er som følger:

Hankjønn: en gutt - gutten - gutter - gutta
 en hana - hanan - hanar - hanaa

Hunkjønn: ei jente - jenta - jenter - jentene
 ei viku - vikua - vikur - vikune
 ei hoso - hosoa - hosor - hosone

Intetkjønn: et hus - huset - hus - husa

Det blir regna som et særegent trekk ved det østlandske målområdet at hankjønn bestemt form flertall ender på -a (*gutta*).

Verb

Svake verb

1. klasse blir bøyd slik:

å kaste - kaster - kaste - har kaste
å laga - lagar - laga - har laga

Det første eksemplet viser at a-verb ender på -e i preteritum og perfektum, noe som gjelder for hele Romerike med unntak fra Høland og Setskog. Hoff mener dette bøyingsmønsteret er i ferd med å bli erstatta av a-ender i preteritum og perfektum: ”Slike former [a-endelse i preteritum og perfektum] høyrer til i Oslo, og breier seg i dag i stasjonsbyane på Romerike, serleg stader som på Lillestrøm o. a. som er å rekne som forstader til Oslo. Ellers er han kaste o.l. det gamle på resten av Romerike” (Hoff, 1968: 744). Også Skolseg (1994: 251) hevder at a-ender dominerer på Romerike, i alle fall blant yngre språkbrukere.

Det andre eksemplet kommenterte jeg ovafor i forbindelse med jamvekt. Hoff (1968: 740) gir uttrykk for at også dette bøyingsmønsteret kan erstattes av et annet, noe som betyr at a-endelsen i infinitiv og presens blir erstatta av -e, mens preteritum og perfektum uttales med d(e)/t(e). (*lagde - har lagd*).

Sterke verb

Sterke verb av typen skyte, bryte og krype (2. klasse) har diftongen /æu/ i preteritum.

Det gir følgende bøyingsmønster:

å /ʃy:te/ - /ʃy:ter/ - /skævt/ - har /skø:ti/

å /bry:te/ - /bry:ter/ - /brævt/ - har /brø:ti/

Lie (1990: 112) peker på at bøyingsmønsteret fra Oslo er i ferd med å spre seg til de bymessige strøka rundt Oslo, noe som fører til at /æu/ blir erstatta av /øy/. Supinum av sterke verb ender på -i, og som eksemplene viser, er rotvokalen tradisjonelt sett /ø/. Også dette mønstret mener Lie er i endring. Årsaken er at /ø/ blir erstatta av /y/ eller /i/, slik at rotvokalen er den samme i supinum som i infinitiv. Det resulterer i former som /bry:ti/, /ʃy:ti/, /vini/ og /fini/. En annen utviklingstendens er at verb som opprinnelig er sterke, går over til å bli svake:

Sterk: å /le:se/ - /la:s/- har /le:si/ Svak: å /le:se/ - /le:ser/ - /le:ste/ - har /le:st/

Sterk: å /bæ:ra/ - /ba:r/- har /bø:ri/ Svak: å /bæ:re/ - /bæ:te/ - har /bæ:t/

Pronomen

Personlig pronomen

Når 1. person entall står som subjekt, heter det /je/ i romeriksmålet. Som objekt finner man /mæi/ eller /me:g/. Skillet mellom diftong og monoftong finnes også i 2. person, derfor /dæi/ kontra /de:g/. At begge disse formene finnes i Aurskog-Høland, var jeg inne på i avsnittet om diftonger. Videre er subjeksforma av 3. person hunkjønn verdt å merke seg. Mens /hø/ er typisk for Romeriksmålet, heter det /hu/ i Aurskog-Høland. Objektsformene for 3.person entall hankjønn og hunkjønn er /n/ og /a/ (*je såg n, je såg a*). Disse formene kan også opptre som subjekt, men da står de etter verbet (*da kom n, da kom a*). I tillegg står de ofte foran navn og ord som betegner slektsforhold (*je såg a Liv, je såg n far*).

2. person flertall heter /di/ når det står som subjekt, og objektsforma er enten /dek/ eller /dik/. Hoff (1968: 749) gir uttrykk for at /dik/ er utbredt i Aurskog-Høland, men

Lie (1990: 113) peker på at /dere/ blir mer og mer vanlig i Akershus. 3. person flertall kan ifølge Hoff (1968) hete både /dæi/, /di/ og /dum/. Forholdet mellom de ulike formene blir betegna ved hjelp av følgende eksempel: ”Dæi epla, di er så goe at dom staner itte på apalln” (Hoff 1968: 734). Hun hevder at /dæi/ først og fremst blir brukt som påpekende pronomen, men at forma også *kan* opptre som subjekt. Videre mener hun at /di/ kan stå som subjekt, jf. eksemplet ovafor. Om forma /dum/ skriver hun følgende: ”Dom [...] er fyrst og fremst bruka utanom subjektstillinga: [...] Men dom er også bruka som subjekt, serleg når det står etter verbet, men og elles” (Hoff 1968: 734). På den måten gir Hoff uttrykk for at /dum/ har begrensa distribusjon. Dette synspunktet står i kontrast til både Lie (1990: 113) og Skjekkeland (2005: 112), som hevder det er formsammenfall mellom objekt og subjekt. Det betyr at /dum/ ikke først og fremst opptre som objekt, men at det *like gjerne* kan stå som subjekt. På bakgrunn av min kjennskap til talemålet i Aurskog-Høland velger jeg å slutte meg til Lie og Skjekkeland, noe som innebærer at jeg ikke opererer med skille mellom subjekt og objekt. Allikevel ser jeg ikke bort fra at jeg må forholde meg til forma /di/ i forbindelse med dette prosjektet. Lie (1990: 113) peker nemlig på at både /di/ og /dem/ vinner terreng i Akershus. Men i motsetning til hva Hoff gir uttrykk for, anser jeg /di/ for å være et byfenomen (Oslo vest) – ikke tradisjonell subjektsform i romeriksmålet.

Østkantforma /dem/ krever også en nærmere utdypning. Larsen (1907: 115) karakteriserer /dem/ som ”skolesprog” eller ”guttessprog”, og det betyr at denne forma tradisjonelt sett ikke er den mest utbredte i østkantmålet. Opprinnelig dominerer nemlig /døm/ på denne kanten av byen, og i tillegg kan både /døm/ og /dum/ forekomme. Etter hvert har imidlertid /dem/ blitt mer og mer vanlig, særlig blant yngre språkbrukere (Wiggen 1990: 184). Og som jeg allerede har vært inne på, ser det ut til at denne forma er i ferd med å feste seg blant språkbrukerne i Akershus også.

Eiendomspronomen

Romeriksmålet har intetkjønnsformene /met/, /det/ og /set/. Ellers er det verdt å merke seg hankjønnsforma /has/, 2. person flertall /dɔ:r/, /dɔt/ eller /dɔ:re/ og 3. person flertall /dums/

Påpekende pronomen

Påpekende pronomen er /dæn/, /den/, /dena/ og /deta/. Når det gjelder flertall, er /desa/ mye brukt på Romerike, men i Aurskog-Høland sier man /disa/ (Hoff 1968: 735).

Spørrepronomen

Spørrepronomen begynner som regel på /h/: /hɔ/, /heke(n)/, /høke(n)/. Disse formene kan også forekomme uten /h/, særlig i Høland, Enebakk og Rælingen (Refsum 1953: 17). Allerede på 50-tallet peker Refsum (1953: 17) på at osloformene /vem/ og /va/ blir brukt i Lillestrøm og i stasjonsbyene.

Adjektiv

Adjektiv som ender på -in eller -en har intetkjønnsform på -i. Det gir former som /gæ:ɾi/ og /rø:ti/. Diftongen /æu/ blir forenkla i intetkjønn, noe som fører til forskjeller som en /ræv/ låve og et /røt/ hus.

Adverb

Nektingsadverbet /ite/ er utbredt i Aurskog, på Setskog og resten av Romerike, men hølendingene sier /ete/.

Preposisjoner

Preposisjonene /te(l)/, /ta/, /ti/ og /tɔ:r/ er typiske for romeriksmålet. I Aurskog-Høland sier man ofte /tɔ/ isteden for /ta/ (Hoff 1968: 702) Refsum (1953: 24) peker på at hølendingene sier /tɔ:r/ istedenfor /tɔ:r/, mens Hoff (1968: 703) mener /tɔ:r/ bare finnes i Østfold.

Konjunksjoner

Tidskonjunksjonene /te(l)/, /sia/ eller /sea/ bør nevnes, det samme med de sideordnede konjunksjonene /hæler/, /æler/.

2.2.2 Avgrensning i forhold til andre varieteter

Presentasjonen ovafor viser at romeriksmålet har enkelte særtrekk, samtidig som mange av kjennetegna er felles for talemåla på Østlandet. Romerike har alltid vært gjennomfartsåre for ferdsel mellom Oslo og Trondheim, noe som har ført til at ”[m]ålføret har fått avslite mange av sine serdrag og har halde mest på slikt som det har sams med sine grannemål” (Kolsrud 1933: 34). Kolsrud legger altså vekt på at samferdsel har hatt mye å si for utviklinga av romeriksmålet. Når det gjelder påvirkning fra ”grannemåla”, framhever han særlig oslomålets påvirkningskraft. Men til tross for at romeriksmålet har latt seg farge av kontakt med andre målområder, har det allikevel holdt på trekk som blir regna for å være typiske for Romerike: ”Men framvoksteren har i mykje gått same vegen og ført til ei utskiljing frå grannemåla, så me no kann tala um eit Romeriksmål til skilnad frå maalet på Hadeland, Toten, Heidemark, Solør, Vermeland og Austfold og Folla” (Kolsrud 1933: 34). Kolsrud mener altså at romeriksmålet må betraktes som et selvstendig talemål. Også Refsum (1953: 3) kommer inn på romeriksmålets selvstendighet, og i den sammenheng foretar han en avgrensning mot vikkværske i sør og opplandsk i nord. Mens enkelte trekk henger sammen med opplandsk, kan andre ses i tilknytning til vikkværske. Av opplandske former trekker Refsum fram hankjønn, flertall, ubestemt form (*hester*), hankjønn, flertall, bestemt form (*hesta*) og preteritum av 1.klasse svake verb (*kaste*). De står i kontrast til de vikkværske formene *hestær*, *hestane* og *kasta*. Trekk som skiller romeriksmålet fra opplandsk, er at verb i presens ender på -er (*kommer*, *skyter*), noe som ikke er tilfelle for opplandsk (*kjem*, *skyt*).⁵ I tillegg peker Refsum på at bruk av diftonger er langt mer utbredt i opplandsk enn hva som er tilfelle for

⁵ Solør-Odalen skiller seg fra resten av opplandsk på dette punktet ettersom former som *grever*, *biter* og *kommer* finnes i dette området. (Lie 1990: 112).

romeriksmålet. Grunnen er at diftongene i romeriksmålet blir forenkla foran to konsonanter eller etter lang konsonant. Slik kommer Refsum fram til at romeriksmålet må betraktes som et selvstendig talemål som det er mulig å plassere mellom opplandsk og vikkværske: ”Det er fullt på sin plass å sette opp Romeriksmålet som en selvstendig og etter måten sikkert avgrenset målgruppe mellom de vikkværske og opplandske målførene” (Refsum 1953: 3).

Hoff (1968: 743) gir uttrykk for at de ulike bygdemåla på Romerike ikke skiller seg fra hverandre i særlig stor grad. Allikevel er forskjellene mellom Aurskog og Høland store nok til ”[a]t folk har gått åt det og har hermer som fortel om ulikskapen” (Hoff 1968: 743). Samla sett viser aurskogmålet en tendens til å orientere seg mot opplandsk, mens hølandsmålet har likhetstrekk med talemålet i Østfold. Hoff mener årsaken er at Høland hører til utkanten av Romerike og alltid har hatt gode forbindelser sørover.

I nyere tid har Hobøl (1986) og Skolseg (1994) undersøkt de språklige forholda på Romerike. Hobøl tar for seg talemålet i Øvre Rælingen og bruker voksne mennesker som informanter (20-70 år). Han konkluderer med at det tradisjonelle talemålet i Rælingen er i ferd med å forsvinne på grunn av påvirkning fra Oslo. Skolseg undersøker utviklinga romeriksmålet har gjennomgått de siste tiåra og bruker både eldre mennesker og ”unge voksne” (20-30 år) som informanter. Videre retter hun fokus mot geografisk språkvariasjon på Romerike og språkbrukernes holdninger til sitt eget talemål. Hun er opptatt av om romeriksmålet fortsatt kan betraktes som en selvstendig dialekt og kommer inn på nærheta til Oslo og det folkelige oslomålets påvirkningskraft. Skolseg fastslår at trekk som er felles for romeriksmålet og det folkelige oslomålet, ser ut til å ha blitt styrka på Romerike. Men til tross for mange felles språkdrag, mener hun allikevel det er såpass store forskjeller i språkbruken på Romerike og østkanten av Oslo, at romeriksmålet fortsatt må betraktes som et selvstendig talemål. Denne forskjellen skyldes *bruksfrekvensen* av felles språkdrag:

Sjøl om det folkelige oslomålet tradisjonelt har hatt kjennetegn som jamvekt, tjukk-l, a-ender i svake verb og i alle kjønn av substantiv og påpekende pronomen som denna, detta og samma, betyr ikke dette nødvendigvis at de fleste i Oslo bruker talemålet på denne måten. Det folkelige oslomålet er også i forandring. Bruk av jamvektsformer står ikke så sterkt lenger, og det samme gjelder bruk av tjukk l der den kommer av norrøn /rð/. Det er heller ikke så vanlig med a-ender i hankjønn lenger, og det er ikke uvanlig at hunkjønnsord realiseres som felleskjønn i ubestemt form entall (Skolseg 1994: 283-284).

Skolseg mener altså at skillelinjene mellom varietetene er de samme, men at innholdet har endra seg. Riktignok har talemåla rundt Oslo blitt påvirka av oslomål, men trolig har oslofolk fortsatt behov for å markere språklig avstand til nærområda.

Birkeland og Møller (1983) har tatt for seg talemålet til ungdom fra Stovner og Oppsal. Undersøkelsen viser at enkelte østkantformer står mindre støtt enn andre, noe som særlig gjelder variabelen kløyvd infinitiv. Anne Løken (2000) retter fokus mot talemålet til eldre mennesker på østkanten av Oslo. Hun antar at grad av saliens vil ha noe å si for hvor utbredt ulike språktrekk er, og det viser seg til en viss grad å stemme.⁶ Markerte trekk som jamvekt, tjukk l, a-ender i verb og substantivbøyning er mindre utbredt blant informantene enn hva de umarkerte formene er. Løken påpeker riktignok at dette bare er en tendens, men i den forbindelse mener jeg alderen til informantene er av betydning. Løkens informanter er mellom 62 og 82 år, og antakeligvis er saliente trekk mer utbredt i denne aldersgruppa enn blant yngre språkbrukere. Kristin Hagen Broch (2001) har undersøkt språkbruk og språkholdninger blant fem ungdommer bosatt i Oslo øst, og konkluderer med at talemålet deres framstår som en mellomvarietet mellom det hun kaller for ”verste østkant” og ”beste vestkant”. Finn Erik Vinje sier i en artikkel i Dagsavisen (2006) at oslofolk har slutta å si /ˈbanan/, /ˈtarif/ og /ˈbakterier/, de legger altså ikke trykk på første stavelse i fremmedord lenger. Det viser at talemålet på østkanten av Oslo også er i endring, noe som styrker Skolsegs antakelse om at romeriksmålet fortsatt skiller seg fra det folkelige oslomålet. Skolseg (1994: 285) legger imidlertid vekt på at

⁶ For definisjon av begrepet saliens, se kapittel 3.

denne tendensen ikke står like sterkt over hele området. Mens romeriksmålet holder seg relativt godt på Øvre Romerike, mener hun Nedre Romerike i langt større grad er prega av påvirkning fra Oslo. Også Lie (1990: 103) peker på at oslomålet sprer seg til Nedre Romerike. Det er interessant i forhold til mitt prosjekt ettersom Aurskog-Høland hører til Nedre Romerike.

Framstillinga av romeriksmålet viser at enkelte språkdrag tradisjonelt sett realiseres ulikt i Aurskog, Høland og på Setskog. Jeg antar at disse forskjellene er på vikende front i dag, slik at Aurskog-Høland framstår som et mer enhetlig språksamfunn enn hva det gjorde da Hoff (1968) skreiv om det. Men i takt med denne utjevningsprosessen har også nye språkdrag kommet til, slik at talemålsforskjellene mellom de ulike generasjonene er merkbar. Sett fra den synsvinkelen har talemålet kanskje blitt mer variert enn tidligere. Samtidig tror jeg språkforholda på Nedre Romerike er mer sammensatt enn hva Skolseg (1994) og Lie (1990) gir uttrykk for. Sannsynligvis er det stor forskjell på talemålet i Lørenskog, som nå er som en forstad til Oslo å regne, og Aurskog-Høland. Riktignok gjennomgår det opprinnelige talemålet i Aurskog-Høland trolig en modifieringsprosess, men jeg vil allikevel anta at tradisjonelle trekk fortsatt er i bruk, også blant yngre mennesker.

3. Begrepsavklaring og teori

Folk flest har kjennskap til begrepet dialekt. Allikevel er det ikke slik at alle legger samme betydning i det. Enkelte språkbrukere hevder at de ikke snakker dialekt, og et slikt utsagn bunner i en oppfatning av at noen snakker dialekt, mens andre ikke gjør det. Men hva vil det egentlig si å snakke dialekt, og hva vil i tilfelle det motsatte være? Standardtalemål? Finnes det i det hele tatt noen motsetning? Svare er ikke gitt av seg selv. I dette kapitlet vil jeg derfor gå nærmere inn på ulike begreper og teorier med relevans for min studie.

3.1 Dialekt

Dialektbegrepet blir nok først og fremst forbundet med språkbruk som er geografisk betingta. At begrepet har en videre betydning enn som så, går fram av følgende definisjon: ”Ein dialekt er ein geografisk, sosial eller etnisk varietet som i seg sjølv utgjør eit komplett språkssystem” (Røyneland 2003: 22). Denne definisjonen inneholder ulike innfallsvinkler. Mens *geolekt* er forbundet med geografisk variasjon, er *sosiolekt* knytta til sosial variasjon. *Etnolekter* inneholder element fra flere språk og oppstår som følge av at ulike språk kommer i kontakt med hverandre. I tillegg finnes begrepet *idiolekt*, som er en betegnelse på språkbrukernes individuelle variasjon. Hvis et språkdrag verken kan knyttes til geografiske eller sosiale grupperinger, men kun kobles til enkeltindivid, har vi med en idiolekt å gjøre. Idiolekt hører imidlertid ikke inn under samlebetegnelsen dialekt. Skal et språkdrag bli betrakta som dialekt, kreves nemlig utbredelse blant flere enn ett individ: ”Språklege forskjellar – eller om vi vil: dialektale forskjellar – kan vi altså prinsipielt finne på individnivå. Men vi snakkar ikkje om ulike dialektar på dette nivået, for vi ønskjer at ein dialekt skal omfatte fleire individ, altså ei gruppe” (Sandøy 1996: 23). Dialektbegrepet fører altså med seg den begrensninga at det aldri vil klare å fange opp all den individuelle variasjonen som finnes. Dermed vil en framstilling av dialekter alltid innebære en viss grad av generalisering.

Et sentralt kjennetegn ved dialekter er at de ikke er standardiserte: ”Ein dialekt er ein varietet som kunne ha fungert som ”språk” i seg sjølv, men som ikkje er formelt standardisert og ikkje har noen skriftspråksvarietet direkte knytt til seg” (Vikør 1994: 56). Denne definisjonen, som for øvrig blir kalt den sosiologiske definisjonen, anser forholdet mellom dialekt og standardtalemål for å være motsetningsfylt. Enten snakker vi dialekt, eller så snakker vi standardtalemål. Men det finnes også et annet syn på dette forholdet. Ifølge den psykologiske definisjonen er dialekt ”[d]en første talemålsvarietetet ein person lærer, uavhengig av kva samfunnsfunksjon eller status denne varietetet elles måtte ha” (Vikør 1994: 56). På den måten kan altså standardtalemål fungere som dialekt hvis språkbrukerne lærer seg denne varietetet som barn. Det avgjørende er hva som er språkbrukernes *primære* varietet, ikke om den er standardisert eller ikke. Definisjonene viser at det ikke finnes noe entydig svar på hva det vil si å snakke dialekt. Forhåpentligvis vil en grundigere presentasjon av hva som kjennetegner standardtalemål virke oppklarende.

3.2 Standardtalemål

Et standardtalemål er et offisielt normert talemål som er kjennetegna av å ligge tett opptil skriftspråket. I utgangspunktet skal det være et overregionalt talemål uten tilknytning til noen spesiell geolekt, sosiolekt eller etnolekt, men i praksis er det ofte en forbindelse mellom standardtalemålet og enkelte geolekter/sosiolekter allikevel. Det bunner i at varietetet(e) som blir brukt av språkbrukere med tilknytning til hovedstaden og høyere sosiale lag, ofte får status som standardtalemål. At et språksamfunn har standardspråk, innebærer at språkbrukerne ideelt sett skal beherske to varieteter. Den ene varietetet lærer de seg fra barnsben av gjennom naturlig talespråkstillegning, den andre mestrer de vanligvis som følge av undervisning på skolen. Hvilken varietet språkbrukerne bruker, avhenger av hva slags situasjon de befinner seg i:

It is also the case that many speakers of non-standard forms become, to a greater or lesser degree, bidialectal, retaining the original variety while adding another for instrumental purposes. Individuals may thus alter their dialects depending upon the situation they are in (Edwards 1985: 150).

En slik språksituasjon finnes i flere vesteuropeiske land, blant annet Sverige, Danmark, Tyskland og Frankrike. At bruksområdene for de ulike varietetene kan være sterkt avgrensa, går fram av Leiv Flydals skildring av det franske språksamfunnet: "[...] det har vore forbode å bruke andre mål eller målføre enn riksforskinn innanfor skulen sitt område" (Flydal 1989: 229).

I Norge finnes det ingen form for offisielt normert standardtalemål, og det har ført til at bruksområdet for dialektene er vidt. I prinsippet er det ingenting som tilsier at du må snakke annerledes om du befinner deg innafor hjemmets fire vegger eller i en rettssal. På den måten nyter dialektene her til lands høyere status enn hva som er tilfelle for dialektene i en rekke andre land. Denne språksituasjonen har hatt har mye å si for undervisninga i skolen. Det er vedtatt ved lov at læreren ikke har mulighet til å rette på språkbruken til elevene, og hvis talemålet til elevene og læreren er så forskjellig i uttrykksmåte og ordtilfang at det kan by på misforståelser, er det lærerens plikt å tilpasse seg elevene. Fravær av offisielt normert talemål forhindrer allikevel ikke at enkelte varieteter er så utbredt og nyter så høy status, at de på sett og vis *fungerer* som standardtalemål. Margaret Blake (2006: 10) stiller spørsmål ved om det finnes et *uoffisielt* standardtalemål i Norge, noe som viser seg å være et omdiskutert tema. Jeg vil ikke gå nærmere inn på denne diskusjonen, men retter heller fokus mot hvilke(n) varietet(er) som eventuelt kan kobles til begrepet uoffisielt standardtalemål. For det første finnes det talte former av begge skriftspråka. Det er kjent fra media i form av at de som arbeider i radio og fjernsyn er forplikta til å basere uttalen sin på enten bokmål eller nynorsk. Blake (2006: 12) mener talt nynorsk ikke kan tilskrives rollen som uoffisielt standardtalemål, ettersom det er lite utbredt. Talt bokmål stiller imidlertid sterkere, og med henvisning til Papazian (2002) gir Blake uttrykk for at det finnes en varietet som "[e]xists on a national scale, but varies regionally with local "accents", and corresponds in part to both written Bokmål and written Riksmål

(Blake 2006: 12). Videre omtaler hun standard østnorsk, som hun knytter til vestkantmålet i Oslo. Ifølge Røyneland (2003) er det imidlertid ikke bare vestkantmålet som kan kobles til et eventuelt standardtalemål. Hun hevder nemlig det kan være hensiktsmessig å operere med *to* standardtalemål, som begge er basert på østnorsk uttale av bokmål: ”Medan den konservative standarden ligg nær den tradisjonelle ”Oslo-vest-dialekten” og vert assosiert med høg sosial klasse og sosio-kulturell og økonomisk prestisje, er den radikale standarden eit meir variert, folkeleg og gjerne austkantprega oslomål som gir assosiasjonar i retning av urbanitet og modernitet” (Røyneland 2003: 25). Videre gir Røyneland uttrykk for at det er den konservative standarden som i størst grad nyter status som *overregionalt* standardtalemål, mens den radikale standarden kan betraktes som *regionalt farga* standardtalemål.

Når enkelte hevder de *ikke* snakker dialekt, regner de seg trolig som brukere av det Røyneland (2005) omtaler som konservativ eller radikal standard. Skal et slikt utsagn gi mening, må riktignok et motsetningsfylt syn på forholdet mellom dialekt og standardtalemål ligge til grunn (jf. den sosiologiske definisjonen). Samtidig vil jeg understreke at et eventuelt standardtalemål også kan fungere som dialekt, både i geolektisk og sosiolektisk forstand. Da er jeg inne på det jeg kommenterte i forbindelse med språkbrukere som har tilegna seg vestkantmålet i Oslo fra barnsben av. Disse språkbrukerne kan med full rett hevde at denne varieteten er *dialekten* deres. (At de færreste av dem gjør det, er en annen sak). Om man velger å betrakte vestkantmålet som dialekt eller standardtalemål, avhenger altså av hvordan språkbrukerne har tilegna seg det. På den måten kan en og samme varietet fylle ulike funksjoner og fungere som både dialekt og standardtalemål. En forutsetning for det er imidlertid at den psykologiske definisjonen av dialekt ligger til grunn, ikke den sosiologiske.

3.3 Varietet

Ettersom begrepa dialekt og standardtalemål er såpass lite entydige, er det vanlig å bruke det mer nøytrale begrepet *varietet* i tilknytning til talemålsgranskning. R. A. Hudson (1996: 22) definerer varietet som et sett av lingvistiske størrelser med samme sosiale distribusjon. At begrepet favner vidt, går fram av at det kan brukes som betegnelse på både dialekt (i betydningen geolekt, sosiolekt og etnolekt), idiolekt, standardtalemål og nasjonalspråk:

This definition allows us to call any of the following "varieties of language": English, French, London English, the English of football commentaries, the languages used by the members of a particular long-house in the north-west Amazon, the language or languages used by a particular person (Hudson 1996: 23).

Ideelt sett skiller en varietet seg tydelig fra andre varieteter, slik at den utgjør et selvstendig språkssystem. Det vil si at den har en fullstendig grammatikk bestående av fonologi, morfologi og syntaks.⁷ Men til tross for at varietetene *ideelt* sett skiller seg klart og tydelig fra hverandre, er det ikke alltid slik i praksis. Ulike varieteter kan overlappe hverandre, noe jeg var inne på innledningsvis i forbindelse med romeriksmålet. Til tross for fellestrekk med vikværsk og opplandsk, mener både Kolsrud (1933) og Refsum (1953) at romeriksmålet må betraktes som en selvstendig varietet. Skolseg (1994) holder fast ved samme konklusjon, selv om romeriksmålet har mange likhetstrekk med det folkelige oslomålet. Men det er ikke bare overlapping mellom ulike varieteter som skaper lite enhetlige språksamfunn. Røyneland (2003: 14) peker på at varieteter kan inneholde valgfrie former, og det fører til at språkbrukerne velger mellom ulike *varianter* innafor en og samme varietet. For en person fra Aurskog-Høland vil det for eksempel innebære veksling mellom former som /jø:ra/ og /jø:re/ (inf.), /ite/ og /ike/ (adv.). Samtidig er det uklart hva man kan betrakte som henholdsvis overlapping og variasjon innafor en enkelt varietet. /ite/ og /ike/ kan betegnes som ulike *varianter* av talemålet i Aurskog-Høland, men de kan

⁷ I denne sammenhengen blir grammatikkbegrepet brukt i vid forstand ettersom det ikke bare dekker morfologi og syntaks, men også fonologi (Sandøy 1996).

samtidig høre til to forskjellige *varieteteter*. Mens /ite/ hører til det tradisjonelle målet i Aurskog-Høland, hører /ike/ til oslomål. Det viser at grensene mellom ulike varieteteter kan framstå som nokså uklare.

Helge Sandøy (1996) peker på at språkbrukerne disponerer sett av stiler, noe han omtaler som stilregister. De ulike stilene spiller en vesentlig rolle for at varieteteter skal kunne skilles fra hverandre: ”Når éin bestemt variant av éin variabel går saman med ein bestemt variant av ein annan variabel, og tredje variabel osv., seier vi at desse samhörande variantane utgjer ein varietet” (Sandøy 1996: 99). Reint stilmessig passer ”ho kasta boka” og ”hun kastet boken” sammen. Det gir grunnlag for å hevde at utsagnet ”ho kasta boka” hører til éin varietet, mens ”hun kastet boken” hører til en annen. Dermed kan stilregistrene bidra til å skille ulike varieteteter fra hverandre. Denne framgangsmåten er imidlertid ikke helt uproblematisk. Ofte vil ikke språkbrukerne skille ulike registre så klart fra hverandre som i disse eksempla, men heller innta en blandingsstrategi mellom ulike varieteteter.

At varietetsbegrepet er komplisert, blir understreka av Hudson (1996: 39), som stiller seg kritisk til å bruke varietetsinndelinger. Årsaken er at det ikke finnes noen måte å avgrense varieteteter på, slik at det alltid eksisterer overlapping. Derfor konkluderer Hudson med at varieteteter ikke eksisterer. Språkbrukere og språktrekk finnes imidlertid, og enkelte personer vil være brukere av felles trekk. Ifølge Hudson kan altså *språktrekk* tjene som begrep for å skille språkbrukerne fra hverandre. Problemet med dette begrepet er at det har en lite samlende funksjon, og slik sett fører det med seg begrensninger. Derfor velger Hudson ikke å avvise varietetsbegrepet allikevel, men understreker at varietetsinndelinger alltid vil innebære en viss grad av generalisering.

3.4 Språklig regionalisering

Språklig regionalisering fører til at varietetsforskjeller mellom små lokalsamfunn blir erstatta av språkdrag som dekker et større område. Noe som kjennetegner denne prosessen, er at språksamfunn går fra å være fokuserte til å bli diffuse:

Der det tidligere hersket overensstemmelse med hensyn til hva som var den lokale dialekten, og der denne normen også for en stor del ble fulgt, finner en i dag ofte langt mer varierende oppfatninger og etterlevning av slike lokale rettesnorer. Et karakteristisk trekk ved diffuse språksamfunn er altså at den tradisjonelle dialektnormen ikke blir fulgt fullt ut, selv om mange fortsatt kan ha en klar formening om hvordan denne dialekten ”egentlig” er (Mæhlum 2003: 92).

Innledningsvis antyda jeg at regionaliseringsprosessen som foregår på Østlandet, er kjennetegna av at Oslo har stor påvirkningskraft. Men det er ikke nødvendigvis slik at oslomål dominerer totalt i språksamfunn som blir utsatt for regionalisering. Ofte oppstår en situasjon som er kjennetegna av at to varieteter eksisterer innafor samme språkområde. Det går kanskje tydeligst fram av forskjeller mellom generasjonene, for mens de eldre bruker den tradisjonelle varietet, er de yngre brukere av den ”nye” varietet. En slik situasjon er eksempel på *interindividuell* variasjon (Røyneland 2003: 29). Videre kan regionalisering føre til at en og samme språkbruker benytter ulike varieteter, slik at det er snakk om *intraindividuell* variasjon. På den måten er både inter- og intraindividuell variasjon tegn på at en varietet er i ferd med å endre seg.

Det finnes ulike modeller for hvordan språkdrag sprer seg fra et område til et annet. I lys av den såkalte *bølgemodellen* blir innovasjoner sammenligna med steiner som blir sluppet i vann, slik at det oppstår bølger. Vannet er et bilde på språkområdet som blir ramma av innovasjonen, og bølgene viser spredningseffekten. At modellen tar i bruk bølger som bilde på hvordan språktrekk spres fra et område til et annet, har ført til at den har blitt utsatt for kritikk. Årsaken er at bølger alltid vil stilne og forsvinne, noe som ikke er tilfelle for språklige innovasjoner. Hudson (1996: 41) presenterer en modell som kan betraktes som en videreføring av bølgemodellen. Etter denne modellen er språkområdet en åker og innovasjonene frø. Som følge av at innovasjonene er frø, forsvinner de ikke, men sprer seg. Allikevel har ikke alle innovasjoner like stor gjennomslagskraft: ”Whether or not a species thrives depends on how strongly its representatives grow (i.e. on the power and influence of its speech community): the bigger the plants, the more seeds they produce, and the better the chances of the species conquering new territory” (Hudson 1996: 41). Etter hvert

har det imidlertid blitt vanlig å se språklig regionalisering i lys av *sprangmodellen*, som henter inspirasjon fra samfunnsgeografien. Peter Trudgill (1974) knytter begrepet ”urban jumping” til denne modellen. Det innebærer at innovasjoner sprer seg fra sentrum til sentrum før de når bygdene som ligger rundt disse sentrumsområda. Som regel starter prosessen i en stor by før den går videre til en mindre by eller et tettsted og til slutt ender opp i rurale områder. Trudgill argumenterer for modellen ved å vise til en undersøkelse fra Brunlanes i Vestfold. Brunlanes er et ruralt område som ligger i nærheten av Larvik og Stavern. I samme område finnes to mindre tettsteder, Nevlunghamn og Helgeroa. Undersøkelsen viser at det Trudgill omtaler som ”educated Oslo speech”, for eksempel *gutter* (kontra den vikkværske forma *guttær*) spres fra Larvik til sentrumsområda Stavern, Nevlunghamn og Helgeroa før det når de mer rurale delene av Brunlanes. Det er altså ikke området som ligger nærmest Larvik som blir utsatt for språklig påvirkning først, og det viser at urbanitet spiller større rolle enn geografisk nærhet.

Knytter jeg Aurskog-Høland til sprangmodellen, vil antakelig språktrekk fra Oslo ta turen innom Lillestrøm før de når Aurskog-Høland. Lillestrøm har bystatus og ligger omtrent midt mellom Oslo og Aurskog-Høland. Nå er det riktignok ikke selve bystatusen som er avgjørende i denne sammenhengen, noe Vidar Mørk kommenterer på følgende måte: ”Om dei [tettstedene] har, har hatt eller blir oppfatta av å ha administrativ bystatus eller ikkje, er uinteressant. Dei er alle karakteriserte av urbane yrke, urban livsform, stor interaksjon og meir eller mindre stor kontakt med andre distrikt” (Mørk 1983: 101). Det er altså urbaniteten, ikke bystatusen, som er avgjørende for om et sted kan tjene som språklig foregangsområde.

Jeg har allerede vært inne på at det er oslomålet som sprer seg utover tettstedene og bygdene på Østlandet. Osломål finnes som nevnt i to former, østkantmål og vestkantmål. Arne Torp (1988: 7) gir uttrykk for at varieteten som tradisjonelt hører til på østkanten av Oslo, er den mest ekspansive. Men til tross for at denne varieteten sprer seg, har den ikke nødvendigvis høy status. I den sammenheng peker Torp på en dobbelhet. På den ene sida er varieteten kjent og til en viss grad akseptert over hele

landet, mens den på den andre sida har lav status og gjerne blir betrakta som stygg eller vulgær. Den lave statusen bunner i at de høyere samfunnsklassene tradisjonelt har brukt vestkantmål, mens østkantmålet har vært arbeiderklassens språk. Også Skolseg (1999: 130) kommer inn på statusen til de ulike varietetene. Hun peker på at det folkelige oslomålet og det sørøstnorske talemålet som likner på det, ikke er forbundet med prestisje. Grunnen er at varietetene fra et standardspråklig synspunkt er vulgære, mens de fra et målføresynspunkt har for mange likhetstrekk med bokmål til å kunne framstå som fullverdige dialekter. Heller ikke vestkantmålet, som er den varietet som i størst grad blir forbundet med standardtalemål, går fri for kritikk. Enkelte språkbrukere mener nemlig at det framstår som både ”fifefint, fløtete, pusete, kunstig, påtatt” og ”helt Sonja” (Skolseg 1999: 136).

At har østkantmålet større spredningseffekt enn vestkantmålet, kan derfor ha sammenheng med at mange språkbrukere synes sistnevnte blir for ”fint”. Et slikt synspunkt var utbredt blant informantene som deltok i hovedfagsundersøkelsen til Skolseg: ”Men på spørsmål om de da prøvde å snakke som i Oslo, var gjerne svaret at nei, det var de bevisst på ikke å gjøre! [...] Flere sa også noe slikt som at oslomål var greit inntil et visst språklig punkt, da ”tippa det over” og blei for ”fint” eller ”utprega” – noe de reagerte negativt på (Skolseg 2000: 159). Samtidig har det nok mye å si at det først og fremst er vestkantmålet som blir *forbundet* med Oslo:

Enkelte presiserte at ”vanlig, avslappa oslomål” var helt greit, mens andre ikke opererte med skiller – Oslo var Oslo. Likevel hadde jeg en følelse av at det helst var det de oppfatta som ”ekstrem vest” som utgjorde oslomål, mens talemålsvarianter som mer ligner deres eget talemål, ikke framkaller reaksjoner” (Skolseg 2000: 159).

At østkantmålet ikke blir forbundet med oslomål, fører til at assosiasjoner i retning av ”sossespråk” og ”finspråk” ikke rammer denne varietet. Nettopp derfor har ikke språkbrukerne de samme motforestillingene mot denne varietet som mot vestkantmålet. Det kan videre resultere i ulik spredningseffekt av varietetene.

Skolseg (1994) peker på at språktrekk fra østkanten av Oslo sprer seg til Romerike. Samtidig gir hun uttrykk for at former som opprinnelig hører til på vestkanten av Oslo, også kan være et alternativ for språkbrukerne på Romerike:

På grunn av nær kontakt med varietetene i Oslo over svært lang tid og gjennom pendling og sterk tilflytting til Romerike, vil jeg påstå at alle tre varietetene er et alternativ for språkbrukerne på Romerike, men at forskjellige faktorer har innvirkning på og begrenser sannsynligheten for valg av de forskjellige alternativene. Jeg antar at faktorer som avstand til Oslo, foreldrenes dialektbakgrunn og tilknytning til Romerike, sosialt nettverk og den enkeltes oppfatning av egen identitet, mål og ambisjoner spiller inn (Skolseg 2000: 163).

Når jeg skal kartlegge talemålet til unge mennesker i Aurskog-Høland, forventer jeg derfor å møte på ulike varieteter. For det første antar jeg at det tradisjonelle talemålet i Aurskog-Høland fortsatt er i bruk. Videre regner jeg det for svært sannsynlig at østkantformer har nådd dette området, samtidig som jeg heller ikke utelukker at vestkantformer kan være i bruk. Det betyr at jeg forholder meg til tre ulike varieteter i møte med språkbrukerne i Aurskog-Høland. Når jeg heretter omtaler disse varietetene, velger jeg å bruke betegnelsene A-H-mål, østkantmål og vestkantmål.

3.5 Språksamfunn

Som det går fram av avsnittet ovafor, fører språklig regionalisering til at språkbruken innafor et geografisk avgrensa område blir variert. Det skaper utfordringer for hvordan man skal forstå begrepet språksamfunn. Kan for eksempel Aurskog-Høland betraktes som et eget språksamfunn dersom det tradisjonelle A-H-målet fortsatt er i bruk, eller bør man regne det som del av et større språksamfunn ettersom språktrekk fra Oslo har nådd området?

Avgrensning av språksamfunn henger nøye sammen med avgrensning av varieteter. Glidende overganger mellom varieteter og valgfrihet innafor hver enkelt varietet fører til at det kan være problematisk å skille språksamfunn fra hverandre. At språksamfunn er et lite entydig begrep, går fram av at det finnes en rekke definisjoner av det. Det disse definisjonene har til felles, er at de prøver å fastslå om et område

som er geografisk, sosialt eller etnisk avgrensa, også kan avgrenses lingvistisk. For å komme fram til en konklusjon ligger ulike forhold til grunn. Mens enkelte legger vekt på felles lingvistisk system, legger andre vekt på felles normer og språkholdninger.

Hudson (1996: 24-30) drøfter begrepet, og i den forbindelse viser han til en rekke definisjoner av det. Jeg vil ikke gjengi denne drøftinga i detalj, men nøyer meg med å si at de ulike definisjonene kan deles inn i to grupper på bakgrunn av om de legger vekt på objektive eller subjektive kriterier. Blir objektive kriterier vektlagt, står det lingvistiske systemet i fokus. Det vil si at et språksamfunn blir avgrensa på bakgrunn av en bestemt bruk av språket, noe som for eksempel går fram av følgende definisjon: "Speech community: all the people who use a given language (or dialect)" (Lyons 1987: 326). Svakheten ved denne definisjonen er at den er upresis, for hva vil det egentlig si å snakke samme språk? På grunnlag av det som tidligere har blitt sagt om avgrensning av ulike varieteter, er det mye som tyder på at dette spørsmålet er vanskelig å svare på. Som et alternativ til ensidig fokus på felles lingvistisk system, dukker de subjektive kriteriene opp. Det innebærer fokus på språkbrukernes *følelse* av å tilhøre et bestemt språksamfunn framfor lingvistenes evne til å definere det aktuelle området som ett språksamfunn. Et slikt synspunkt finner vi hos Dell Hymes, som legger vekt på at man skal ta utgangspunkt i det *sosiale* når man avgrenser et språksamfunn: "Speech community is a necessary, primary term in that it postulates the basis of description as a social, rather than a linguistic, entity. One starts with a social group and considers all the linguistic varieties present in it, rather than starting with any one variety" (Hymes 1972: 54).

De ulike definisjonene viser at det går an å forstå begrepet språksamfunn på ulike måter. Ifølge Hudson (1996: 29) munner diskusjonen ut i et spørsmål om *hvor* en gitt språkbruk *er*. Eksisterer den i samfunnet eller i individet? Hudson mener at et språksamfunn ikke kan ses uavhengig av individet: "[...] language must be "in the individual" for various reasons – because each individual is unique, because individuals use language so as to locate themselves in a multi-dimensional social space" (Hudson 1996: 29). Han legger imidlertid ikke skjul på at han inntar et kontroversielt standpunkt. Det underbygger han ved å vise til Labov, som hevder at

”[l]anguage is not a property of the individual, but of the community. Any description of a language must take the speech community as its object if it is to do justice to the elegance and regularity of linguistic structure” (Labov 1989: 52). Trolig vil det være mest hensiktsmessig å kombinere disse to standpunkta for å kunne forstå begrepet språksamfunn. En slik kombinasjon innebærer at man er medlem av et språksamfunn dersom man føler at man er det (subjektive kriterier), samtidig som språkbruken kan knyttes til det aktuelle samfunnet (objektive kriterier).

En slik forståelse er kanskje spesielt aktuell i forbindelse med språklig regionalisering. Jeg har gjentatte ganger hørt eldre mennesker i Aurskog-Høland gi uttrykk for at ungdommen ikke snakker tradisjonelt A-H-mål. I lys av objektive kriterier vil uttalelser av den typen komme til å ekskludere ungdom fra det aktuelle språksamfunnet. Jeg skal ikke ta stilling til om Aurskog-Høland kan betraktes som et selvstendig språksamfunn eller ikke. Det jeg vil fram til, er at ensidig vekt på objektive kriterier skaper strenge krav til hvem som kan betraktes som medlemmer av et språksamfunn, og det spørs hvor hensiktsmessig det er dersom det aktuelle språksamfunnet blir utsatt for regionalisering. Vektlegging av objektive kriterier kan føre til at følgen av regionaliseringsprosessen – at språkbruken innafor et avgrensa område endrer seg – blir oversett. Ved å legge vekt på subjektive kriterier sikrer man at ulike grupper språkbrukere blir inkludert i det aktuelle samfunnet. En kombinasjon av objektive og subjektive kriterier tar altså hensyn til at språkbruken innafor et avgrensa område er variert og under utvikling.

3.6 Språk og identitet

Forholdet mellom språk og identitet er omdiskutert. I korte trekk dreier diskusjonen seg om hvorvidt det er mulig å betrakte språkbruk som en identitetshandling eller ikke. Videre blir det stilt spørsmål ved om identitetsfølelsen er knytta til én varietet, eller om forbindelsen er løsere, slik at språkbrukerne kan veksle mellom ulike varieteter uten å gi slipp på identiteten sin.

Identitetsbegrepet lar seg ikke definere på noen entydig måte. Årsaken er at det finnes ulike oppfatninger av hva identitet er. Enkelte betrakter identitet som noe statisk, og tilhengere av denne oppfatninga mener at hvert individ har en kjerne av identitet i seg. Denne kjernen er medfødt og lar seg ikke forme av ytre impulser. Dermed er det ikke mulig å endre identitet. Andre ser på identitet som en dynamisk størrelse som blir forma og utvikla gjennom hele livet. I den forbindelse blir det lagt vekt på at identitet avhenger av ytre forhold, slik at den må betraktes som et sosialt anliggende. Dermed kan ikke identitet forstås som en ufravikelig kjerne, men snarere som en variabel del av den enkeltes karakter. Denne oppfatninga kan vi knytte til postmodernismens syn på mennesket som et fritt individ med mulighet til å velge hvordan det skal framstå.

Kobler vi de ulike oppfatningene til språkbruk, vil vi oppdage at det hersker uenighet om hvordan man skal karakterisere forbindelsen mellom språk og identitet. Kjell Venås gir uttrykk for at "[s]pråket er med på å skapa identiteten" (Venås 1991: 6). Sitatet viser at Venås er talsmann for et synspunkt som anser forholdet mellom språk og identitet for å være tett. Uttalelsen krever imidlertid en nærmere utgreiing, for hva mener Venås med begrepet "språk"? Representerer det én varietet, eller innebærer det bruk av flere varieteter? Venås (1991: 12) hevder at enhver språkbruker har et såkalt "hjartespåk", noe han karakteriserer som den første og mest ekte varieteten en språkbruker tilegner seg. For å underbygge denne påstanden viser han til Labov, som hevder at talespråkstilegnelsen som foregår i primær- og sekundærsosialiseringa, munnar ut i en språklig grunntone man bærer med seg gjennom hele livet. På den måten gir Venås uttrykk for at det finnes en kjerne av språk i hvert enkelt individ, og denne kjernen fungerer som uttrykk for språkbrukernes identitet. Å gi slipp på denne kjernen kan gi alvorlige konsekvenser:

Det språket individet tileigner seg i oppvoksteren, er på ein særskild måte knytt til identiteten, og det kan setja djupe merke å røre ved eit slikt identitetsbasert drag. Det kan føre til personleg utryggleik og ustøe, anten det no skulle bli definert som eit slags svik mot sjølvvet, dvs. mot grunnleggjande verdiar i personlegdomen, vise seg som undertrykt språkglede eller ha gjeve seg kroppslege utslag som spenningar i strupehovudet eller smerter i andletet (Venås 1991: 15).

At Venås mener kun én varietet kan kobles til språkbrukernes identitet, betyr at han argumenterer for en statisk identitetsoppfatning. Hadde han vært tilhenger av en dynamisk identitetsoppfatning, ville han ikke lagt like stor vekt på den rollen ”hjartesspråket” spiller. Isteden ville han sett det som uproblematisk å være bruker av flere varieteter. Som følge av at man ikke har noen identitetskjerne i seg, representerer ikke én varietet noe mer grunnleggende ved språkbrukerne enn hva andre varieteter gjør. Identiteten er foranderlig, og dermed kan også språkbruk endres uten at man får problemer av den typen som blir framheva i sitatet ovafor. Som representant for et slikt syn kan Tove Bull trekkes fram. Bull (1991) stiller spørsmål ved om hver og en av oss har én språklig identitet som kommer til uttrykk gjennom en klart identifiserbar språklig varietet. På bakgrunn av en undersøkelse hun har foretatt i Furuflaten i Nord-Norge, konkluderer hun med at språkbruk ikke tjener som et nødvendig uttrykk for identitet. Furuflaten er ei fjord- og sjøsamebygd, og mens den eldste generasjonen behersker både samisk og norsk og slik sett er tospråklige, behersker den yngste generasjonen kun norsk. Her er det interessant å gå nærmere inn på hvilken identitetsfølelse de ulike språkbrukerne i Furuflaten har. Er det slik at de som ikke behersker samisk, heller ikke føler seg samiske? Undersøkelsen viser at samtlige språkbrukere ser ut til å ha samisk identitetsfølelse, noe som underbygger påstanden om at språk og identitet eksisterer uavhengig av hverandre. Venås og Bull representerer altså ulike oppfatninger av forholdet mellom språk og identitet. Betyr det at man må slutte seg til ett av synspunkta, eller går det an å holde fast ved noe fra begge?

Mæhlum går inn for å legge vekt på begge oppfatningene: ”Et tredje alternativ er en *syntese* av de to oppfatningene, der det som her er satt opp i den ene modellen, ikke gir mening uten at en samtidig fastholder den andre – og vice versa” (Mæhlum 2003:

109). En slik syntese krever at man ser bort fra kontraster og heller fokuserer på hvordan de ulike oppfatningene utfyller hverandre. Det gir en identitetsoppfatning som består av både noe stabilt og variabelt; jeg er ikke identitetsløs, jeg velger altså ikke helt fritt hvem jeg skal være. Noe er fastlåst og uforanderlig, for eksempel kjønnsidentitet og kulturelt- eller sosialt traderte identiteter, altså komponenter som er knytta til bakgrunnen min. Men identitet består ikke bare av bakgrunn. Hvilke valg jeg foretar i livet, vil også bidra til å forme den: ”But in a lifelong process, identity is endlessly created anew, according to very various social constraints (historical, institutional, economic, etc.), social interactions, encounters, and wishes that may be happen to be very subjective and unique” (Tabouret-Keller 1997: 316). Tabouret-Keller legger vekt på at både det sosiale og det personlige spiller en rolle i utforminga av identiteten. Det blir videre understreka av Mæhlum (2003: 107), som skiller mellom personlig og sosial identitet. Mens den personlige identiteten tjener som uttrykk for det unike ved hver og en av oss, deltar vi i ulike gruppefellesskap på bakgrunn av den sosiale identiteten. Identitet dreier seg altså ikke bare om hvordan vi orienterer oss i forhold til oss selv, det dreier seg også om hvordan vi orienterer oss i forhold til andre.

Denne identitetsoppfatninga kan knyttes til språkbruk ved å vise til Le Page og Tabouret-Keller (1985). I likhet med Venås mener de at språkbruk tjener som identitetsmarkør, noe de understreker ved å karakterisere språkhandlinger som ”acts of identity”. Samtidig unnlater de å legge like stor vekt på det såkalte ”hjartepåspråket” som Venås gjør. Le Page og Tabouret-Keller mener nemlig at språkbrukerne har mulighet til å bruke ulike varieteter alt etter hva slags situasjon de befinner seg i. Det som er avgjørende for hvilke språklige valg de foretar, er hva de ønsker å utstråle.⁸ Men det er ikke nødvendigvis slik at språkbrukerne ønsker å utstråle det samme i ulike situasjoner, og på den måten blir noe *dynamisk* knytta til forholdet mellom språk og identitet: ”The individual creates for himself patterns of his linguistic

⁸ Valg av språklig strategi kan foregå både bevisst og ubevisst, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 4.

behaviour so as to resemble those of the groups with which from time to time he wishes to be identified, or so as to be unlike those from whom he wishes to be distinguished” (Tabouret-Keller 1997: 323).

3.7 Språk og personlighet

Den tilværelsen jeg fødes inn i, og den jeg selv skaper gjennom ulike valg jeg foretar meg i livet, bidrar til å forme identiteten min. Det får videre konsekvenser for talemålet mitt. Derfor er det grunn til å stille spørsmål ved *hva* det er som får meg til å velge den ene eller andre strategien. Er det slik at bestemte trekk ved personligheten min gjør meg mer eller mindre disponibel for ulike språklige strategier?

Mæhlum hevder at ”[f]orhold nært knyttet til den individuelle og sterkt subjektavhengige kvaliteten ”personlighet”, har en helt avgjørende funksjon når det gjelder å styre og regulere den enkelte språkbrukers verbale atferd” (Mæhlum 1992: 331). Et slikt standpunkt kan knyttes til Mark Snyders (1987) teori om at det finnes to ulike personlighetstyper, ”high and low self-monitors”. Om en person er den ene eller andre typen, avhenger av hva slags posisjon han eller hun inntar i samhandling med andre. Hvis atferden reguleres på bakgrunn av hvem man omgås, blir man regna for å være en highmonitor-type. Er man mindre mottakelig for påvirkning fra andre, hører man til lowmonitor-gruppa. I det hele tatt viser den førstnevnte typen en tendens til å kopiere andres adferd, mens den sistnevnte er seg selv uavhengig av hva slags situasjon han eller hun befinner seg i. Disse personlighetstypene er interessante i forhold til språkbruk, noe jeg kommer tilbake til når jeg tar for meg akkomodasjonsteorien.

Skjekkeland (2001) er opptatt av forholdet mellom språk og personlighet og deler språkbrukerne inn i to ulike grupper. Den ene gruppa kaller han *homo staticus*, mens den andre går under navnet *homo dynamicus*. Det som er avgjørende for om man havner i den ene eller andre gruppa, er hva slags tilknytning man føler til stedet man

har vokst opp på.⁹ Vil man helst bli værende på hjemstedet, eller ønsker man å flytte på seg? Og kanskje enda viktigere – hva slags syn har man på hjemstedet? Personer som plasserer seg i den første gruppa, homo staticus, er kjennetegna av å ha sterk tilknytning til stedet de har vokst opp på. De vil gjerne fortsette å bo der og er stolte av hvor de kommer fra. Samtidig mener de at de får både kulturelle og sosiale behov dekket på hjemstedet. Personer som tilhører denne gruppa, stiller seg i det hele tatt positive til den lokale kulturen. Medlemmene av den andre gruppa, homo dynamicus, har et mindre positivt syn på hjemstedet. De liker å reise og vil gjerne flytte til en by eller til utlandet. Samtidig har de en videre omgangskrets enn personene i homo staticus-gruppa, og i helgene reiser de gjerne bort fra hjemstedet. Slik understreker Skjekkeland at den første gruppa orienterer seg mot det lokale/rurale, mens den andre gruppa orienterer seg mot det urbane. Videre foretar han en analyse av de ulike gruppernes språkbruk, og resultatet viser at de lokalt/ruralt orienterte bruker flere tradisjonelle varianter enn hva de urbant orienterte gjør.

Teorien til Skjekkeland kan ses i forbindelse med Akselbergs (1995) fokus på forholdet mellom språkbruk og ulike livsstiler. Akselberg (1995: 168) mener en viss type livsstil vil være enten tradisjonell eller moderne. Hva slags livsstil en person har, avhenger av hvilke fritidsaktiviteter han eller hun er aktiv innafor. Mens enkelte aktiviteter kan karakteriseres som tradisjonelle, er andre moderne (langrenn og folkemusikk kontra snowboard og jazz). Akselberg (1995: 414) konkluderer med at språkbrukere med moderne livsstil har mindre innslag av tradisjonelle varianter enn hva som er tilfelle for de med tradisjonell livsstil. Også Røyneland (2005) er opptatt av sammenhengen mellom språkbruk og livsstil. I undersøkelsen hun foretar blant ungdom på Røros og Tynset, deler hun informantene inn i fire ulike grupper på bakgrunn av hva de er interessert i. De ulike gruppene kaller hun for soss/skater, bus/råner, skole/idrett og skole/kultur (Røyneland 2005: 191). Gruppene soss/skater og bus/råner danner ytterpunktene på en tradisjons- og modernitetsskala, det er altså

⁹ Skjekkeland baserer denne teorien på en undersøkelse foretatt i Kvinesdal, noe som fører til at "hjemsted" må forstås som "mindre lokalsamfunn" eller "bygdesamfunn", ikke "by".

mellom disse to gruppene hun finner størst språklig variasjon. Mens guttene i soss/skatergruppa viser tendens til modifisert språkbruk, er de tradisjonelle variantene utbredt blant guttene i bus/rånergruppa. Ungdommene som havner i gruppene skole/idrett og skole/kultur, har en mer variabel språkbruk. De snakker ikke like tradisjonelt som busen/rånerne, men har heller ikke modifisert talemålet sitt i samme grad som sossen/skaterne.

Hvilken gruppe språkbrukerne havner i, avhenger av hva eller hvem de søker mot, altså hvordan de orienterer seg i det sosiale rommet de er en del av. At denne orienteringa kan kobles til språkbruk, gir grunnlag for å hevde at sosial orientering gjør språkbrukerne disponert for ulike varieteter. Derfor er det relevant å stille spørsmål ved hva det er som fører språkbrukerne inn i den ene eller andre gruppa. Velger de på bakgrunn av miljøpåvirkning, eller har de noen medfødte egenskaper som gjør at de føler dragning mot visse grupper? Geirr Wiggen (2005) er opptatt av om samfunnsfaktorer kan forstås som primære forklaringsvariabler for språklig variasjon, eller om de heller må betraktes som sekundære. Grunnen til at han stiller spørsmål ved forklaringsverdien deres, er at nyere personlighetsforskning viser at også sosial orientering i betydelig grad er genetisk betinga. Denne orienteringa avhenger altså ikke bare av miljø. Derfor må arv tilskrives større forklaringsverdi enn til nå, noe som vil få konsekvenser for sosiolingvistikkenes status som forskningsdisiplin.

Uavhengig av om personlighet kan betraktes som primær eller sekundær forklaringsvariabel i tilknytning til språkbruk, vil jeg allikevel foreta en gruppering av informantene som deltar i dette prosjektet på bakgrunn av Skjekkelds (2001) teori om ulike personlighetstyper. I den forbindelse vil jeg poengtere at jeg bruker denne teorien som et utgangspunkt for å sammenligne talemålet til informantene, ikke som et forsøk på å *forklare* språkbruken deres. Det vesentlige for meg er altså *hvordan* de ulike typene snakker, ikke *hvorfor*.¹⁰

¹⁰ Om sosiolingvistikkenes evne til å forklare, se kapittel 4.

3.8 Sosial nettverksteori

Sosial nettverksteori handler i korte trekk om hvordan omgangskretsen vår fungerer som påvirkningsfaktor i forhold til valg av språklig strategi. Et sosialt nettverk består av ulike grupperinger, for eksempel familie, venner og kolleger. I tilknytning til en undersøkelse av de språklige forholda i Belfast skiller Lesley Milroy (1987) mellom multiplekse og uniplekse nettverk. Førstnevnte er kjennetegna av å ha tette relasjonar, noe som vil si at de som utgjør nettverket, fyller flere roller. For eksempel kan samme person være både venn, nabo og slektning. Medlemmer av et uniplekst nettverk har ikke slike mangfoldige roller. Her er naboen kun nabo og ikke venn eller slektning i tillegg. Utbredelsen av de ulike nettverkstypene har en tendens til å avhenge av kjønn og sosial gruppe: "Dense, multiplex network ties do, however, seem to be associated particularly with low status groups, men and adolescents" (Milroy 1987: 208). Videre blir multiplekse nettverk ofte forbundet med rurale samfunn, mens uniplekse blir knytta til urbane samfunn: "Relationships in tribal societies, villages and traditional working-class communities are typically multiplex and dense, whereas those in geographically and socially mobile industrial societies tend to uniplexity and sparseness" (Milroy 1987: 52). Samtidig påpeker Milroy (1987: 203) at uniplekse nettverk er langt mer utbredt enn multiplekse på grunn av økt mobilitet i samfunnet. Denne samfunnsendringa får spesielt konsekvenser for rurale områder, der nettverksstrukturen tradisjonelt har vært multipleks. Pendling og økt tilflytting fører til at de multiplekse nettverka er på vikende front i disse områda. At nettverksstrukturen på bygdene er i endring, blir understreka av Erik Fossaskåret:

Bygdene er i ferd med å verte mindre tette. Etter kvart vil fleire også her kunne seie: "Ho eller han kjenner eg berre som kollega, eller som nabo. Og eg veit svært lite om kva for personar ho eller han samhandlar med elles." Også bygdefolk får fleire kontaktar over eit vidare felt. Etter kvart kan vi med noko meining bruke nemninga lokalt samfunn om ein lokalitet som er mindre intensiv enn det som har særprega lokale samfunn opp til no (Fossaskåret 2000: 37).

Kobler vi de ulike nettverkstypene til språk, vil vi oppdage at forekomsten av individuell variasjon ofte er mindre blant medlemmer av multiplekse nettverk enn

blant medlemmer av uniplexse nettverk. Årsaken er at en kontrollerende funksjon er tilstede i multiplekse nettverk. Ettersom medlemmene omgås hverandre i ulike situasjoner, har de mulighet til å overvåke hverandre. Hvordan denne kontrollen fungerer, vil jeg illustrere ved å sitere en av informantene som deltok i undersøkelsen jeg foretok i tilknytning til dette prosjektet:

Ingrid: har du noen gang opplevd at folk har påpekt måten du snakker på?

Knut: ja det har jæi = når jæi ær på 'musikkfestivaler og sånn så bLir det ofte til at jæi snakker [...] = og så har jæi vært en del og spilt fotball inne på Lillestrøm og så var det en del fra Oslo der = så jæi kan snakke veldig pent hvis jæi har lyst til å gjøre det = og da bLir det veldig = da får jæi høre det av 'kamerata mine at jæi snakker veldig pent.

Ingrid: hvis du endrer måten å snakke på = hva føler du da? = legger du merke til det?

Knut: jæi trukke = jæi legger merke til det så vidt at jæi snakker penere = hvis jæi tenker veldig på det jæi sier men det er mange ganger jæi ikke legger merke til det = og hvis det står noen rundt meg da som snakker 'dialekt da får jæi kjeft for å si det sånn = forde jæi snakker for pent (Intervju med Knut, september 2005).

Knut gir altså uttrykk for at han har fått tilsnakk av kameratene som følge av hvordan han ordlegger seg. Utsagnet "da får jeg høre det" vitner om at reaksjonene deres ikke er positive, og han har også opplevd å få kjeft av dem. At kameratene observerer han i ulike situasjoner, gir dem mulighet til å kontrollere språkbruken hans. I et uniplexst nettverk er ikke denne kontrollfunksjonen til stede i like stor grad. Hvis nettverket til Knut hadde vært mindre tett, ville han kanskje ikke vært sammen med kamerater fra hjemstedet på musikkfestivaler og fotballtrening. Det ville redusert kameratenes mulighet til å påpeke språkbruken hans i slike situasjoner, noe som kunne resultert i større frihet til å bedrive individuell variasjon.

3.9 Akkomodasjonsteorien

Individuell variasjon kan foregå på flere måter. Det vil jeg belyse ved hjelp av akkomodasjonsteorien. Hensikten med denne teorien er å skape forståelse for hvilke betingelser som ligger til grunn for individuell språkbruksvariasjon.

Akkomodasjonsteorien legger vekt på at språkbrukerne har to strategier å velge mellom i samtale med andre, konvergens og divergens. Konvergens vil si at de språklig sett blir mer lik samtalepartneren, mens divergens handler om å markere avstand til den de snakker med. Hvilken strategi språkbrukerne velger, avhenger av om de identifiserer seg med samtalepartneren eller ikke.

Å identifisere seg med en annen person innebærer at man føler seg lik den andre. Det han eller hun utstråler av holdninger, oppfatninger og atferd, kan også jeg slutte meg til. For å vise denne overensstemmelsen, foretar jeg konvergerende handlinger. Det betyr at det skjer en tilpasning mellom oss. Avhengig av hvordan maktforholdet er, kan denne tilpasninga være både ensidig og gjensidig: "Status- og prestisjeforhold, sosial symmetri versus asymmetri er særlig avgjørende for hvem som konvergerer mot hvem" (Mæhlum mfl. 2003: 112). Der én person har høyere status enn en annen, vil den med minst status konvergere i retning av den andre. Der forholdet er mer likeverdig, finner en gjensidig tilpasning sted. Konvergens skjer imidlertid ikke bare i retning av det som er forbundet med høy status. Det er også mulig å tilpasse seg det som er forbundet med lav status: "Adopting the highprestige dialect of an interviewer would be an example of upward convergence, and shifting to street language in certain minority communities would be downward convergence" (Giles og Coupland 1991: 67). Uavhengig av om språkbrukerne konvergerer i den ene eller andre retninga, forventes det at handlinga vil ha en positiv effekt på forholdet mellom samtalepartnerne. Giles & Powesland (1997: 234) peker på en annen virkning av konvergens, nemlig økt forståelse. Det betyr at motivasjonen bak konvergens ikke nødvendigvis er økt tilnærming. Strategien kan også bidra til å forhindre kommunikasjonsproblemer, noe informantene Lars gir uttrykk for på denne måten:

Lars: det ær jo sånn at når jæi ær med faren min og fLytter i byen så treffer vi mange rare foLk og da ær det jo noen som kanskje = sånne fine gamLe foLk kanskje da som = hvis jæi sier noen ord som ikke dem har hørt før kanskje da så sier dem kanskje hæ = så da tenker jæi dom skjønnte vel ikke det = dom hørte sikkert hva jæi sa men dom skjønnte kanskje ikke det = så prøve å si no litt mer riktig da eller si en annen setning = så jæi tenker alltid på det når jæi ær i Oslo = fLytter for foLk som jæi hører har ei litt annen 'dialekt enn jæi har og kanskje kommer fra et annet sted da = kanskje 'Kristiansand eller sånt no da veit du = da skjønner jo hvertfall ikke hølandsk så da gjør jæi om. (Intervju med Lars, september 2005).

Videre er det mulig å skille mellom fullstendig og delvis konvergens. Fullstendig konvergens har vi å gjøre med når språkbrukere skifter fra én varietet til en helt annen. Det kan for eksempel skje på grunn av flytting. Delvis konvergens innebærer at språkbrukerne blander ulike varieteter innafor en og samme kontekst.

Divergens skjer som følge av manglende identifikasjon med samtalepartneren. Dersom jeg ikke vedkjenner meg hva den personen jeg snakker med utstråler av holdninger, oppfatninger og atferd, ønsker jeg å markere avstand. Å divergere handler imidlertid ikke bare om å skape avstand det til det andre står for, det dreier seg også om å gi uttrykk for hvem man er. Strategien er altså et middel til å markere forskjeller. Samtidig kan divergens føre til manglende forståelse mellom samtalepartnerne og på den måten ha motsatt virkning av konvergens. For øvrig har strategien de samme egenskapene som konvergens ettersom den kan være både oppadgående, nedadgående, delvis og fullstendig.

Ovafor nevnte jeg så vidt at akkomodasjonsteorien er interessant i forhold til de ulike personlighetstypene high and low self-monitor. Mens highmonitor-typen ofte konvergerer i samhandling med andre, velger lowmonitor-typen heller å divergere. Det betyr at trekk ved språkbrukernes personlighet gjør dem mer eller mindre disponible for ulike språklige strategier.

På bakgrunn av akkomodasjonsteorien er det relevant å stille spørsmål ved hvilken rolle ulike språklige varianter spiller i forhold til valg av språklig strategi. Er det slik

at enkelte varianter i større grad bidrar til å markere eventuell konvergens eller divergens enn hva andre gjør? Spørsmålet bringer meg over til begrepet saliens.

3.10 Saliens

Trudgill (1986) gjør et forsøk på å forklare hvorfor modifikasjon finner sted. Det fører til at han kommer inn på begrepa markerthet og saliens.¹¹ At en variant er markert, innebærer at språkbrukerne er bevisst på hva slags assosiasjoner den vekker. Denne bevisstheten kan føre til modifikasjon: ”The high level of awareness associated with a marker leads speakers to modify their pronunciation of it in situations.” (Trudgill 1986: 10). Men hva er det som fører til at språkbrukerne blir mer bevisst på enkelte språktrekk enn andre? Trudgill mener denne bevisstheten avhenger av fire forhold, nemlig stigmatisering, lingvistisk endring, fonetisk forskjell og fonologisk kontrast. Denne bevisstheten blir videre knytta til saliens: ”Speakers modify their pronunciation of linguistic variables that are markers within the community. This is because of the *saliency* which attaches to markers and indeed turns variables into markers in the first place.” (Trudgill 1986: 11). På den måten kommer Trudgill fram til at markerthet avhenger av saliens.

For å finne ut om en variant er salient eller ikke, mener Trudgill at *imitasjon* er et nyttig hjelpemiddel. Blir en variant brukt til å etterligne ei viss gruppe språkbrukere, kan det tyde på at en har med et salient språktrekk å gjøre. Som eksempel på det kan jeg trekke fram informanten Fredrik, som karakteriserer språkbrukerne i Aurskog-Høland på følgende måte: ”Det ær jo morsomt da = sånn som når bønder kommer og sier *je er itte* [min utheving] bonde og da skjønner du lissom at nei det ær du ikke (latter)”. Sitatet viser at Fredrik imiterer språkbrukerne i Aurskog-Høland ved hjelp av de tradisjonelle formene /je/, /e:r/ og /ite/. Det kan tyde på at disse formene er saliente. Røyneland (2005) gir uttrykk for at det ikke bare er imitasjon som gir

¹¹ Nå kan det riktignok diskuteres om språkbruk kan *forklares*, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 4.

grunnlag for å avgjøre om en variant er salient eller ikke. Hvilke varianter språkbrukerne trekker fram når de skal *beskrive* ulike varieteter, kan også gi en pekepinn på hvilke trekk som er saliente: ”Eg går ut i frå at språktrekk som blir trekte fram som ”typiske dialekttrekk” når informantane blir bedne om å skildre den tradisjonelle dialekten, er meir saliente.” (Røyneland 2005: 68). Det betyr at både imitasjon av andre språkbrukere og beskrivelser av ulike varieteter gir grunnlag for å avgjøre om en variant er salient eller ikke.

3.11 Språkholdninger

Skal språkbrukerne ha mulighet til å forutsi effekten av akkomodasjon, bør de ha en viss kjennskap til hva bruk av visse språktrekk signaliserer. På den måten kan språkholdninger ha en veiledende funksjon i akkomodasjonsprosessen. Holdning kan defineres som ”[a] summary evaluation of an object of thought” (Bohner og Wänke 2002: 5). Denne evalueringa fører til at et objekt, for eksempel en varietet, blir karakterisert som enten pen eller stygg, urban eller bondsk. En slik oppfatning innebærer at holdninger forstås som noe endimensjonalt, altså at de gir uttrykk for et enten-eller-forhold. Enten synes språkbrukerne at A-H-målet er pent, eller så synes de det er stygt. Men ofte vil holdninger være mer sammensatt enn som så. I forbindelse med språklig regionalisering var jeg inne på at det eksisterer en dobbelhet ved oslovarietetene (jf. kap. 3.4), og det kan tjene som eksempel på at holdninger ikke alltid er like entydige. Denne flerdimensjonale funksjonen kobler Bohner og Wänke (2002: 55) til begrepet ambivalens. Ifølge Deprez og Perssons (1987) består holdninger av en kunnskapsmessig (cognitive), en følelsesmessig (evaluative) og en atferdsmessig (conative) komponent. Hvis det ikke er samsvar mellom disse komponentene, blir holdninger karakterisert som ustabile, noe som kan gi ambivalens. Det er fullt mulig å tenke seg at en språkbruker er positivt innstilt til en bestemt varietet, men at han eller hun allikevel ikke er bruker av den, slik at forholdet mellom den følelsesmessige og atferdsmessige komponenten framstår som

ambivalent. Et annet aspekt som er gjenstand for diskusjon, er om holdninger skal betraktes som stabile eller midlertidige:

Some definitions characterise attitudes as enduring concepts which are stored in memory and can be retrieved accordingly. [...] Other researchers have proposed the idea of attitudes as temporary constructions, which individuals construct at the time an evaluative judgement is needed (Bohner og Wänke 2002: 5).

Bohner og Wänke gir uttrykk for at holdninger er stabile så lenge konteksten er stabil. Det er interessant i forhold til språkbruk. Hvis en språkbruker stort sett oppholder seg innafør samme geografiske område, mener jeg at han eller hun – språklig sett – oppholder seg i en stabil kontekst. Det betyr ikke nødvendigvis at talemålet i dette området er enhetlig (jf. språklig regionalisering), men snarere at vedkommende blir eksponert for færre varieteter enn språkbrukere som er mer på farten og som av den grunn oppholder seg innafør et større geografisk område. Hva slags følger vil en slik stabil kontekst ha for språkholdninger og språkbruk? I tilknytning til Skjekkelandts teori om ulike personlighetstyper var jeg inne på at stedbundne personer ofte viser tendens til tradisjonell språkbruk, samtidig som de har en positiv innstilling til lokal kultur. Hvordan språket kan bli påvirket av en mindre stabil situasjon, gir informanten Marthe uttrykk for på følgende måte: ”Men jæi har vært borte så mye [min utheving] så jæi prater litt sånn bLanding egentlig = bLanding ta Halden og Oslo og herfra lissom = så det kommer jo an på åssen en driver og lissom = hvor du befinner deg”. (Intervju med Marthe, september 2005).

Dette resonnementet forutsetter at det eksisterer en forbindelse mellom holdning og atferd. I den forbindelse vil jeg understreke at det hersker uenighet om i hvilken grad holdninger er i stand til å *forårsake* en bestemt oppførsel. Bohner og Wänke (2002: 242) legger vekt på at det ikke finnes noen kausalsammenheng mellom holdning og atferd, samtidig som de ikke legger skjul på at gjentatte undersøkelser viser høy korrelasjon mellom rapporterte holdninger og observert oppførsel. Denne problematikken kan kobles til begrepa *faktisk* og *rapportert* språkbruk, noe jeg kommer tilbake til kapittel 4.3.1.

Det er ikke alltid slik at en eventuell korrelasjon mellom rapporterte holdninger og observert oppførsel kommer klart til uttrykk. Som jeg nevnte tidligere, har Broch (2001) undersøkt hva slags holdninger ungdom på østkanten av Oslo har til sitt eget talemål. Hun konkluderer med at holdninger kan bidra til å forklare valg av språklige strategier. Her er såkalt *skjult (covert) prestisje* et viktig stikkord. Informantene gir uttrykk for at de ikke snakker like pent som voksne og jevnaldrende fra vestkanten av Oslo, men gir allikevel ikke slipp på sitt eget talemål. Broch mener det vitner om at østkantmålet har skjult prestisje. At holdninger kommer til uttrykk på den måten, er interessant i forhold til mitt prosjekt. A-H-målet hører nemlig til det språkområdet som gjerne blir betrakta som ”bondsk” og som av den grunn ikke har høy status. Nettopp derfor ser jeg ikke bort fra at jeg må forholde meg til begrepet skjult prestisje i møte med informantene som deltar i dette prosjektet.

At enkelte varieteter blir betrakta som ”bondske”, betyr at det er knytta stereotype oppfatninger til dem. Stereotypier er kjennetegna av å være lite nyanserte. De gir et forenkla inntrykk av virkeligheta, noe som gir seg utslag i at samtlige medlemmer av ei gruppe blir tillagt like egenskaper. Knytter vi det til språkholdninger, ser vi at stereotypier oppstår som følge av hvilke sosiale og kulturelle verdier ulike varieteter representerer, altså hvilket symbolsk meningsinnhold de har. Når talemålet på Toten assosieres med bønder og oslomål blir forbundet med noe urbant, kan det forklares kulturelt, ikke lingvistisk. Det er altså ikke varietetene *i seg selv* som er årsaken til hva slags assosiasjoner de vekker. Isteden bidrar tradisjonell kultur til å sette merkelapper på dem, noe som videre rammer brukerne av disse varietetene. Hvordan stereotypier kommer til uttrykk, kom informanten Marthe inn på da hun skulle beskrive sitt eget talemål: ”Jæi har jo brukt noen av oLa [A-H-mål] hvis jæi har vært på fester å sånn å da bLir det sånn = hvor er du fra a? = nei bonde bLir u stempla som da.” Selv om Marthe ikke er bonde, viser sitatet at hun har blitt oppfatta som det på bakgrunn av hvordan hun snakker. Stereotypier er gjerne allment utbredt, og nettopp derfor fungerer de veiledende i akkomodasjonsprosessen. Hvis Marthe vil signalisere overfor de andre festdeltakerne at hun kommer fra et ruralt område, beholder hun A-H-målet, noe som i dette tilfellet betyr at hun markerer avstand fra de andre ved å

divergere. Ønsker hun å slippe unna bondestemplet, tilpasser hun seg de andre ved å konvergere i retning av talemålet deres.

4. Metode

Innledningsvis kom jeg såvidt inn på forskjellene mellom det labovske paradigmet og interaksjonell sosiolingvistikk. Jeg vil nå gå nærmere inn på disse ulike retningene, noe som munner ut i en begrunnelse for hvilken metode jeg har valgt. Videre vil jeg redegjøre for planlegging og gjennomføring av feltarbeidet i dette kapitlet.

4.1 To tradisjoner

4.1.1 Det labovske paradigmet

Labov var opptatt av å studere språkbruken til ulike sosiale grupper. Derfor foretok han gruppeinndelinger på bakgrunn av sosiale faktorer som kjønn, alder, sosioøkonomiske forhold og sosial klasse. Innsamlingsmetoden var inspirert av kvalitative, sosialantropologiske studier. Allikevel var det kvantitativ metode som dominerte i forskningsprosjekta han utførte. Grunnen er at datamaterialet ble analysert kvantitativt i form av korrelasjonsanalyse mellom språklige variabler og sosiale grupper. Korrelasjonsanalysen skulle fungere som en kartlegging av hvilke sosiale forhold som forårsaka en viss type språkbruk.

Til tross for at dette paradigmet er svært utbredt, har det allikevel blitt utsatt for kritikk. Enkelte stiller seg tvilende til om forskningsmetoder som er inspirert av positivismen, også kan brukes i human- og samfunnsvitenskapen. Positivismen har nemlig naturvitenskapen som ideal. Det medfører et bestemt syn på hva som kan tjene som forklaring:

Eine dritte Grundannahme ist schließlich eine charakteristische Auffassung von wissenschaftlicher Erklärung. Solche Erklärung ist, in einem weiten Sinne, "kausal". Sie besteht konkreter gesagt in der Subsumption individueller Sachverhalte unter hypothetisch angenommene allgemeine Naturgesetze, einschließlich Gesetze der "menschlichen Natur" (von Wright 1972: 18).

Kausalforklaringa søker altså lovmessighet, og det innebærer at én eller flere årsaker framkaller en *nødvendig* virkning. På 1800-tallet var positivismen enerådende innafor vitenskapen. Derfor forsøkte språkvitenskapen å kartlegge de fysiske eller fysiologiske forutsetningene for språklige utviklingstendenser. Mot slutten av 1800-tallet ble lingvistikk avvist som naturvitenskap, men positivismen fortsatte allikevel å prege språkvitenskapen. At det også gjelder sosiolingvistikken, går fram av det labovske paradigmet bruk av korrelasjonsanalyse, som er inspirert av naturvitenskapelige metoder. For i hvilken grad kan sosiale faktorer som kjønn og sosial klasse sies å *forårsake* en viss språkbruk? Suzanne Romaine stiller seg kritisk til disse faktorenes evne til å framkalle den type årsaksforhold: ”Such correlations between language and social categories do not tell us what kind of language an individual will choose on any particular occasion, or *why*” [min utheving] (Romaine 1994: 223). Årsaken til at forklaringer ikke kan gjøre seg gjeldende ved sosiale forhold, er ifølge Romaine at mennesker er frie aktører som kan foreta valg, og at de har evne til å reflektere over handlingene sine. Derfor er det vanskelig å påvise noen lovmessighet i forbindelse med menneskelige handlinger. Det fører til at Romaine mener sosiolingvistikken har mulighet til å beskrive, men ikke forklare. Beskrivelser gir svar på *hvordan* språkbruk foregår, men ikke *hvorfor*. Korrelasjonsanalyser kan påvise mønster i forbindelse med språkbruk, men disse mønstra må ikke forveksles med forklaring. Mønstra trenger nemlig selv en forklaring: ”But most importantly, statistical correlations do not explain anything within their own domain, [...], they are themselves facts to be explained” (Faarlund 1990, her etter Mæhlum 1999: 75). På den måten blir det labovske paradigmet kritisert for å presentere årsaksforhold som i realiteten ikke kan tjene som annet enn beskrivelser.

4.1.2 Interaksjonell sosiolingvistikk

Betyr det at språkvitenskapens evne til å forklare må avvises? Svaret avhenger av hva vi legger i begrepet forklaring. Ligger kausalforklaringa til grunn, slik at vi er på jakt etter lovmessigheter, kommer vi ikke langt på vei. Mæhlum (1999: 40) trekker imidlertid fram intensjonalforklaringa som et forsøk på å komme et skritt videre.

Riktignok kan det diskuteres om også denne forklaringa er kausal, men Mæhlum (1999: 41) peker på en tendens innafor nyere forskning som går ut på å operere med motsetningsforhold mellom kausalforklaring på den ene sida og intensjonalforklaring på den andre. Det forutsetter at et dualistisk vitenskapssyn ligger til grunn, ettersom det positivistiske vitenskapssynet holder fast ved den kausale som eneste gyldige forklaring.¹² Dualismen tar til orde for en prinsipiell forskjell mellom human- og naturvitenskapen. Forskjellen dreier seg om at naturvitenskapen har evne til å påvise lovmessige sammenhenger i form av kausalforklaringer, mens humanvitenskapen kan fremme forståelse ved hjelp av intensjonalforklaringa. Slik avviser også dualismen humanvitenskapens evne til å forklare. Men i motsetning til positivismen holder den fast ved vitenskapens evne til å fremme forståelse.

På den måten gir intensjonalforklaringa oss mulighet til å *forstå* språkbruk. Å betrakte språkbruk som en intensjonell handling betyr at språk er meningsbestemt, ikke årsaksbestemt: ”Språket er med andre ord ikke noe som forandres kun i forhold til seg selv. Det er ikke sin egen årsak, [...], men må relateres til de som faktisk anvender dette språket - til ulike kommunikative, interaksjonelle formål” (Mæhlum 1999: 166). Slik blir enkeltindividet viktig for å kunne forstå språkbruk, noe som innebærer fokus på det subjektive. For å fremme forståelse må språkbrukernes bevissthet inkluderes i analysegrunnlaget. I motsetning til det labovske paradigmatets fokus på hvilke sosiale variabler som *forårsaker* en viss type språkbruk, legger den interaksjonelle sosiolingvistikken altså vekt på hvilke *intensjoner* som fører til en gitt språkbruk. I den forbindelse blir språkbrukernes bevissthet tillagt stor verdi.

Samtidig kan det være grunn til å stille spørsmål ved denne sterke vektlegginga av bevissthet. Jeg har allerede vært inne på at Romaine (1994) framstiller språkbrukerne som frie aktører med mulighet til å velge handlingsmønster, men er de virkelig så bevisst på hvilke handlinger de foretar seg? I hvilken grad er språklige ytringer prega av noe bevisst, og i hvilken grad gir de uttrykk for noe ubevisst? Mæhlum legger vekt

¹² Det innebærer at tilhengere av det positivistiske vitenskapssynet vil definere humanvitenskapene, inkl. språkvitenskapen, som ikke-vitenskap.

på at en handling som er intensjonal, altså at den gir uttrykk for en bestemt intensjon, ikke nødvendigvis må være bevisst:

intensjonalitet [er] i høyeste grad relevant som beskrivelse også for ubevisste eller underbevisste, ikke-planlagte handlinger. Og nettopp i tilknytning til språklig atferd og språklige endringer er det grunn til å tro at denne ubevisste, men altså like fullt intensjonale dimensjonen har en avgjørende betydning på det individuelle språkbrukernivået” (Mæhlum 1999: 186).

At også ubevisste handlinger framstår som intensjonale, innebærer at de i likhet med bevisste handlinger må forstås som meningsbestemte.

4.1.3 Parallell utnyttelse

Fokus på det individuelle kontra det kollektive er en prinsipiell forskjell mellom de to tradisjonene innafor sosiolingvistikken. På samme måte som det labovske paradigmat blir utsatt for kritikk, eksisterer det også innvendinger mot den interaksjonelle sosiolingvistikken. Språkbruk er et sosialt fenomen, og nettopp derfor kan man stille spørsmål ved verdien av ensidig fokus på individuelle forhold. Innebærer språkbruk så stor grad av frihet at det i enhver sammenheng må ses i lys av enkeltindividet? Ragnhild Haugen (2004: 3) skiller mellom metodologisk kollektivism og individualisme. Mens kollektivismen legger vekt på at tanker, oppfatninger og følelser ikke kan ses uavhengig av det sosiale systemet individet er en del av, fokuserer individualismen på at kunnskap om sosiale fenomen springer ut av kjennskap til subjektive forhold som kan bli knytta direkte til enkeltindividet. Haugen gir uttrykk for at en kombinasjon av kollektive og individuelle forhold må til for å oppnå kunnskap om sosiale fenomen: ”Dersom ein ikkje vel å reindyrka nokon av desse innfallsvinklane, men heller vel å kombinera dei, vil ein få eit meir nyansert og utfyllande perspektiv” (Haugen 2004: 4). Det betyr at man må se språkbruk i lys av både det kollektive og individuelle, altså ulike språkbruksnivå. Haugen nøyer seg imidlertid ikke med å skille mellom to slike nivå – et kollektivt og et individuelt – men mener man må knytte det hele til tre ulike nivå. Derfor skiller hun mellom mikro-, meso- og makroplan. På mikroplan finner man subjektive forhold som kan bli

knyttet direkte til enkeltindividet, for eksempel holdninger, verdisyn og identitet. På mesonivå plasserer for eksempel nettverk og fritidsaktiviteter seg, altså forhold som er kollektive i form av at de foregår i samhandling med andre, men individuelle i form av at de er selvvalgte.¹³ På makronivå finner man sosiale samfunnsstrukturer som skole og politiske vedtak, samt sosiale bakgrunnsvariabler individet ikke har anledning til å velge, for eksempel kjønn og alder. En vekselvirkning mellom de ulike nivåa bidrar til å forme individet og nettopp derfor må språkbruk ses i lys av samtlige nivå. Det betyr at vi må betrakte de ulike retningene innafor sosiolingvistikken som komplementære. Målet er hele tida å forstå språkbruk. Om denne forståelsen blir henta fra kollektive eller individuelle forhold, avhenger av hvilket språkbruksnivå vi befinner oss på.

Jeg har tidligere gitt uttrykk for at jeg vil foreta en typeinndeling av informantene. Denne inndelinga bunnar i forhold som befinner seg på mikro- og mesonivå, noe som betyr at både kollektive og individuelle forhold blir inkludert. Jeg kommer imidlertid ikke til å inkludere makronivå i denne inndelinga.

4.2 Kvantitativ og kvalitativ metode

Mens det labovske paradigmet er forbundet med kvantitativ metode, er den interaksjonelle sosiolingvistikken knyttet til kvalitativ metode.

Kvantitative studier innafor sosiolingvistikken tar sikte på å skape oversikt over språksituasjonen i et visst område. Det betyr at dataene bør være basert på språkbruken til et representativt antall informanter, slik at man kan foreta en statistisk generalisering av resultatene. Hva som kjennetegner et representativt antall utvalg, varierer fra studie til studie, og avhenger blant annet av størrelsen på språksamfunnet og hvor mange sosiale variabler man opererer med. En typisk kvantitativ studie er basert på språkbruken til ulike sosiale grupper, og analysen dreier seg om å korrelere

¹³ Som nevnt i tilknytning til språk og personlighet kan det diskuteres om slike faktorer er selvvalgte.

sosiale variabler med språklige variabler. De sosiale variablene er kjennetegna av å være lett målbare.

Kvalitative studier er ute etter å skape innsikt framfor oversikt. Målet er å fremme forståelse for ulike individers bruk av språket, slik at det er det subjektive som blir vektlagt. I den forbindelse kan det være relevant å trekke inn informantenes nettverk og andre sosiale forhold, for eksempel flytting og hvor foreldra kommer fra. Men det er først og fremst informantenes egne uttalelser om subjektive forhold som ligger til grunn for tolkinga. I en kvalitativ studie stilles det ikke krav til at informantene skal være statistisk representative. I stedet foretar forskeren et strategisk informantutvalg, og det innebærer at informantene representerer noe prototypisk. En slik utvalgsteknikk kan imidlertid by på utfordringer, noe som bunner i at det kan være problematisk å fastslå om informantene representerer noe prototypisk eller ikke. Denne problematikken vil jeg komme tilbake til i kapittel 4.3.2.

Forholdet mellom kvantitativ og kvalitativ metode blir tradisjonelt holdt for å være motsetningsfullt, slik at bruk av den ene metoden utelukker bruk av den andre. Sigmund Grønmo (1982) drøfter dette motsetningsfulle forholdet og mener valg av metode bør være av strategisk art, ikke prinsipiell. Hvilken metode man velger, avhenger altså først og fremst av problemstillinga. Samtidig peker Grønmo på at den ene metoden ikke lar seg erstatte av den andre. På den måten framhever han fordelene med såkalt metodetriangulering. I stedetfor å la kvantitativ og kvalitativ metode bli stående i et konkurrerende forhold til hverandre i hver sin ende av en skala, mener Grønmo at de bør utfylle hverandre. Det innebærer bruk av *både* kvantitativ og kvalitativ metode i et forskningsprosjekt. Allikevel kan et prosjekt som regel bli betrakta som hovedsakelig kvalitativt eller kvantitativt, det avgjørende er hva slags problemstilling som ligger til grunn. Grønmo kommer også inn på bruken av selve metodebegrepet. Framfor å i første rekke snakke om kvantitative og kvalitative *metoder*, mener han fokus bør ligge på om *dataene* er kvalitative eller kvantitative: ”Grovt og enkelt skissert, kan data karakteriseres som kvantitative dersom de uttrykkes i form av rene tall eller andre mengdetermer (f.eks. mange – få, flere –

færre, de fleste – de færreste osv.). Data som ikke uttrykkes på denne måten, er kvalitative.” (Grønmo 1982: 95).

Knytter jeg dette opp mot mitt prosjekt, ser jeg at en *kvantitativ* analyse av de språklige variablene skaper oversikt over talemålet til informantene. Samtidig bidrar en *kvalitativ* analyse av informantenes egne uttalelser om temaer som nettverk og språkholdninger til å skape forståelse for valg av språklig strategi. På det viset foretar jeg en parallell utnyttelse av kvalitative og kvantitative data, slik at studien innebærer metodetriangulering. Allikevel er prosjektet først og fremst som kvalitativt, noe som går fram av neste kapittel.

4.3 Datainnsamling

4.3.1 Faktisk og rapportert språkbruk

Jeg mener det vil være mest hensiktsmessig å foreta datainnsamlinga ved hjelp av intervju. Da blir nemlig datamaterialet samla inn på bakgrunn av faktisk språkbruk – ikke rapportert. Det mener jeg vil være en styrke ved datamaterialet. Nå er riktignok ikke faktisk og rapportert språkbruk et problemfritt område. For er det nødvendigvis slik at informantene har så lav språklig bevissthet at undersøkelser ikke kan baseres på rapportert språkbruk? Og i hvilken grad kan språket som kommer fram i et intervju, betraktes som “faktisk”?

Nina Berge Rudi (1999) mener problematikken omkring faktisk og rapportert språkbruk avhenger av hva slags språksamfunn man befinner seg i. I den forbindelse trekker hun fram Labov og Trudgill, som begge gir uttrykk for at det ikke går an å stole på rapportert språkbruk. Årsaken er at informantene gjerne oppgir den varieteten de *ønsker* å være brukere av, ikke nødvendigvis den de *er* brukere av. Det kalles enten overrapportering eller underrapportering, og fenomenet kan gi et feilaktig inntrykk av hvor utbredt både høystatus- og lavstatusformer er. Overrapportering av høystatusformer er kanskje mest vanlig, men på bakgrunn av

såkalt skjult prestisje forekommer også overrapportering av lavstatusformer. Rudi mener Labovs og Trudgills negative innstilling til rapportert språkbruk må ses i sammenheng med at de fortrinnsvis utførte undersøkelser i det angloamerikanske språksamfunnet, der dialektene har en annen status enn i det norske språksamfunnet. Sammenligna med andre språksamfunn, vet vi at norske dialekter har relativt høy status, noe som blant annet skyldes fravær av standardisert talemål (jf. kap. 3.2). Det mener Rudi er avgjørende for om vi kan stole på rapportert språkbruk her til lands. På grunn av dialektenes status vil ikke overrapportering være like utbredt her som i andre land. Denne påstanden underbygger hun ved å vise til undersøkelsen hun gjennomførte i forbindelse med hovedfagsavhandlinga si. Rudi kartla språket til informantene ved hjelp av både spørreskjema og intervju og opplevde samsvar mellom rapportert og faktisk språkbruk.

Marianne Dahl (2002) er av en annen oppfatning. Da hun foretok pilotundersøkelse i forbindelse med innsamling av data til sin hovedfagsavhandling, fikk hun erfare at informantene hadde lav språklig bevissthet. De hadde problemer med å svare på hvilke varianter de brukte, og i tillegg opplevde Dahl manglende samsvar mellom faktisk og rapportert språkbruk. På bakgrunn av disse faktorene valgte hun å bruke intervju som innsamlingsmetode i hovedundersøkelsen. Også Arne Kjell Foldvik (1979) er skeptisk til rapportert språkbruk. I tilknytning til undersøkelsen han utførte i Brunlanes i Vestfold på 70-tallet, fikk han erfare at informantene gjerne oppga én variabel, men var brukere av en annen.

Disse eksempla viser at det er delte meninger i synet på rapportert språkbruk som pålitelig datakilde. Samtidig kan en stille spørsmål ved hvor pålitelig såkalt faktisk språkbruk er. For er egentlig det språket informantene bruker i en intervjusammenheng “faktisk”? Denne problematikken blir ofte belyst ved hjelp av uttrykket “the observer’s paradox”, som dreier seg om at forskeren er ute etter å kartlegge språket til informantene slik det er når de ikke observeres. Den eneste måten å gjøre det på er imidlertid å observere dem: ”The aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being

systematically observed; yet we can only obtain these data by systematic observation” (Labov 1972: 209). Paradokset bunner i en oppfatning av at deler av det språklige repertoaret er det ”egentlige” talemålet. Labov kaller dette talemålet for ”the vernacular” og definerer det som “the style in which minimum of attention is given to the monitoring of speech” (Labov 1972: 208). Det innebærer at ”the vernacular” kan oversettes til ”naturlig talespråk” (Heegaard et.al. 1995, her etter Sollid 2002: 177). Sosiolingvistikken har først og fremst vært ute etter å granske dette språket, men samtidig kan det diskuteres om ”the vernacular” virkelig finnes. For er det nødvendigvis slik at visse deler av det språklige repertoaret er spesielt naturlig, eller velger språkbrukerne fritt fra repertoaret, slik at det er uproblematisk å gå inn og ut av ulike varieteter? Spørsmåla kan ses i sammenheng med problematikken omkring forholdet mellom språk og identitet. At språkbrukerne har et ”egentlig” talemål, vil også innebære at de har én identitet. På den måten ligger et statisk identitetssyn til grunn for oppfattelsen av at et naturlig talemål finnes (jf. kap. 3.6).

”The vernacular” er et omdiskutert begrep, noe John Wilson (1987, her etter Sollid 2002: 178) kommer inn på. Wilson hevder at ”[t]here is no such thing as ”natural speech”, there is only speech appropriate to a particular contextual moment of production.” Det betyr at han inntar et annet standpunkt enn Labov, et standpunkt han blant annet deler med Røyneland. Røyneland (2005: 209) peker på at observatørens paradoks først og fremst er problematisk i forhold til den labovske tradisjonen. Idealet innafor denne tradisjonen er objektiv kunnskap uten påvirkning fra forskeren, noe som bunner i positivismen. Forskning som springer ut av fenomenologien eller hermeneutikken, vil isteden være bygd på et subjekt-subjekt forhold mellom forsker og informant. At forskeren påvirker situasjonen, er ikke et problem, men en realitet: ”I staden for å sjå på observatørens subjektivitet som ei uheldig forstyrning, bør ein heller sjå på det som eit naturleg element i den menneskelege samhandlinga og kommunikasjonen som utgjer vårt studieobjekt” (Røyneland 2005: 209). På den måten blir observatørens paradoks avvist som problem. Videre understreker Røyneland at talen alltid er retta mot noen. At språkbrukerne varierer talemålet avhengig av konteksten, behøver ikke å bety at de bruker et talemål som er uvanlig

for dem. Slik jeg ser det, betyr det at *hele* repertoaret må betraktes som faktisk tale, ikke bare deler av det. Dermed blir både såkalt formell og uformell tale faktisk tale. Røynelands argumentasjon blir allikevel noe problematisk når hun foretar følgende evaluering av sine egne intervjuer: ”Samtidig er det heller ingenting som tilseier at informantane snakkar på ein måte som er *unaturleg* eller *uvanleg* for dei i samtalanene med meg” (Røyneland 2005: 209). Til tross for at Røyneland avviser observatørens paradoks som problem, mener jeg sitatet avslører at hun allikevel har forholdt seg til det. Ved å ta i bruk orda ”unaturleg” og ”uvanleg” viser Røyneland at hun ikke utelukker at det *kan* finnes måter å snakke på som vil kunne betraktes som unaturlig talemål. På den ene sida argumenterer hun for at all tale er naturlig tale, men på den andre sida tar hun stilling til om informantene snakker naturlig under datainnsamlinga. Slik avslører hun en dobbelhet i argumentasjonen sin.

Det gir grunn til å spørre hva som i tilfelle vil kjennetegne unaturlig tale, noe Wolfson kommenterer på følgende måte: ”If speech is felt to be appropriate to a situation and the goal, then it is natural in that context. The context itself may be formal or informal, interview or conversation. It is only when norms of speaking are uncertain or violated that one gets “unnatural” speech” (Wolfson 1976, her etter Sollid 2002: 179). Så lenge språkbrukeren er bekvem med måten han eller hun snakker på, dreier det seg altså om naturlig tale.

4.3.2 Kvalitativt forskningsintervju

At jeg velger å basere datamaterialet på såkalt faktisk språkbruk, bunner i en forestilling om at det er mest hensiktsmessig med tanke på hva som er formålet med denne studien. Jeg er ute etter å kartlegge talemålet til informantene i lys av situasjonsbetinga språkbruk, og det tror jeg lar seg best gjennomføre ved hjelp av intervju. Denne framgangsmåten kan karakteriseres som indirekte kartlegging av informantenes språklige repertoar. En annen mulighet ville være å gå mer direkte til verks, for eksempel ved å utarbeide et standardisert spørreskjema. Jeg er imidlertid kritisk til en slik framgangsmåte, jf. det jeg har skrevet tidligere om rapportert

språkbruk. Dahl (2002) og Foldvik (1979) opplever som nevnt svak språklig bevissthet blant informantene sine. Hvis det også er tilfelle med mine informanter, tror jeg det er spesielt problematisk å svare på spørsmål som dreier seg om situasjonsbetinga språkbruk. Når Dahls informanter ikke kunne gjøre rede for hvilken variant de brukte ”i det daglige”, ser jeg ikke bort fra at mine informanter vil ha vanskeligheter med å svare på hvilke varianter de bruker i ulike situasjoner. At jeg utelukkende bruker intervju som innsamlingsmetode, bunner altså i en forestilling om at det lettere vil avdekke – eller eventuelt ikke avdekke – situasjonsbetinga språkbruk enn hva som er tilfelle med et spørreskjema.

Samtidig vil jeg undersøke forbindelsen mellom talemål og personlighetstype. For å være i stand til å belyse det er jeg nødt til å skaffe meg innsikt i informantenes tilværelse. I den sammenheng vil det passe godt å bruke kvalitativt intervju som metode, jf. kapittel 4.2, der jeg var inne på at kvalitative studier prøver å skape innsikt til fordel for oversikt. For å skaffe til veie denne innsikten, må jeg legge vekt på informantenes egne uttalelser omkring temaer som for eksempel nettverk, forhold til hjemstedet, fritidsinteresser og framtidsplaner. Jette Fog (2004) gir uttrykk for at hensikten med et kvalitativt forskningsintervju er å avdekke hvilken rolle ulike personer, ting og forhold spiller for informantene. Uttalelsene skal bidra til å danne et bilde av informantenes tilværelse, og slik blir formålet med intervjuet ”[a]t fremskaffe et empirisk materiale, der består af den interviewedes egne beskrivelser/fremstillinger af sig selv og den livsverden han må forholde sig til” (Fog 2004: 11).

Utvalg

Ved å ta i bruk kvalitativ metode forsøker forskeren altså å gå i dybden av et gitt fenomen. Derfor må antall informanter begrenses, noe som får konsekvenser for utvalgsteknikkene. I stedet for statistisk representative utvalg tar kvalitativ forskning sikte på å operere med *strategiske* utvalg. Det innebærer at informantene representerer noe prototypisk i form av å være representanter for et gitt fenomen. Fog skriver at forskeren ”[v]ælger ”typiske repræsentanter” for en given sammenheng, og

det er sammenhængen og den forskningsinteresse, jeg har i den, som bestemmer hvad der er typisk” (Fog 2004: 13). Hun understreker at forskeren må være i stand til å kunne begrunne utvalget, slik at det framstår som strategisk, ikke tilfeldig valgt. En slik utvalgsteknikk byr imidlertid på utfordringer, for hvordan kan forskeren vite at informantene representerer noe prototypisk? Går det an å operere med utvalgs-kriterier, eller bunner utvalget i ren og skjær intuisjon?

Bent Flyvbjerg (1991) legger vekt på hvilken betydning intuisjon har når han gjør rede for utvalgsteknikker i kasus-studier. I den forbindelse viser han til en samtale med Hubert Dreyfus, som dreier seg om hvordan man kan identifisere et kasus. Dreyfus gir uttrykk for at ”[Y]ou just have to be intuitive. We all can tell what is a typical case and what is a better or worse case.” [...] In fact, nobody really can justify what their intuition is. So you have to make up reasons, but it won’t be the real reasons” (Dreyfus, her etter Flyvbjerg 1991: 152). Dreyfus mener altså at intuisjon er den eneste framgangsmåten, men understreker samtidig at det ikke er nok å *bare* vise til intuisjon. Forskeren må alltid kunne begrunne de valga han gjør. Og så fort han er i gang med å begrunne, har han ikke lenger med intuisjon å gjøre. Det fører til at intuisjon er utilstrekkelig i forskningssammenheng. Flyvbjerg understreker imidlertid at mangel på tilstrekkelighet ikke må betraktes som et problem. Interesse for et prosjekt springer alltid ut av en intuitiv følelse som sier at det vil være hensiktsmessig å gå i gang med det. Det vesentlige er at denne intuisjonen blir akseptert kollektivt. Nettopp derfor er forskeren avhengig av å kunne vise til begrunnelser, ikke bare intuisjon. Flyvbjerg opererer altså ikke med noe motsetningsforhold mellom intuisjon og kollektivt aksepterte begrunnelser, og mener det er en naturlig del av et kasus-studie at intuitive valg må kunne begrunnes. Bare slik er det mulig å rettfærdiggjøre disse valga.

Det kvalitative forskningsintervjuet har ikke gått fri for kritikk. Steinar Kvale (1997: 212) lister opp ti utbredte innvendinger mot det og kommer i den forbindelse inn på generalisering. Etersom kvalitative undersøkelser innebærer bruk av få informanter, vil ikke det som går fram av en kvalitativ studie være generaliserbart. På bakgrunn av

resultata kan man altså ikke si noe om forhold som ligger utafor den konkrete undersøkelsen. En slik innvending krever imidlertid at statistisk generalisering blir holdt for å være eneste gyldige måte å generalisere på. Ifølge Kvale (1997: 161) finnes også andre former for generalisering, nemlig naturalistisk og analytisk. Mens naturalistisk generalisering er basert på personlig erfaring om et emne, innebærer analytisk generalisering at forskeren er i stand til å redegjøre for om det han har kommet fram til, også kan gjelde i en annen situasjon. Robert K. Yin (1994) gir uttrykk for verdien av analytisk generalisering på følgende vis: "Understanding the distinction between these two types of generalization [statistisk og analytisk] may be your most important challenge in doing case studies" (Yin 1994: 30). Analytisk generalisering dreier seg om å foreta teoretiske generaliseringer, altså å kunne knytte resultata til allerede eksisterende teori: "The method of generalization is "analytic generalization", in which a previously developed theory is used as a template with which to compare the empirical results of the case study" (Yin 1994: 31). Stemmer funna med allerede eksisterende teori, blir studiens overføringsverdi til andre områder styrka.

Samtidig som det argumenteres for hvordan man kan generalisere i kvalitativ forskning, blir det også stilt spørsmål ved hvilken rolle denne overføringsverdien spiller som kilde til vitenskapelig utvikling. Flyvbjerg (1991: 147) mener denne rolla er overvurdert og peker på at generalisering bare er én måte å skape viten på. Han viser til Thomas Kuhn, som gir uttrykk for at vitenskapelig utvikling først og fremst avhenger av at forskeren har visse ferdigheter som gjør han i stand til å gjennomføre et prosjekt. Flyvbjerg understreker imidlertid at han ikke er ute etter å kritisere generalisering som kilde til vitenskapelig utvikling. Det han derimot finner kritikkverdigg, er at generalisering blir betrakta som *eneste* kilde til den type utvikling.

4.3.3 Undersøkelsen

Informanter

Eva Aniansson (1996: 268) gir uttrykk for at elever tilegner seg språksosial kompetanse i løpet av grunnskoletida. Det har betydning for valg av informanter. Å ha språksosial kompetanse innebærer at man er bevisst på hvilke assosiasjoner ulike varieteter vekker. Orientering mot voksenlivet er avgjørende for hvordan man bruker denne kompetansen, og det betyr at språkbruk ikke kan ses uavhengig av framtidsplaner. For å sikre at informantene har denne kompetansen, mener jeg elever fra ungdomsskole eller videregående skole er aktuelle kandidater til å delta i undersøkelsen. Med tanke på at jeg har til hensikt å undersøke hvordan ulike typer snakker, mener jeg videregående elever er ei interessant gruppe. Når elevene tar videregående utdanning, blir kursen for videre utdanning og yrkessituasjon staka ut, samtidig som de gjør seg opp tanker om framtidig bosted. Tida er inne for å avgjøre om de vil fortsette å oppholde seg på hjemstedet, eller om de heller ønsker å flytte på seg. Elevene er med andre ord i en fase av livet der viktige valg blir tatt. Samtidig er denne perioden interessant i forhold til nettverksteorien fordi videregående skoler rekrutterer elever fra et større geografisk område enn hva ungdomsskoler gjør. Mens omgangskretsen til elever på ungdomsskolen først og fremst rekrutteres i nærmiljøet, treffer videregående elever også ungdom fra andre steder. I den forbindelse er det interessant å undersøke om nettverk påvirker det språklige repertoaret.

På bakgrunn av disse faktorene valgte jeg å bruke elever fra videregående skole som informanter. Aurskog-Høland har to videregående skoler, Bjørkelangen videregående skole og Kjelle videregående skole. Jeg ville at halvparten av informantene skulle være elever på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag, mens den andre halvparten skulle befinne seg på studieretning for yrkesfag. Muligens orienterer elever på studieforbredende linjer seg mer mot det urbane enn hva elever på yrkesfaglige linjer gjør. Denne antakelsen kan knyttes til Aniansson (1996: 191), som peker på at elever på yrkesfaglige linjer viser større tendens til lokal språkbruk enn elever på studieforbredende. Som følge av at intervjuet blant annet skulle dreie

seg om hva slags planer elevene hadde etter endt videregående utdanning, mente jeg det ville være en fordel å bruke avgangselever som informanter. Samla sett deltok åtte elever i undersøkelsen. Fire var elever på allmenne, økonomiske og administrative fag (VK2), én var elev på mekaniske fag (VK1) og tre var elever på naturbruk (VK1). Elevene på naturbruk gikk på Kjelle videregående skole, mens de andre var elever ved Bjørkelangen videregående skole. I tillegg stilte jeg som krav at informantene hadde vokst opp i Aurskog-Høland og tilbrakt hele skoletida der, samt at minst en av foreldra kom fra kommunen. Disse kriteriene har sammenheng med de språklige variablene jeg opererer med. Enkelte varianter kan karakteriseres som tradisjonelt A-H-mål, og jeg ville at informantene skulle kjenne til og ha et forhold til denne varieteten. Ettersom noen variabler i A-H-målet tradisjonelt sett har hatt ulik realisering i Aurskog, på Setskog og i Høland, synes jeg det er viktig at studien baserer seg på språkbruk blant ungdom fra alle disse områda, ikke bare ett. Derfor deltok informanter fra hele kommunen i undersøkelsen.

For å finne de aktuelle informantene delte jeg ut et spørreskjema til samtlige elever på VK1 naturbruk og mekaniske fag og VK2 allmenne, økonomiske og administrative fag.¹⁴ Elevene ble bedt om å svare på spørsmål som dreide seg om hvor de kom fra, nettverk, fritidsinteresser, framtidsplaner, foreldras bakgrunn og hvor lenge de hadde bodd i Aurskog-Høland. De som var interessert i å delta i undersøkelsen, skreiv under på en samtykkeerklæring. På bakgrunn av informasjonen som kom fram, foretok jeg et strategisk utvalg. Hensikten var å finne fram til ulike typer informanter. Jeg ville for eksempel et at enkelte skulle være urbant orientert, mens andre skulle framstå som mer lokalt orientert. På den måten var spørreundersøkelsen veiledende i arbeidet med å finne åtte informanter som kan betraktes som forskjellige, men allikevel typiske representanter for ungdom i Aurskog-Høland. I tillegg tilfredsstiller de krava jeg var inne på i forrige avsnitt.

Utvalget ble som følger:

¹⁴ Se vedlegg 5.

1. **Johan.** 18 år. Fra Aurskog. Elev på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag.
2. **Fredrik.** 18 år. Fra Aurskog. Elev på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag.
3. **Øyvind.** 17 år. Fra Aurskog. Elev på yrkesfaglig studieretning.
4. **Knut.** 18 år. Fra Setskog. Elev på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag.
5. **Marius.** 17 år. Fra Høland. Elev på yrkesfaglig studieretning.
6. **Marthe.** 17 år. Fra Høland. Elev på yrkesfaglig studieretning.
7. **Lars.** 17 år. Fra Høland. Elev på yrkesfaglig studieretning.
8. **Kristin.** 18 år. Fra Søndre Høland. Elev på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag.

Med unntak fra Knut, som flytta fra Bærum til Setskog da han var tre år, har samtlige informanter tilbrakt hele oppveksten i Aurskog-Høland.

Intervju

Ettersom noe av hensikten med denne studien er å kartlegge informantenes talemål i lys av situasjonsbetinga språkbruk, deltok alle informantene i to intervjuer. Disse intervjuene vil jeg heretter omtale som intervju A og B. Mens jeg stod for B-intervjuet, ble A-intervjuet utført av en person som har vokst opp på vestkanten av Oslo.

Formålet med intervjuene var å legge til rette for at hele det språklige repertoaret til informantene ble aktivisert. Jeg antok at bruk av to intervjuere med ulike dialektbakgrunn ville øke sjansene for at nettopp det skjedde. De to intervjuene dreide seg til en viss grad om ulike temaer. Mens mitt hovedsakelig omhandla språklige spørsmål, rettet det andre fokus mot mer hverdagslige emner som for eksempel fritidsinteresser, nettverk og framtidsplaner. Vi opererte begge to med intervjuguiden,

som skulle fungere som en veiviser i forhold til tema for samtalene.¹⁵ På den måten kan intervjua karakteriseres som delvis strukturerte.

Fog (2004) peker på at bruk av to intervjuere kan by på utfordringer i forhold til pålitelighet. Det kan nemlig være vanskelig å oppdage manglende konsistens mellom de ulike samtalene, altså at informanten sier noe i intervju A, men noe annet i intervju B. Fog kommer med forslag til hvordan slik inkonsistens eventuelt kan avsløres, og i den forbindelse råder hun intervjuerne til å lytte til opptaka, føre dagbok og kommentere hvert enkelt intervju. Videre understreker hun verdien av å sammenligne de ulike samtalene med hverandre. Hun er også opptatt av at de ikke må overlape hverandre tematisk og stiller seg kritisk til såkalte kontrollintervjuer. Fog mener intervjueren må ha evne til å kunne stole på informantens uttalelser. Ettersom det kvalitative intervjuet har den fortrolige samtalen som ideal, vil det virke kunstig hvis begge intervjuer kretser rundt de samme temaene. Årsaken er at informanten vil kunne komme til å undre seg over hva som er hensikten med å foreta to intervjuer som tematisk sett er like. Som nevnt ovafor hadde jeg i utgangspunktet en plan om at intervju A skulle dreie seg om ”hverdagslige” temaer, mens intervju B skulle omhandle språklige emner. At det allikevel foregikk noe overlapping fra A-intervjuet til B-intervjuet, var vanskelig å forhindre. Grunnen til det er at jeg mente det ville være uheldig å gå rett på samtaleemner som omhandla språk i B-intervjuet. Det var ikke sikkert informantene hadde tenkt så mye over språklige spørsmål tidligere, og når de i tillegg skulle snakke med en ukjent person om temaet, kunne det være fare for at samtalen ville gå trått. For å løse opp stemninga mente jeg det ville være virkningsfullt å snakke litt om hverdagslige temaer før vi gikk inn på det språklige. I tillegg opererte jeg med en bildeøvelse i intervju B, noe jeg vil komme tilbake til i forbindelse med språklige variabler.

En rekke sosiolingvistiske undersøkelser er basert på gruppeintervjuer. Det fører ofte til at to informanter blir intervjuet samtidig. Begrunnelsen for å velge en slik

¹⁵ Se vedlegg 6.

intervjuform er todelt. For det første ser man for seg at gruppeintervju skaper en avslappa stemning. Det er sentralt i forbindelse med det kvalitative forskningsintervjuet, noe som igjen har sammenheng med at det har den naturlige samtalen som ideal. Videre ser man for seg at informantene vil kontrollere hverandres språkbruk under et gruppeintervju (jf. kap. 3.8). Da jeg planla samtalene, tok jeg høyde for at enkelte informanter ville være utadvendte, mens andre var mer innadvendte. Etersom jeg hadde liten eller ingen kjennskap til informantene i forkant av feltarbeidet, var det ikke mulig for meg å koble dem sammen til et gruppeintervju på bakgrunn av hvor utadvendte og innadvendte de var, eller hvor gode venner de var.¹⁶ Jeg frykta at uheldige sammensetninger kunne føre til ujevnt belegg på talemålet til de ulike informantene, samtidig som jeg ikke la så stor vekt på den kontrollerende effekten gruppesamtaler kan ha. Etersom jeg ville kartlegge talemålet til informantene i lys av situasjonsbetinga språkbruk, hadde jeg til hensikt å få fram *hele* det språklige repertoaret til informantene, ikke bare det de bruker i omgang med de aller nærmeste. Disse to faktorene førte til at jeg valgte å intervju informantene hver for seg.

Reliabilitet og validitet

For å gi undersøkelsen troverdighet er det viktig at krava til reliabilitet og validitet blir tilfredsstilt. Å sørge for at en kvalitativ undersøkelse tilfredsstiller krava til reliabilitet, handler om å vurdere forholdet mellom intervjuer og informant samt de analytiske egenskapene til intervjueren. Ifølge Fog (2004: 188) krever det at forskeren redegjør for hva slags kontakt han eller hun hadde med informantene og hvilken følelsesmessig innstilling forskeren og informantene hadde til undersøkelsen. Det betyr at forskeren bør gjøre rede for for hva slags tanker han eller hun hadde om seg selv som intervjuer, om informantene og om emnet for intervjuet i forkant av undersøkelsen. I det hele tatt er *selvransakelse* et viktig begrep i tilknytning til

¹⁶ Jeg hadde riktignok møtt to av informantene tidligere. Den ene for ti år siden i forbindelse med fritidsaktiviteter, den andre har jeg møtt flere ganger fordi han er i familie med ei venninne av meg, men jeg kan ikke huske å ha prata med han tidligere. Derfor hadde jeg ingen forforståelse av talemålet til noen av dem.

reliabilitet. Når forskeren foretar denne selvransakelsen, får leseren mulighet til å vurdere hvor pålitelig prosjektet er. Validitet handler om å kunne stole på det som går fram av undersøkelsen. Det betyr at resultatet av transkribering og analyse skal stå i samsvar med virkeligheta, slik at ”[v]i kan stole på, at det, vi presenterer som viden om et sagsforhold, nu også er holdbart som sådan, og om denne erkendelse kan deles af andre – de udforskede og andre forskere, som præsenteres for materialet” (Fog 2004: 183). Videre vil jeg redegjøre for gjennomføring av feltarbeidet samt systematisering og analyse av datamaterialet. I den forbindelse vil jeg komme inn på forhold som berører både reliabilitet og validitet.

Feltarbeid

Jeg tok kontakt med de aktuelle skolene i mai/juni 2005 og fikk tillatelse til å gjennomføre undersøkelsen i august 2005. Deretter sendte jeg ut informasjonsbrev og projektskisse til kontaktpersonene ved skolene, og her ga jeg beskjed om at jeg selv ville informere elevene om undersøkelsen. Kontaktpersonene videreformidla denne informasjonen til lærerne som ble berørt av prosjektet. Jeg møtte opp på skolene i slutten av august for å informere elevene, noe som ble gjort både skriftlig og muntlig. I samme omgang delte jeg ut spørreskjemaene som skulle hjelpe meg å foreta utvalget. Jeg ba elevene lese gjennom informasjonsbrevet før de fylte ut dette skjemaet, og jeg var tilgjengelig for spørsmål underveis.¹⁷ Uka etterpå ble intervju A utført, og i begynnelsen av september ble B-intervjuet unnagjort. For å sjekke lyd kvaliteten hørte jeg på små snutter av noen A-intervjuer før B-intervjua ble utført, men for å forhindre at jeg danna meg forforståelse av informantene, venta jeg med fullstendig gjennomlytting til feltarbeidet var avslutta.

Undersøkelsen foregikk i skoletida. På Kjelle videregående skole ble elevene intervjuet på et lite datarom som lå ved siden av klasserommet deres. Samtalene på Bjørkelangen videregående skole foregikk hovedsakelig på et konferanserom. En fant

¹⁷ Se informasjonsbrev og spørreundersøkelse, vedlegg 4 og 5.

imidlertid sted på inspektørens kontor ettersom konferanserommet var opptatt, og en annen foregikk på et grupperom i bygningen der gymlærerne holder til. Kopimaskin, lattermilde lærere i naborommet, motorsag og gressklipper skapte til tider noe støy i bakgrunnen, men jeg opplevde det ikke som forstyrrende under intervjuprosessen, og det har heller ikke skapt problemer for transkriberinga.

Lengden på samtalene varierer. Det korteste varer i underkant av ti minutter, mens det lengste varer i litt over en halvtime. De fleste er på mellom 15 og 20 minutter, slik at jeg til sammen ender opp med en samtaleid på cirka 40 minutter per informant. Samla sett er intervjuematerialet på cirka fem timer. Felles for alle informantene er at intervju A er kortere enn intervju B, noe som sannsynligvis har sammenheng med hvem som utførte intervjuet. Noe av hensikten med undersøkelser som tar sikte på å kartlegge situasjonsbetinga språkbruk, er at det ene intervjuet framstår som mer formelt enn det andre. Derfor ville jeg at A-intervjuet skulle være mer formelt enn B-intervjuet. Nå tror jeg ikke A-intervjueren i utgangspunktet framstod som mer formell enn meg, for vi er begge to studenter i midten av 20-åra, og den ene har ikke noe mer erfaring med kvalitativt forskningsintervju enn hva den andre har. Men som jeg allerede har vært inne på, er det noe vesentlig som skiller oss, nemlig hvor vi kommer fra og talemålsbakgrunn. For at samtalene skulle bli forskjellige, mente jeg det var viktig at A-intervjueren spilte på de *forskjellene* som fantes mellom henne og informantene, mens jeg spilte på *likhetene*. Derfor ga jeg henne beskjed om å si litt om seg selv innledningsvis, blant annet at hun hadde vokst opp i Oslo, og at hun hadde liten kjennskap til Aurskog-Høland.¹⁸ I resten av intervjuet holdt hun seg for det meste til intervjuguiden. I B-intervjuet gjorde jeg et forsøk på å skape en mer uformell tone, og derfor brukte jeg tid på å snakke om ”løst og fast” innledningsvis, for eksempel bosted, lærere, skoleturer og felles kjente. Mine intervjuer er også prega av flere avstikkere fra temaene som er satt opp i intervjuguiden.

¹⁸ Se intervjuguider, vedlegg 6.

Jeg følte at kjennskap og tilknytning til Aurskog-Høland var en fordel å ha med seg i møte med informantene, samtidig som det også bød på utfordringer. For under ti år siden var jeg selv elev ved Bjørkelangen videregående skole. Jeg husker hva slags forestillinger – eller rettere sagt *stereotypier* – som ble knytta til elever fra ulike geografiske områder og til talemålet deres. Slik jeg ser det, dreide det seg om at hølendinger snakker ”breiere” enn aurskoginger, mens setskoginger snakker enda ”breiere” enn hølendinger igjen. På den måten bærer jeg med meg en forforståelse av talemålet til ungdom i Aurskog-Høland. Riktignok vet jeg at disse forestillingene er sterkt karikerte, men jeg skal allikevel ikke legge skjul på at de har vært til stede når jeg har lest om romeriksmålet og A-H-målet. Det er i og for seg ikke noe problem, det avgjørende er at jeg ikke har latt meg styre av denne forforståelsen i planleggingsfasen, under feltarbeidet og ikke minst i bearbeiding og analyse av datamaterialet.

Da jeg begynte å høre på datamaterialet, ble jeg oppmerksom på at flere av spørsmåla jeg stilte i B-intervjuet, åpna for ja-/nei - svar, noe som er et velkjent kjennetegn på dårlige spørsmålsformuleringer. Som allerede nevnt var jeg i forkant av undersøkelsen forberedt på at spørsmåla i B-intervjuet ville bli vanskeligere å svare på enn spørsmåla i A-intervjuet. Allikevel la jeg kanskje vel så mye arbeid i intervjuguide A, slik at den andre intervjueren skulle få en god intervjuguide å forholde seg til. Riktignok prøvde jeg ut begge intervjuer på søstera mi i forkant av undersøkelsen, men hun er ti år eldre enn informantene, jobber som lærer og har i tillegg studert nordisk, noe som trolig gjør henne mer kompetent til å svare på språklige spørsmål enn hva informantene er. Ja-/nei-spørsmåla byr riktignok ikke på problemer i samtale med de utadvendte informantene, for de gir stort sett utfyllende svar uansett. Men i samtale med de litt mindre snakkesalige ender jeg opp med en del korte svar av typen ”ja, det trur jeg” og ”nei, det veit jeg ikke”. Det gjelder spesielt to av informantene, Marius og Øyvind. Samtidig ser jeg at de samme personene avgir nokså korte svar i intervju A, det til tross for at samtaleemnene i dette intervjuet trolig var enklere å forholde seg til. I etterkant av feltarbeidet snakka A-intervjueren og jeg om hvordan vi hadde opplevd samtalene, og det viste seg at hun syntes intervjuet med

Øyvind gikk mest trått, mens jeg opplevde intervjuet med Marius som vanskeligst. De samtalene vi syntes var enklest å gjennomføre, var for hennes del samtalen med Fredrik og for min del samtalen med Knut.

Intervjua ble tatt opp på en mp3-spiller. Jeg fikk ikke inntrykk av at informantene lot seg merke av at det, men ifølge A-intervjueren så det ut som om en av informantene, Øyvind, ikke likte synet av den. Det til tross for at jeg i forkant av undersøkelsen hadde gitt beskjed om at samtalene ville bli tatt opp, noe som også gikk fram av informasjonsbrevet. Lydfilene ble overført til pc før jeg gikk i gang med gjennomlytting og transkribering. Det er uvisst hvor mange ganger jeg har hørt på de ulike samtalene, og enkelte krevde flere gjennomlyttinger enn andre. Jo bredere repertoar, desto mer problematisk å transkribere, og i tillegg hadde taletempo mye å si. Samtalene med Knut var nok de aller mest utfordrende å overføre fra lydfil til papir ettersom han både har bredt repertoar og holder høyt tempo når han snakker, men jeg har i tillegg brukt mye tid på både Øyvind og Marius. Det som er felles for disse informantene er at de veksler mye mellom /je/ og /jæ(i)/, /e:r/ og /æ:r/. Det er ikke alltid like lett å høre forskjell på /e/ og /æ/, noe som har gjort transkriberinga av disse samtalene spesielt krevende. For å sikre at transkripsjonene er en så nøyaktig gjengivelse av talemålet til informantene som mulig, har jeg foruten flere gjennomlyttinger tatt i bruk ulike høyttalere/hodetelefoner. Hele intervjumaterialet er transkribert.

Opptellinga av de språklige variablene ble foretatt to ganger. Mellom hver opptelling hadde jeg en siste gjennomlytting av intervjumaterialet, og resultatet av denne opptellinga munner ut i en kvantitativ analyse av informantenes talemål. Jeg har tatt med hele intervjumaterialet i opptellinga, det eneste jeg har sett bort fra er når informantene etterligner andre språkbrukere eller kommer med eksempler på tradisjonelt A-H-mål, oslomål eller andre varieteter. I intervju B brukte jeg en bildeøvelse for å framprovosere belegg på variabler jeg antok ville være lite utbredt.¹⁹

¹⁹ Se bildeøvelse, vedlegg 7.

Enkelte informanter ga tydelig uttrykk for at de skjønte hva jeg var ute etter, noe som kunne føre til at de oppga to varianter ("det er en hana eller en hane") eller korrigerter seg selv ("det er en hane = nei hana er det"). I slike tilfeller har jeg registrert både den tradisjonelle og modifiserte varianten.

Den kvalitative analysen foregår i lys av begreper og teorier jeg presenterte i kapittel 2. Det er imidlertid ikke slik at de ulike begrepa og teoriene til enhver tid er like relevante. Hvis en informant for eksempel ikke viser tendens til situasjonsbetinga språkbruk, vil det heller ikke være særlig interessant å trekke inn akkomodasjonsteorien. På den måten er teoribruken avhengig av informantenes talemål og deres egne uttalelser om forhold som berører tematikken for dette prosjektet.

5. Analyse

5.1 Språklige variabler

Hvilke språklige variabler en velger å legge vekt på, avhenger av hva som er målet for undersøkelsen. Røyneland peker på at både variable og stabile trekk kan være av interesse:

Det mest grunnleggjande trekket ved sosiolingvistiske studiar er, slik Labov seier det, interessa for språktrekk som på ein eller annan måte er variable innafor eit system. Det betyr at dei anten inngår i intra- eller interindividuell variasjon innafor den aktuelle varietetten ein ønskjer å studere. Men meir stabile trekk kan også vere interessante, for slik å kunne dokumentere kva for tradisjonelle språktrekk som blir bevarte. Eller dei kan vere interessante for å stadfeste kva for tradisjonelle trekk som har gjennomgått eit skifte og vorte erstatta av andre variantar (Røyneland 2005: 146).

Jeg har tidligere vært inne på at jeg forholder meg til tre varieteter i denne undersøkelsen, nemlig A-H-mål, østkantmål og vestkantmål. De språklige variablene må altså kunne realiseres ulikt i minst to av disse varietetene. I enkelte tilfeller er det sammenfall mellom A-H-mål og østkantmål, i andre mellom østkantmål og vestkantmål. Enkelte variabler har ulik realisering i samtlige varieteter. Videre er både frekvens og saliens av betydning for valg av variabler. Som følge av at det språklige repertoaret skal analyseres kvantitativt, er det viktig å få et visst belegg på de ulike variablene. Det betyr at jeg bør velge variabler som forekommer hyppig. Variabler som opptrer innafor et mindre geografisk område, vil normalt karakteriseres som saliente. For Aurskog-Hølands del kan det for eksempel gjelde nektingsadverba /ite/ og /ete/ eller overgang fra /ɔ/ til /ø/ foran /r/, som gir former som /ørke/, /ørn/ og /tørv/. Hvis informantene bruker et annet register i intervju A enn i intervju B, er sannsynligvis saliente variabler spesielt utsatt for denne vekslings. Det som kan være problematisk med variabler av denne typen, er at de ofte ikke tilfredsstillers kravet til frekvens. Min erfaring med A-H-målet tilsier at overgangen

jeg nevnte ovafor, fortsatt er i bruk. Men med tanke på hva som er tema for samtalene, vil jeg neppe ende opp med stort belegg på ord av denne typen. For å bøte på dette problemet kan bruk av enkelte variabler framprovoseres ved hjelp av tegneøvelser eller bilder. Det negative med en slik framgangsmåte er at den er i strid med det kvalitative forskningsintervjuets ideal – den naturlige samtalen. I den forbindelse mener jeg det er viktig å stille spørsmål ved hva som er viktigst med tanke på målet for undersøkelsen – å ivareta en naturlig samtaleform eller å sørge for belegg på de språklige variablene? Jeg mener sistnevnte faktor er viktigst, og derfor valgte jeg å legge inn en bildeøvelse i intervju B.

At formålet med prosjektet blant annet er å kartlegge talemålet til informantene i lys av situasjonsbetinga språkbruk, taler for å foreta en kvantitativ analyse av det språklige repertoaret i intervju A, for deretter å sammenligne det med repertoaret i intervju B. Denne framgangsmåten mener jeg først og fremst er hensiktsmessig i forbindelse med frekvente variabler. Høy frekvens gir nemlig grunnlag for å si om situasjonsbetinga språkbruk finner sted, og dette grunnlaget mangler ved variabler som forekommer sjelden. Men som jeg allerede har vært inne på, er lavfrekvente variabler ofte saliente, noe som betyr at forekomsten av dem i seg selv er interessant. Jeg velger derfor å operere med primære og sekundære variabler. De primære variablene forekommer hyppig og vil derfor bli analysert i lys av situasjonsbetinga språkbruk. De sekundære forekommer sjelden, og det fører til at jeg begrenser analysen til å registrere utbredelsen av dem hos hver enkelt informant.

Den kvantitative analysen av talemålet til informantene er framstilt i tabeller som både viser belegg på og prosentvis forekomst av tradisjonell og modifisert form. Jeg oppgir prosentvis forekomst fordi jeg mener en slik framstilling skaper oversikt og virker systematiserende. Samtidig er jeg klar over at framstillingsmetoden har sine begrensninger, noe som spesielt gjelder for variabler det er lite belegg på. Derfor oppgir jeg også på hvilket grunnlag den prosentvise forekomsten er regna ut. På bakgrunn av modifikasjonsprosenten for hver variabel er det mulig å regne ut en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent for hver informant. Jeg mener det er

hensiktsmessig å oppgi en slik modifikasjonsprosent fordi den gir en pekepinn på i hvor stor grad det språklige repertoaret er prega av tradisjonelle eller modifiserte former. Derfor vil den kvantitative analysen kunne ut i en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent, som er basert på primære og sekundære variabler i begge intervjua. I tillegg vil jeg oppgi gjennomsnittlige modifikasjonsprosentene for de primære variablene i intervju A og B, og det er disse prosentene som antyder om informantene viser tendens til situasjonsbetinga språkbruk. Framstillingsmetoden må riktignok tas med en klype salt ettersom den verken angir grunnlaget for beregningene eller avslører om det er østkant- eller vestkantmål som fører til en eventuell høy modifikasjonsprosent. Sånn sett tjener den kun som en forenkla framstilling av talemålet til informantene.

Språklige variabler kan være av både prosodisk, leksikalsk, morfologisk, fonologisk og syntaktisk art. I mitt prosjekt velger jeg å se bort fra variabler av syntaktisk art. Årsaken er at jeg skal ta for meg det språklige repertoaret til informantene, noe som fører til at variablene må kunne plasseres innafor en av de tre varietetene jeg forholder meg til. Variabler av syntaktisk art tilfredsstiller ikke dette kravet.

I oversikten over variablene forholder jeg meg til tradisjonell (T) og modifisert (M) form. Østkantmålet veksler mellom å høre til tradisjonell og modifisert form, samtidig som det stiller med egen variant ved enkelte variabler. Hvis det finnes flere modifiserte former, blir østkantmål markert med "MØ" og vestkantmål med "MV". Dersom det ikke er sammenfall innad i Aurskog-Høland, blir tradisjonell form markert med "TA" for Aurskog, "TS" for Setskog og "TH" for Høland.

5.1.1 Transkripsjon

Kvantitativ analyse

- Fonologiske variabler gjengis med IPA.
- Morfologiske variabler gjengis med normalortografi, men står i kursiv.

Kvalitativ analyse (dvs. når jeg siterer informantene)

- Ettersom det først og fremst er *hva* informantene sier, ikke *hvordan* de sier det som er interessant i denne sammenhengen, bruker jeg normalortografi når jeg siterer dem. Tjukk l markeres med L.
- Trykkforhold markeres med '.
- Pause markeres med =.
- Latter markeres med (latter).

5.1.2 Primære variabler

A) Trykkplassering

P1: Trykkplassering i ikke-germanske fremmedord: Første (T) eller andre (M) stavelse: /'banan/ eller /ba'na:n/. Jeg har også tatt med trykkplassering i stedsnavn som Stavanger, Kristiansand og Europa.

B) Verb

P2: Presens av være: /e:r/ (T) eller /æ:r/ (M).

P3: Jamvekt i infinitiv av verb: *a-endelse* (T) eller *e-endelse* (M).

C) Personlig pronomer

P4: Personlig pronomer 1. person entall: /je/ (T) eller /jæ(i)/ (M).

P5: Personlig pronomer 3. person flertall subjekt og objekt: /dum/ (T), /dem/ (MØ) eller /di/ (MV). I kapittel 2.2.1 var jeg inne på at /døm/ er den tradisjonelle østkantforma, men at /dem/ har størst spredningseffekt i Akershus. Derfor antar jeg at informantene bruker /dem/ til fordel for /døm/. Eventuell forekomst av /døm/ (eller /døm/) vil bli registrert under MØ.

C) Adverb

P6: Nektingsadverb: /ite/ (TA, TS), /ete/ (TH) eller /ike/ (M).

D) Konsonanter

P7: Tjukk l av norrøn /l/: /ɾ/ (T) eller /l/ (M). Når det gjelder distribusjonen av dette fonemet, har jeg forholdt meg til Skjekkeland (2005) og Jahr (1981) (jf. kap. 2.2.1).

E) Vokaler

P8: Veksling mellom /i/ og /e/, /y/ og /ø/, /ɔ/ og /ø/. Enkelte av disse overgangene kommer av vokalsenkning eller vokalåpning, noe som betyr at det ikke er sammenfall mellom norrønt og A-H-mål. Det gjelder for eksempel /seker/ (adj.) og /høge/ (vb.). Andre former er realisert med samme vokal i norrønt og A-H-mål, slik at vekslinga ikke kan forklares ved hjelp av åpning eller senkning. Som eksempel på det kan jeg trekke fram /flepe/ (vb.) kontra /flipe/. Når jeg skal dele inn disse vokalvekslingene i tradisjonelle og modifiserte former, tar jeg ikke hensyn til historisk opphav. Årsaken er at det er den synkrone forskjellen som er vesentlig i denne sammenhengen, ikke den diakrone. Derfor blir /flepe/ ført opp som tradisjonell form på lik linje med /seker/. Uavhengig av historisk opphav regner jeg altså /e/ og /ø/ som tradisjonelle vokaler, mens /i/, /y/ og /ɔ/ føres opp som modifiserte. Som jeg allerede har vært inne på, er noen av disse vokalvekslingene mer utbredt i Høland enn i Aurskog (jf. kap. 2.2.1), noe jeg tar hensyn til i analysen av talemålet til informantene fra Aurskog.

F) Diftong/monoftong

P9: I enkelte tilfeller vil diftong være det mest tradisjonelle, i andre tilfeller monoftong. Eksempel: /bræi/ (T) eller /ble/ (M) (vb.), /bret/ (T) eller /bræit/ (M) (adj.). Jeg regner også sekundære diftonger av typen /skæv/ og /fæveɾ/ (subst.) som tradisjonelle former. Hos informantene fra Aurskog vil jeg også registrere eventuell

monoftongering av tradisjonelle former som /mæir/ og /fʁæire/ samt sekundærdiftongering av former som /me:g/ og /de:g/.

5.1.3 Sekundære variabler

A) Verb

S1: Presens av skulle: /ske/ (T) eller /ska(l)/(M).

S2: Preteritum av bli: /vaʔ/ (T) eller /bʁæi/, /ble/ (M).

S3: Supinum av være: /vø:ri/, /vøʔ/ (T) eller /væʔ/ (M).

S4: Preteritum og supinum av svake verb, 1. klasse: *e-endelse* (TA) *a-endelse* (TS, TH) eller *et-endelse* (M).

B) Substantiv

S5: Jamvekt i hankjønn, ubestemt og bestemt form, entall: *a-endelse* (T) eller *e-endelse* (M).

S6: Substantiv, hunkjønn, bestemt form entall: *a-endelse* (T) eller *en-endelse* (M).

Ordet *pæra* (i uttrykket ”høy på pæra”) blir utelatt fra opptellinga ettersom jeg mener det heller ikke i vestkantmålet blir realisert med *en-endelse*.

S7: Substantiv, hankjønn, bestemt form, flertall: *a-endelse* (T) eller *ene-endelse* (M).

S8: Substantiv, intetkjønn, bestemt form, flertall: *a-endelse* (T) eller *ene-endelse* (M).

C) Determinativ

S9: Determinativ: *ei* (T) eller *en* (M). Wiggen (1990: 183) peker på at *en* foran hunkjønnsord er utbredt i østkantmålet, og det spørres om ikke det gjelder A-H-målet også.

D) Pronomen

S10: 3. person hunkjønn entall, subjekt, trykksterk stilling: /hu/ (T), /hʉ/ (MØ) eller /hʉn/ (MV).

E) Konsonanter

S11: Tjukk l av norrøn /rð/: /ʀ/ (T) eller /r/ (M).

5.2 Analyse av hver enkelt informant

5.2.1 Johan

Johan er 18 år og kommer fra Aurskog. Han går studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. På fritida liker Johan å spille data, lese bøker og være sammen med venner. I tillegg reiser han ofte til Drammen og er innom Lillestrøm og Oslo cirka en gang i uka. Framtidsplanene er å ta utdanning i forsvaret, og han kan tenke seg å gå både befalsskolen og krigsskolen. Faren til Johan er fra Aurskog, mens mora kommer fra nabokommunen Sørum.

Kvantitativ analyse

Primære variabler

Tabell 5.2.1.1: Trykkforhold

P1	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	16 = 43 %	21 = 57 %
Intervju B	26 = 54 %	22 = 46 %

Johan veksler mellom å legge trykk på første og andre stavelse. Tabellen viser at ord med trykk på andre stavelse forekommer oftest i intervju A, mens det er motsatt i intervju B.²⁰

Tabell 5.2.1.2: Presens av være

P2	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	64 = 100 %
Intervju B	0	62 = 100 %

²⁰ Se detaljert oversikt, vedlegg 3.

Denne variabelen forekommer kun i modifisert form, noe som betyr at Johan sier /æ:r/ framfor /e:r/.

Tabell 5.2.1.3: Jamvekt infinitiv

P3	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 25 %	6 = 75 %
Intervju B	0	1 = 100 %

P3 er modifisert i åtte av til sammen ti tilfeller. Johan sier *lese, sitte, svare* og *gjøre*, mens *være* uttales både med og uten jamvekt. I intervju B finnes kun ett tilfelle av variabelen, noe som fører til at det ikke er grunnlag for å analysere denne variabelen i lys av situasjonsbetinga språkbruk.

Tabell 5.2.1.4: Personlig pronomen 1. pers. sg.

P4	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	71 = 100 %
Intervju B	0	61 = 100 %

Tabellen viser at Johan har gjennomført bruk av den modifiserte forma /jæ(i)/.

Tabell 5.2.1.5: Personlig pronomen 3.pers.pl.

P5	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
Intervju A	7 = 87,5 %	1 = 12,5 %	0
Intervju B	26 = 90 %	2 = 7 %	1 = 3 %

Johan sier både /dum/, /dem/ og /di/, men /dum/ forekommer langt hyppigere enn de andre formene. Til sammen har Johan 37 tilfeller av variabelen P4, og /dum/ utgjør 33 av dem. Forskjellen mellom intervju A og B er minimal.

Tabell 5.2.1.6: Nektingsadverb

P6	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	49 = 100 %
Intervju B	0	56 = 100 %

Denne variabelen forekommer kun i modifisert form.

Tabell 5.2.1.7: Tjukk l av norrøn /l/

P7	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	20 = 91 %	2 = 8
Intervju B	22 = 100 %	0

Johan har fravær av tjukk l i /tale/ og /klife/ (subst.). Ellers sier han /bʁi/, /fʁyte/ (vb.), /bu:kmɔ:ʁ/, /fɔʁk/, /æʁj/, /epʁer/, /bʁa:d/, /sku:ʁe/, /pʁubʁe:m/ (subst.), /ʃø:ʁ/ (pron.), /fʁeste/ og /gamʁe/ (adj.).

Tabell 5.2.1.8: Vokalveksling

P8	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 14 %	12 = 86 %
Intervju B	0	7 = 100 %

I intervju A har Johan to belegg på tradisjonell form, /søns/ (vb.) og /te/ (konj.) Ellers sier han /fɔʁk/, /lyst/ (subst.), /syns/ (vb.) /siket/ (adj.) og /til/ (konj.).

Tabell 5.2.1.9: Diftong/monoftong

P9	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	28 = 68 %	13 = 32 %
Intervju B	25 = 71 %	10 = 29 %

Johan har diftong i orda /mæi/, /dæi/, /sæi/ (pron.), /væit/ (vb.), /græit/ og /ræint/ (adj.), mens /sku:g/, /lø:k/ (subst.), /e:ne/ (adv.), /me:r/, /he:le/ og /bret/ (adj.) mangler diftong. Forskjellen mellom intervju A og B er minimal.

Sekundære variabler

Tabell 5.2.1.10: Verb

	Tradisjonell	Modifisert	
S1: pres. skulle	0	6 = 100 %	
S2: pret. bli	0	5 = 100 %	
S3: supinum være	0	1 = 100 %	
S4: fortid 1.kl.sv.vb	Tradisjonell (Aur)	Modifisert	Modifisert
	0	7 = 100 %	0

Både S1, S2 og S3 finnes bare i modifisert form. S4 er realisert i modifisert Ø-form, noe som betyr at Johan verken sier *kaste* eller *kastet*, men *kasta*.

Tabell 5.2.1.11: Substantiv

	Tradisjonell	Modifisert
S5: jmv. mask. sg. ubest. best.	0	5 = 100 %
S6: fem. sg. best.	6 = 75 %	2 = 25 %
S7: mask. best. pl.	3 = 75 %	1 = 25 %
S8: nøytr. best. pl.	0	1 = 100 %

Johan uttaler samtlige hankjønnsord i entall uten jamvekt (*barnehagen, vane, hane* og *pose*). Mulige hunkjønnsord realiseres stort sett som hunkjønn, de eneste unntaka er *nærheten* og *kontakten*. Ellers sier Johan *uka, mora, dialekta* og *tida*. Det finnes kun fire tilfeller av variabel S7, *foreldra* og *timene*. S8 forekommer kun én gang og da i modifisert form – *ordene*.

Tabell 5.2.1.12: Determinativ

S9	Tradisjonell	Modifisert
	Ikke belegg	Ikke belegg

Det finnes ikke belegg på denne variabelen.

Tabell 5.2.1.13: Personlig pronomen 3. pers. sg. fem

S10	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
	Ikke belegg	Ikke belegg	Ikke belegg

Verken intervju A eller B gir belegg på denne variabelen.

Tabell 5.2.1.14: Tjukk l av norrøn /rð/

S11	Tradisjonell	Modifisert
	9 = 90 %	1 = 10 %

Johan har tjukk l av gammel /rð/ i til sammen ni av ti tilfeller. Fonemet finnes i orda /nu:r/, (adv.) /gɔ:r/, /bu:r/ og /juɾbæ:r/ (subst.), mens /u:r/ (subst.) forekommer både med og uten /r/.

Oppsummering

Johan har en samla modifikasjonsprosent på 68. For intervju A er den på 63 og for intervju B på 65, noe som antyder liten variasjon fra intervju til intervju.

Kvalitativ analyse

Johan har en positiv innstilling til hjemstedet. Han er stolt over å komme fra Aurskog-Høland og gir uttrykk for at han liker seg bedre på landet enn i byen. Samtidig understreker han at han ikke har prøvd noe annet enn å bo på landet, og at nettopp det kan være årsaken til at han tror det er best. Johan tror ikke at han hadde hatt noe imot å bo i en by, og i studietida kan han kanskje tenke seg å bo i Oslo, Bergen eller Trondheim. Han er usikker på om han kommer til å flytte tilbake til Aurskog-Høland etter endt studietid, men ser ikke bort fra at det skjer. Det han trekker fram som negativt med byen, er at det er mye bråk og stress der. Johan synes fritidstilbudet i Aurskog-Høland er greit nok, men savner kino. I tillegg tror han det kan være mer sosialt å bo i en by ettersom det bor mange mennesker der:

Johan: det ær jo mye mer foLk i byen = mye mer forskjellige foLk for å si det sånn = hva skal jæi si = mye foLk fra forskjellige kul'turer og sånn = lissom går i sammen på skoLe og sånn og det ær det ikke utpå landet her lissom = for det ær ganske få innvandrere i forhold te foLketallet = sånn utpå landet her lissom [...] så det bLir jo sikkert det som ær mest annerledes = mer 'sosialt og sånn.

Til tross for at Johan mener han liker seg best på landet, er han langt mer positivt innstilt til byen enn hva enkelte av de andre informantene er. I tillegg er han fast bestemt på å flytte fra hjemstedet etter endt videregående utdanning. Johan er nok den av informantene som i størst grad gir uttrykk for å være kulturinteressert. Han leser gjerne bøker, har musikk som valgfag på skolen, er svært interessert i asiatisk kultur og drømmer om å reise til Japan. På den måten passer han inn i karakteristikken Røyneland (2005: 188) gir av medlemmene i gruppa skole/kultur (jf. kap. 3.7).

Johan har blitt kjent med vennene sine gjennom både skolegang og fritidsaktiviteter. De nærmeste har han blitt kjent med på videregående, men han har også enkelte

venner fra ungdomsskolen. Noen av dem kommer fra Aurskog, men de fleste er fra nabokommunen Fet. I tillegg har han venner i Drammen som han besøker cirka en gang i uka. At Johan har venner fra forskjellige steder, tyder på at nettverket hans er uniplext. På bakgrunn av innstilling til by og bygd, fritidsinteresser, framtidsplaner og nettverk mener jeg Johan må karakteriseres som en homo dynamicus (jf. kap. 3.7).

Den samla modifikasjonsprosenten på 68 viser at Johan har mange modifiserte former i talemålet sitt. Selv gir han uttrykk for at han ikke snakker "så mye dia'lekt":

Johan: aldri hatt no sånn særlig for'mell = jæi hakke no sånn egen for sånn andre foLk lissom = mer sånn for'melt og offentlig = prater sånn som jæi gjør hele tida = men det ær kanskje fordi jæi ikke prater så mye dia'lekt så jæi trenger det ikke.

Sitatet viser at Johan syns han snakker likt hele tida. Denne innstillinga til egen språkbruk stemmer godt overens med det som går fram av den kvantitative analysen. Med en modifikasjonsprosent på henholdsvis 63 og 65 for intervju A og B er han en av de informantene som viser minst tegn til situasjonsbetinga språkbruk. Johan har i det hele tatt en negativ innstilling til å "legge om":

Johan: det ær jo litt teit for dom [politikerne] og at dom ikke ær så stolt av der dom kommer fra så dom må drive å late som dom ær finere enn det dom ær = det ær jo ikke = sånn sett ær det jo ikke no 'forskjell = for dom banner jo ikke eller no = det ær bare at dom = virker som om dom ær litt sånn skammer seg over 'dialekta si = vil prøve å være litt mer sånn oslo = storbymennesker når dom egentlig ikke ær det.

Johan gir uttrykk for at det finnes en egen dialekt for Aurskog-Høland. Han mener det først og fremst er eldre mennesker som snakker denne dialekten, men at den også er i bruk blant enkelte unge mennesker. Disse unge menneskene karakteriserer han som unntakstilfeller. Som forklaring på hvorfor enkelte unge mennesker har flere tradisjonelle variabler i talemålet sitt enn andre, trekker han fram foreldras talemål og manglende kontakt med folk fra Lillestrøm og Oslo.

Til tross for at Johan mener det finnes en egen dialekt for Aurskog-Høland, synes han det er vanskelig å peke på hva som kjennetegner den:

Ingrid: hva ær det som er typisk for 'dialekta i Aurskog-Høland da?

Johan: typisk?

Ingrid: ja kan du noen ord og uttrykk?

Johan: ja men jæi trukke = jæi veit ikke om det ær så veldig typisk = noen uttrykk ær mye brukt over hele landet trur jæi = nå ække jæi sånn som prater så veldig mye 'dialekt = så jæi kanke akkurat så veldig =

Ingrid: du kommer ikke på noe i farten?

Johan: nei

Ingrid: ja men du mener altså at det er noen ord som kan skille Aurskog-Høland fra for eksempel Trøgstad eller Lillestrøm eller Toten?

Johan: tja = det vil jæi nok si.

Ingrid: men du kommer ikke helt på hva det kan være?

Johan: nei.

Mot slutten av intervjuet trekker han imidlertid fram ordformene /skæv/ og /æɽj/ (subst.) som eksempler på hva han vil unnlate å si hvis han flytter til Oslo, noe som tyder på at det er ordformer han forbinder med det lokale talemålet. Johan synes ikke A-H-målet framstår som særlig unikt, og det forklarer han med at det ikke er noen forskjell på hvordan man prater i Aurskog-Høland og mange andre steder. Som eksempel på unike varieteter blir talemålet i Gudbrandsdalen, Sogndal, Trøndelag, Bergen og Stavanger trukket fram. Selv om Johan mener talemålet på hjemstedet er lite unikt, tror han allikevel det er en viss forskjell på hvordan ungdom fra Oslo og Aurskog-Høland snakker. Han har – til tross for at han ikke ”snakker så mye dia'lekt” – opplevd at folk har påpekt talemålet hans: ”Det ær vel noen ganger jæi sier noen 'spesielle oL som ikke dom sier.” Slike kommentarer synes han er overraskende, men ikke negative.

Manglende evne til å beskrive det lokale talemålet og forestillinga om at det er lite unikt, kan tyde på at Johan oppholder seg i et diffust språksamfunn. Som jeg var inne på i forbindelse med språklig regionalisering, finnes det ikke alltid klare oppfatninger av hva som kjennetegner den lokale varieteten i slike områder (jf. kap. 3.4). Samtidig mener jeg denne innstillinga til lokal språkbruk passer godt inn i karakteristikken av Johan som en homo dynamicus. Trolig ville en homo staticus i større grad gitt uttrykk for at det finnes en lokal varietet, noe som skyldes engasjement for lokal kultur. At Johan havner i homo dynamicus-gruppa, er også i tråd med den kvantitative analysen av talemålet hans. For som jeg var inne på i tilknytning til språk og personlighet,

viser homo dynamicus gjerne tendens til modifisert språkbruk. I tillegg har jeg plassert Johan i gruppa skole/kultur. Røyneland (2005: 475) peker på at medlemmene av denne gruppa gjerne modifiserer de variantene som i størst grad er knytta til det tradisjonelle talemålet, samtidig som de ofte er opptatt av å bevare det lokale talemålet. Den kvantitative analysen viser at Johan verken sier /je/ eller /ite/, som er varianter flere av de andre informantene trekker fram som karakteristisk for det lokale talemålet. Slik sett passer han inn i denne gruppa. Men det virker ikke som om han er særlig opptatt av å bevare det lokale talemålet, noe som går fram av at han tror han kommer til å ”legge om” hvis han flytter til Oslo. På den måten passer han bare delvis inn i den karakteristikken Røyneland gir av talemålet til ungdommene i gruppa skole/kultur.

5.2.2 Fredrik

Fredrik er 18 år, kommer fra Aurskog og er elev ved studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. På fritida liker han å spille fotball, fiske, gå på diskotek/fester og være sammen med venner. Han er usikker på hva han kan tenke seg å gjøre etter endt videregående utdanning, men vil muligens gå befalsskolen. Faren til Fredrik kommer fra Aurskog, og mora er fra nabokommunen Sørum.

Kvantitativ analyse

Primære variabler

Tabell 5.2.2.1: Trykkforhold

P1	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	14 = 64 %	8 = 36 %
Intervju B	20 = 71 %	8 = 29 %

Fremmedord med trykk på første stavelse er i flertall i begge intervjua. Denne realiseringa av variabelen er noe høyere i B-intervjuet enn i A-intervjuet.²¹

Tabell 5.2.2.2: Presens av være

P2	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	82 = 100 %
Intervju B	0	81 = 100 %

Fredrik bruker bare den modifiserte forma /æ:r/.

Tabell 5.2.2.3: Jamvekt infinitiv

P3	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	8 = 89 %	1 = 11 %
Intervju B	3 = 60 %	2 = 40 %

Variabelen realiseres hyppigst med jamvekt, men forekommer også uten jamvekt. Fredrik sier *gjøra* og *sitta*, *komme*, *lage*, *sove* og *legge*. *Være* uttales både med og uten. Det lave belegget i intervju B gir dårlig grunnlag for å analysere variabelen i lys av situasjonsbetinga språkbruk.

Tabell 5.2.2.4: Personlig pronomen 1.pers.sg.

P4	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	54 = 100 %
Intervju B	0	58 = 100 %

Denne variabelen forekommer kun i modifisert form.

Tabell 5.2.2.5: Personlig pronomen 3. pers. pl.

P5	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
Intervju A	6 = 19 %	23 = 74 %	2 = 7 %
Intervju B	8 = 25 %	22 = 69 %	2 = 6 %

²¹ Se detaljert oversikt, vedlegg 3.

Fredrik veksler mellom /dum/, /dem/ og /di/. I tillegg forekommer /døm/ to ganger, noe som er registrert under modifisert Ø. Forma /dem/ er i flertall, og det gjelder både A- og B-intervjuet. Det er liten forskjell mellom de ulike intervjua.

Tabell 5.2.2.6: Nektingsadverb

P6	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	38 = 100 %
Intervju B	0	37 = 100 %

Denne variabelen forekommer kun i modifisert form.

Tabell 5.2.2.7: Tjukk l av norrøn /l/

P7	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	41 = 93 %	3 = 7 %
Intervju B	31 = 97 %	1 = 3 %

Fredrik sier /fɔrk/, /sku:re/, /kratriŋ/, /kræ:r/, /kræsti:l/, /gru:ser/, /bræer/, (subst), /br̥i/, /fɥy/, /præier/, /fɥyta/ (vb.), /ɔ:ræit/, /gamre/, /gr̥a/, /dɔ:ri/, /fɥæv/, /fɥe:re/, /fɥeste/, (adj.), /væ:r/ (adv.). I tillegg realiseres enkelte ord uten tjukk l, nemlig /æ:tvikliŋ/, /unkla/ og /unkler/ (subst.).

Tabell 5.2.2.8: Vokalveksling

P8	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 15 %	11 = 85 %
Intervju B	1 = 12,5	7 = 87,5

Denne variabelen er stort sett realisert i modifisert form. Fredrik sier /siket/ (adj.), /styker/, /fɔrk/ (subst.), /hɔlt/, /syns/ (vb.) og /til/ (konj.). /fleper/ (vb.) og /te/ (konj.) realiseres i tradisjonell form.

Tabell 5.2.2.9: Diftong/monoftong

P9	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	13 = 41 %	19 = 59 %
Intervju B	17 = 61 %	11 = 39 %

Fredrik har diftong i orda /mæi/, /dæi/, /sæi/ (pron.), /væi/, /stæin/ (subst.), /dræiv/, /væit/, /bræi/, /skræiv/ (vb.), /græit/ (adj.), monoftong i /løk/ (subst.), /e:ne/ (adv.), /me:r/, /fʰe:re/ og /lø:s/ (adj.), mens /bret/ (adj.) og /sku:g/ (subst.) uttales både med og uten diftong. Den høye forekomsten av modifiserte former i intervju A gir inntrykk av at situasjonsbetinga språkbruk finner sted, men forskjellen skyldes først og fremst flere tilfeller av ord som /me:r/ og /fʰe:re/ i A-intervjuet.

Sekundære variabler

Tabell 5.2.2.10: Verb

	Tradisjonell	Modifisert	
S1: pres. skulle	0	8 = 100 %	
S2: pret. bli	0	2 = 100 %	
S3: supinum være	0	8 = 100 %	
S4: fortid 1. kl. sv. vb.	Tradisjonell (Aur)	Modifisert Ø	Modifisert V
	0	9 = 100 %	0

Verb forekommer bare i modifisert form. S4 blir realisert i modifisert Ø-form.

Tabell 5.2.2.11: Substantiv

	Tradisjonell	Modifisert
S5: jmv. mask. sg. ubest. best.	1 = 25 %	3 = 75 %
S6: fem. sg. best.	7 = 88 %	1 = 12 %
S7: mask. best. pl.	2 = 67 %	1 = 33 %
S8: nøytr. best. pl.	3 = 100 %	0

S5 forekommer først og fremst i modifisert form (*hare, pose og hane*), men Fredrik har også ett tilfelle av tradisjonell form (*barnehagan*). Mulige hunkjønnsord realiseres stort sett som hunkjønn, unntaket er *siden*. Ellers sier han *uka, bygda, læra, landsbygda og tida*. Det er lite belegg på både S7 og S8, men med unntak fra *byene* forekommer de kun i tradisjonell form (*onkla, bønda, orda, barna og faga*).

Tabell 5.2.2.12: Determinativ

S9	Tradisjonell	Modifisert
	0	1 = 100 %

Det finnes kun ett belegg på denne variabelen, *en hytte*.

Tabell 5.2.2.13: Personlig pronomen 3. pers. sg. fem

S10	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
	0	10 = 100 %	0

Tabellen viser at Fredrik sier /hʉ/ framfor /hu/ og /hʉn/.

Tabell 5.2.2.14: Tjukk l av norrøn /rð/

S11	Tradisjonell	Modifisert
	4 = 31 %	9 = 69 %

Fredrik har fravær av tjukk l i til sammen ni av tretten tilfeller. Han sier /gɔ:rʉ/, /bu:rʉ/, /u:rʉ/, /jurbær:rʉ/, /u:rʉ/ (subst.) og (av) /gɔ:re/ (adv.).

Oppsummering

Den samla modifikasjonsprosenten er på 68. Analysen av de primære variablene gir lik modifikasjonsprosent for A-intervjuet B-intervjuet, nemlig 64. Fredrik viser altså liten tendens til situasjonsbetinga språkbruk.

Kvalitativ analyse

Fredrik liker seg godt i Aurskog-Høland, men ser fram til å flytte til et annet sted etter endt videregående utdanning. Han mener 18 år på hjemstedet er nok og er klar for å bli kjent med nye mennesker og oppleve nye steder, for eksempel Kristiansand. Samtidig utelukker han ikke at han gir slipp på bylivet og vender tilbake til Aurskog-Høland når han skal etablere seg. Han tror nemlig det er bedre å vokse opp på landsbygda enn i en by. Den største forskjellen mellom by og land er at alle kjenner alle på landet, mens forholda i en by er mer anonyme. Denne forskjellen var riktignok større før:

Fredrik: nei det ær vel egentlig ikke så store 'forskjeller det var vel større 'forskjeller før = at ungdommen innafor hadde på seg mye finere klær og gikk med bånd og (latter) = her var det lissom felleskjøpcaps og jakke (latter)= det ær vel ikke så ille stor 'forskjell lenger.

Hilde: hva synes du om at det har jevna seg ut da?

Fredrik: nei det syns jæi ær bra = kan jo ikke drive å fly rundt med sånne greier (latter) = det ær bra at det ikke ær så stor 'forskjell = at det ikke ær så lett å se hvem som kommer fra landet og hvem som kommer fra byen.

Fredrik er i Lillestrøm eller Strømmen én til to ganger i uka og reiser til Oslo cirka en gang i måneden for å se på kino eller kjøpe merkeklær. Han mener fritidstilbudet i Aurskog-Høland er dominert av idrett, noe han er fornøyd med ettersom han er aktiv fotballspiller. Han setter også pris på de gode fiskemulighetene som finnes på hjemstedet, men ellers ser han ikke ut til å være så opptatt av hva Aurskog-Høland har å by på: ”jæi ække så = 'interesserer meg egentlig ikke så veldig = men døm sier atte det ær mye fint å se oppi skauen her men væit ikke jæi.”

Selv om Fredrik gir uttrykk for at han kjenner de fleste på skolen, bærer nettverket hans preg av å være nokså tett. Vennene hans kommer fra Aurskog, og han ble kjent med de fleste av dem allerede i barnehagen og på barneskolen. I tillegg har han noen bekjente i Lillestrøm og Oslo som han har møtt gjennom fotballen, men de treffer han sjelden.

I likhet med Johan ender Fredrik opp med en samla modifikasjonsprosent på 68. Selv mener han at han ikke snakker dialekt: ”jæi mener at det ikke ær dia'lekt = jæi sier = jæi snakker jo akkurat sånn som folk i Lillestrøm eller Oslo og bare gjør litt 'forskjell på trykket da [...] jæi snakker jo sånn som det skrives på en måte.” Fravær av dialekt blir – vel å merke i en spøkefull tone – betrakta som ”normal” måte å prate på, mens dialekt blir forbundet med noe ”bondsk”. Det går fram av at han gjentatte ganger bruker uttrykket ”å snakke bonde” som betegnelse på å snakke dialekt. Når det gjelder det lokale talemålet, har Fredrik en tendens til å kunne more seg over det: ”det ær jo morsomt da = sånn som når bønder kommer og sier ”je er itte bonde” og da skjønner du lissom at ”nei det ær du ikke” (latter) = nei jæi syns det ær morsomt jæi = det ær bra det ær litt 'forskjell.” I spørreundersøkelsen krysser han av for at

”dialekten i Aurskog-Høland er stygg”, men jeg synes ikke uttalelsene han kommer med i intervjuet er like negative. Allikevel er det ingen tvil om at han stiller seg mer positiv til det han omtaler som ”normal” måte å snakke på: ”jæi liker best ’dialekter som eller det ær ikke ’dialekter i det hele tatt for så vidt = sånn som vi snakker på en måte.” Fredrik er usikker på om oslomål kan betraktes som dialekt, noe som skulle tale for et positivt forhold til denne/disse varietet(e). I den forbindelse er følgende sitat interessant:

Fredrik: vi var på cup og da bodde vi ved siden av et sånt bærumslag og da måtte vi le noen ganger når vi lå og skulle sove = og så lå vi og hørte dem lå og snakka inne på rommet ved siden av og da (latter) begynte vi å le ganske godt da = og så lå vi og snakka om hvorfor dem snakka sånn på en måte = dem sa ”du må ikke gjøre /sli:k/” (latter).

Sitatet viser at Fredrik også kan ha moro av språkbrukere som kommer fra vestkanten av Oslo, ikke bare de som ”snakker bonde”. Han sier at ingen i klassen eller nærmiljøet hans snakker ”sånn veldig pent”, noe som tyder på at vestkantmålet ikke er utbredt i Aurskog-Høland. Det han omtaler som ”normal” måte å snakke på, kan derfor forstås som en varietet med tilknytning til østkantmålet. En slik forståelse er i tråd med hva Torp (1988) mener kjennetegner språksituasjonen på Østlandet, nemlig at østkantmålet har større spredningseffekt enn vestkantmålet (jf. kap. 3.4).

Til tross for at Fredrik gir uttrykk for at A-H-målet fortsatt er i bruk, mener han det ikke er så stor forskjell på hvordan folk fra Oslo og Aurskog snakker: ”i Aurskog så ær det ikke så store ’forskjeller = det ær bare litt at dem [i Oslo] sier det på et litt annet tonefall på en måte = istedenfor å si /by:n/ så sier dom kanskje /byen/ og i stedet for å ’parkere sier dem par’kere lissom.” Det lokale talemålet finnes først og fremst i andre deler av kommunen: ”men i Høland så ær det jo mange eller noen som snakker ganske bonde da = som sier je og itte og sånne ting (latter) = da ær det litt ’forskjell da.” Fredrik mener altså at hølendingene snakker ”mer bonde” enn aurskokingene. Det tyder på at stereotypiene jeg nevnte i kapittel 4.3.3 fortsatt eksisterer. Samtidig legger Fredrik vekt på at det ikke bare er oppvekst i Høland eller Aurskog som påvirker talemålet, men at også familie, venner og om man vokser opp på gård eller byggefelt har mye å si.

Fredrik føler ikke at han endrer talemålet sitt på bakgrunn av hvem han prater med eller hva slags situasjon han befinner seg i. Denne innstillinga er i samsvar med det som går fram av den kvantitative analysen av talemålet hans. Han tror ikke man ”legger om” med mindre man er flau over hvordan man snakker: ”men hvis du ær litt flau over hvor breitt du snakker = så da legger du etter hvert ’automatisk om trur jæi.”

At Fredrik har et relativt tett nettverk, føler stolthet over å komme fra Aurskog-Høland, er fornøyd med fritidstilbudet i kommunen og gjerne vender tilbake etter endt utdanning, taler for å karakterisere han som en homo staticus. Allikevel mener jeg det er større grunnlag for å plassere han i homo dynamicus-gruppa. Han er lei av hjemstedet, reiser ofte til Lillestrøm og Oslo og synes det er positivt at forskjellene mellom by og land er utjevna. I tillegg spøker han med både klesstilen og talemålet til bønder, noe som kan tyde på at han vil markere avstand til den lokale kulturen. Fredrik passer på mange måter inn i det bildet Røyneland (2005: 186) tegner av sossen og skaterne, altså de som gjerne vil flytte fra hjemstedet og er opptatt av hva som skjer i byen samt klær, stil og mote (jf. kap. 3.7). Som jeg allerede har vært inne på, gir Røyneland uttrykk for at denne gruppa viser tendens til modifisert språkbruk, så også talemålmessig passer Fredrik inn her.

5.2.3 Øyvind

Øyvind er 17 år og kommer fra Aurskog. Han går studieretning for landbruk- og naturforvaltning og har planer om å utdanne seg til agronom. I tillegg har han lyst til å overta gården han har vokst opp på. På fritida liker Øyvind å drive med gårdsarbeid, treffe venner, gå på fester og være ute i skog og mark. Begge foreldra hans kommer fra Aurskog-Høland.

Kvantitativ analyse

Primære variabler

Tabell 5.2.3.1: Trykkforhold

P1	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	8 = 89 %	1 = 11 %
Intervju B	14 = 93 %	1 = 7 %

Variabelen realiseres hovedsakelig med trykk på første stavelse, noe som gjelder for både A- og B-intervjuet.²²

Tabell 5.2.3.2: Presens av være

P2	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	6 = 21 %	23 = 79 %
Intervju B	11 = 39 %	17 = 61 %

Øyvind veksler mellom /e:r/ og /æ:r/. Forekomsten av /e:r/ er noe høyere i B-intervjuet enn i A-intervjuet.

Tabell 5.2.3.3: Jamvekt infinitiv

P3	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 100 %	0
Intervju B	3 = 60 %	2 = 40 %

Øyvind uttaler *sitta* med jamvekt, overvektsordet *legge* uten jamvekt og *være* både med og uten. Belegget på variabelen er svært begrensa, men tabellen viser at de modifiserte formene finnes i intervju B.

Tabell 5.2.3.4: Personlig pronomen 1. pers. sg.

P4	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	30 = 79 %	8 = 21 %
Intervju B	30 = 58 %	22 = 42 %

Øyvind sier både /je/ og /jæ(i)/. Forekomsten av /je/ er noe høyere i A-intervjuet enn i B-intervjuet.

²² Se detaljert oversikt, vedlegg 3.

Tabell 5.2.3.5: Personlig pronomen 3. pers. pl.

P5	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
Intervju A	5 = 100 %	0	0
Intervju B	22 = 100 %	0	0

Variabelen finnes kun i tradisjonell form, noe som betyr at Øyvind utelukkende sier /dum/.

Tabell 5.2.3.6: Nektingsadverb

P6	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	23 = 100 %
Intervju B	0	31 = 100 %

Denne variabelen forekommer bare i modifisert form.

Tabell 5.2.3.7: Tjukk l av norrøn /l/

P7	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	12 = 100 %	0
Intervju B	10 = 100 %	0

Øyvind sier /sku:ɾe/, /føɾk/, /spøʃmɔ:ɾ/, /bu:kmɔ:ɾ/, /kaɾk/ (subst.), /bɾi/, /fɾyte/ (vb.), /bɾant/ (adv.) og /gɾ:ɾ/ (adj.).

Tabell 5.2.3.8: Vokalveksling

P8	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	7 = 38 %	5 = 42 %
Intervju B	5 = 33 %	10 = 67 %

I intervju A er den tradisjonelle forma i flertall, mens det er motsatt i intervju B. Øyvind sier /ʃleper/, /ʃlepe/, /søns/, /syns/, /hølt/, /hølt/ (vb.), /føɾk/, /ørm/, /lyst/ (subst.), /seker/ og /siketʃ/ (adv.).

Tabell 5.2.3.9: Diftong/monoftong

P9	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	10 = 62,5 %	6 = 37,5 %
Intervju B	8 = 42 %	11 = 58 %

Øyvind sier både /arbe/, /læv/, /lævk/ (subst.), /lævs/ og /bret/ (adj.), mens /mæi/, /sæi/ (pron.), /me:r/ (adv.), /arbæi/ (subst.) og /ræist/ (vb.) er modifisert.

Sekundære variabler

Tabell 5.2.3.10: Verb

	Tradisjonell	Modifisert	
S1: pres. skulle	2 = 100 %	0	
S2: pret. bli	1 = 100 %	0	
S3: supinum være	3 = 75 %	1 = 25 %	
S4: fortid 1.kl.sv.vb	Tradisjonell (Aur)	Modifisert Ø	Modifisert V
	0	11 = 100 %	0

Det er lite belegg på S1, S2 og S3, men tabellen viser at S1 og S2 opptrer i tradisjonell form, mens S3 finnes i både tradisjonell og modifisert form. Fortid av svake verb 1. kl. blir uttalt i modifisert Ø-form.

Tabell 5.2.3.11: Substantiv

	Tradisjonell	Modifisert
S5: jmv. mask. sg. ubest. best.	3 = 100 %	0
S6: fem. sg. best.	7 = 100 %	0
S7: mask. best. pl.	2 = 67 %	1 = 33 %
S8: nøytr. best. pl.	1 = 100 %	0

Tabellen viser at substantiv nesten utelukkende realiseres i tradisjonell form. Unntaket er flertall av kontakt (mellom mennesker), som Øyvind uttaler *kontaktene*. Ellers sier Øyvind *hana, hara, bæråpåsa* (S5), *farta, landsbygda, tida, hytta* (S6) *ungdomma, venna* (S7) og *orda* (S8).

Tabell 5.2.3.12: Determinativ

S9	Tradisjonell	Modifisert
	Ikke belegg	Ikke belegg

Det finnes ikke belegg på denne variabelen

Tabell 5.2.3.13: Personlig pronomen 3. pers. sg. fem.

S10: 3. pers. sg. fem.	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
	Ikke belegg	Ikke belegg	Ikke belegg

Verken A- eller B-intervjuet gir belegg på denne variabelen.

Tabell 5.2.3.14: Tjukk l av norrøn /rð/

S11	Tradisjonell	Modifisert
	8 = 80 %	2 = 20 %

Øyvind har tjukk l i åtte av ti tilfeller. Han sier (i) /fju:r/ (adv.), /gɔ:r/, /ju:r/, /bu:r/, /juɾbær:/, /u:r/ og /u:r/ (subst.).

Oppsummering

Sammenlagt har Øyvind en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent på 29. Han har høyere modifikasjonsprosent i B-intervjuet (42) enn i A-intervjuet (32).

Kvalitativ analyse

Øyvind føler sterk tilknytning til hjemstedet. Han kan ikke tenke seg å flytte fra Aurskog-Høland, og som odelsgutt er han fast bestemt på å overta gården etter foreldra. Fritida går stort sett med til gårdsarbeid, noe han trives godt med. Øyvind er fornøyd med fritidstilbudet i Aurskog-Høland og reiser sjelden til Lillestrøm og Oslo, kun et par ganger i halvåret. Han ser for seg at hverdagen hadde vært nokså annerledes hvis han hadde vokst opp i Oslo:

Hilde: kan du tenke deg hva du hadde drevet med da?

Øyvind: sikkert drivi dank sånn som alle gjør der inne = virker sånn (latter) [...] trur det ær litt annerledes å væra i byen for å si det sånn = je trur = je trur kanskje du har litt mer muligheter her på landsbygda hvis du for eks'empel vil på fisketur en dag da så ær det ikke så langt å reise kanskje = åsså det ær = det ær jo mye stillere her på landsbygda enn det ær i byen.

Den ene kameraten til Øyvind er fra nabokommunen Fet, men ellers kommer alle vennene hans fra Aurskog-Høland. Han har blitt kjent med dem gjennom både skolegang, fritidsaktiviteter og jobb.

Øyvind mener det er forskjell på talemålet i Aurskog-Høland og Oslo:

Øyvind: jæi vil påstå vi snakker litt breiere her ute = det virker i hvert fall sånn = har jo ikke prata no særlig med noen der innefra men hvis du går litt = lissom når jæi har vært der da så høres det ut som om dom snakker litt penere hølt je på å sagt.

Han stiller seg positiv til det lokale talemålet og gir uttrykk for at han gjerne vil snakke dialekt: ”jæi prøver hvert fall på det = syns det ær litt artig å ha ’dialekt jæi = syns det ær fint.” Denne innstillinga til egen språkbruk er i samsvar med det som går fram av den kvantitative analysen av talemålet hans. Med en samla modifikasjonsprosent på 29 er Øyvind den av informantene som viser størst tendens til lokal språkbruk. Samtidig har han opplevd at jevnaldrende har kommentert talemålet hans, og han har også fått høre at det kan være vanskelig å forstå enkelte ord han bruker. Hvilke ord det dreier seg om, kommer han imidlertid ikke på.

Til tross for at Øyvind mener det finnes et lokalt talemål, synes han i likhet med Martin at det er vanskelig å peke på typiske trekk ved det:

Ingrid: hva syns du er typisk for dialekta her a? kan du no ord og uttrykk?

Øyvind: ja men je veit ikke akkurat om om je ske nevne no je men = nei = det ær jo = det ær sikkert noe som er typisk men det har je ikke tenkt no særlig på.

Allikevel foretar han en avgrensning mot Østfold, og i den forbindelse trekker han fram at talemålet i Østfold ender på -ær i ord som *bilær* og *båtær*, mens lignende ord ender på -er i Aurskog-Høland.

Oslomål blir av Øyvind karakterisert som ”bokmål”:

Ingrid: hva syns du om den måten dom snakker på i Oslo?

Øyvind: for dom som snakker ’ekstremt bokmål søns je nesten det blir litt fint hølt je på å sagt = det høres jo litt = ja nei jæi liker ikke å snakke sånn bok = bokmål [imiterer med tynn l] for å si det sånn

At han bruker denne betegnelsen, tyder på at han forbinder oslomål med noe skriftspråklig. Som sitatet viser, er det først og fremst det han omtaler som ”ekstremt bokmål” han har motforestillinger mot. Derfor kan det virke som om Øyvind mener det finnes grader av oslomål, noe som trolig kan kobles til Fredriks skille mellom ”normalt” og ”pent”.

Selv om Øyvind har et positivt syn på det lokale talemålet, synes han ikke alltid det er like naturlig å bruke det:

Øyvind: det hender jo det ær litt unaturlig og = hvis du = ja hvis du er innafor og handler eller et eller annet da så ær det ikke alle som skjønner det.

Ingrid: ær det i Lillestrøm eller?

Øyvind: njaa i Oslo eller = hvis du handler med en fra en annen bakgrunn da = som ikke ær norsk = som har liksom lært sæi bokmål da = så hender det han har litt vanskelig for å forstå det = har i hvert fall jæi merka da.

Denne holdninga kan knyttes til noe jeg var inne på i forbindelse med akkomodasjonsteorien. En av årsakene til at språkbrukere velger å konvergere i samtale med andre, er at de vil fremme forståelse. Nå kan det riktignok stilles spørsmål ved om det er nødvendig for en språkbruker fra Aurskog-Høland å konvergere i samtale med noen fra Oslo for å bli *forstått*. Talemålsforskjellene er ikke større enn at en samtale mellom språkbrukere fra de ulike stedene skulle forløpe nokså problemfri. At Øyvind føler behov for å konvergere når han er i Oslo, bunner nok heller i en *antakelse* om at talemålet hans kan by på kommunikasjonsproblemer. Samtidig er det heller ikke umulig at frykten for å bli møtt med stereotypier spiller en viss rolle. Øyvinds innstilling til egen språkbruk er dessuten interessant med tanke på at han viser større tendens til modifisert språkbruk i B-intervjuet (42 prosent modifiserte former) enn i A-intervjuet (32 prosent modifiserte former). Forskjellen taler for at Øyvind snarere divergerer enn konvergerer når han snakker med ”byfolk”.

På bakgrunn av Øyvinds generelle innstilling til byen er det ikke umulig å tenke seg at han vil markere avstand til det urbane og av den grunn bruker flere tradisjonelle trekk i A-intervjuet enn i B-intervjuet. Men det kan også tyde på at Øyvind konvergerer i retning av mitt talemål i B-intervjuet. For til tross for at Øyvind og jeg kommer fra samme sted, er det nokså stor forskjell på talemålet vårt. At Øyvind viser tendens til situasjonsbetinga språkbruk, kan altså tolkes som både konvergens og divergens.

Øyvind passer godt inn i det bildet Skjekkeland (2001) tegner av homo staticus-typen. Han er nært knytta til hjemstedet, ønsker ikke å flytte derfra, er sjelden i byen og kan ikke komme på et sted verken i Norge eller utlandet som han drømmer om å reise til. Samtidig kommer vennene hans nesten utelukkende fra Aurskog-Høland. Språklig sett passer han også inn i denne gruppa ettersom talemålet hans bærer preg av tradisjonelle former.

5.2.4 Knut

Knut er 18 år og kommer fra Setskog. Han går siste året på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag og har planer om å studere medisin. På fritida spiller han fotball, går på konserter og fester samt tilbringer mye tid sammen med venner. Mora til Knut er fra Aurskog-Høland, mens faren kommer fra nabokommunen Rømskog.

Kvantitativ analyse

Primære variabler

Tabell 5.2.4.1: Trykkforhold

P1	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	10 = 27 %	27 = 73 %
Intervju B	53 = 72 %	21 = 28 %

Knut veksler mellom å legge trykk på første og andre stavelse. Forekomsten av trykk på første stavelse er langt større i intervju B enn i intervju A.²³

Tabell 5.2.4.2: Presens av være

P2	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	11 = 10 %	100 = 90 %
Intervju B	17 = 14 %	107 = 86 %

Knut veksler mellom /e:r/ og /æ:r/, men sier hovedsakelig /æ:r/. Det er liten forskjell mellom de ulike intervjua.

Tabell 5.2.4.3: Jamvekt infinitiv

P3	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	3 = 50 %	3 = 50 %
Intervju B	3 = 19 %	13 = 81 %

I intervju A er fordelinga mellom tradisjonell og modifisert form lik, men belegget er lite. I det andre intervjuet er de modifiserte formene i flertall, samtidig som belegget er større. Knut sier *sitta* og *overleva*, mens *bevare*, *spille*, *legge*, *gjøre*, *utsette* og *stave* realiseres uten jamvekt. *Sette* og *være* forekommer både med og uten.

Tabell 5.2.4.4: Personlig pronomnen 1. pers. sg.

P4	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	14 = 11 %	119 = 89 %
Intervju B	18 = 11 %	149 = 89 %

Knut veksler mellom /je/ og /jæ(i)/, men sier stort sett /jæ(i)/. Det er ingen forskjell mellom intervjua.

²³ Se detaljert oversikt, vedlegg 3.

Tabell 5.2.4.5: Personlig pronomen 3. pers. pl.

P5	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
Intervju A	59 = 96,7 %	1 = 1,6 %	1 = 1,6 %
Intervju B	63 = 94 %	3 = 4,5 %	1 = 1,5 %

Knut sier nesten utelukkende /dum/, de andre variantene forekommer kun sporadisk. Forskjellen mellom A- og B-intervjuet er liten.

Tabell 5.2.4.6: Nektingsadverb

P6	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	36 = 100 %
Intervju B	0	46 = 100 %

Denne variabelen finnes kun i modifisert form.

Tabell 5.2.4.7: Tjukk l av norrøn /l/

P7	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	34 = 97 %	1 = 3 %
Intervju B	67 = 91 %	5 = 7 %

Knut har tjukk l i følgende ord: /sku:ɾe/, /fɔɾk/, /kɾy:ser/, /mɔ:ɾ/, /ta:ɾemɔ:te/, /prubɾe:m/, /spøɾmɔ:ɾ/, /bɾaniŋ/, /stɔkhɔɾm/, /da:glita:ɾe/, /riksmɔ:ɾ/, /bu:kmɔ:ɾ/, /hæɾj/, /bɾeke/, /æɾv/, /pɾastik/, /bɾæer/, /gɾip/ (subst.), /bɾi/, /manɾer/, /spræisa/, /fɾyte/, /sprita/, /u:tvikɾa/ (vb.), /dɔ:ɾi/, /gɾa/, /fɾy:tene/, /fɾe:re/, /bɾant/, /fɾeste/ (adj.) og /ɾø:ɾ/ (pron.). Samtidig realiseres enkelte ord uten tjukk l, nemlig /ɔ:vfla:diske/ (adj), /da:glita:le/, /infly:telse/, /pruble:mer/ og /tal/ (subst).

Tabell 5.2.4.8: Vokalveksling

P8	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 6 %	31 = 94 %
Intervju B	5 = 16 %	27 = 84 %

Knut har tradisjonell form i orda /flepe/, /søns/ (vb.) /førk/ og /høgørm/ (subst). Ellers blir /spile/, /fryte/, /fik/, /syns/, /ørker/ (vb.), /intryk/, /førk/, /lyst/, /styke/ (subst.), /frisk/, /siket/, /tri:vli/, /yngre/ (adj.) /tilba:ke/ og /til/ uttalt i modifisert form.

Tabell 5.2.4.9: Diftong/monoftong

P9:	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	20 = 80 %	5 = 20 %
Intervju B	17 = 68 %	8 = 32 %

Orda /væit/, /bræi/, /skræiv/, /læite/ (vb.), /fæiv/, /bret/, /ræint/ (adj.) og /skæv/ (subst.) er realisert på tradisjonelt vis, mens /ræiste/, /ræina/ (vb.), /græit/, /bret/, /høyt/, /føydyd/ (adj.) /lø:k/ og /arbæider/ (subst.) er modifisert.

Sekundære variabler

Tabell 5.2.4.10: Verb

	Tradisjonell	Modifisert
S1: pres. skulle	16 = 64 %	9 = 36 %
S2: pret. bli	0	5 = 100 %
S3: supinum være	3 = 20 %	12 = 80 %
S4: fortid 1. kl. sv. vb.	14 = 100 %	0

Det er høy forekomst av den tradisjonelle forma /ske/ hos Knut, men han bruker også den modifiserte forma /ska(l)/ Samtidig veksler han mellom tradisjonell og modifisert form i S3, men her er den modifiserte forma i flertall. S2 finnes kun i modifisert form, mens S4 utelukkende er realisert i tradisjonell form.

Tabell 5.2.4.11: Substantiv

	Tradisjonell	Modifisert
S5: jmv. mask. sg. ubest. best.	5 = 71 %	2 = 29 %
S6: fem. sg. best.	28 = 93 %	2 = 7 %
S7: mask. best. pl.	13 = 81 %	3 = 19 %
S8: nøytr. best. pl.	7 = 78 %	2 = 22 %

De tradisjonelle formene er i flertall ved samtlige variabler, men modifiserte former forekommer. Knut sier *barnehagan, hara, påsa, hana, hare* og *pose* (S5), *meninga, fritida, mora, nabobygda, pendlinga, utdanninga, stranda, bygda, boka, dialekta, søstera, menneskeheten, undervisningen* og *dialekten* (S6), *venna, foreldra, aurskoginga, danska, svenska, ganga, åker, bønder, prisa, gangene* og *fordelene* (S7), *faga, romma, åra, språka* og *stedene* (S8).

Tabell 5.2.4.12: Determinativ

S9	Tradisjonell	Modifisert
	7 = 78 %	2 = 22 %

Også ved denne variabelen er tradisjonell form i flertall. Knut sier *ei leilighet, ei bygd, ei novelle, ei fortelling, ei blekke, ei elv* og *ei potet*, mens *en bok* og *en bygd* er modifisert.

Tabell 5.2.4.13: Personlig pronomen 3. pers. sg. fem.

S10	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
	1 = 100 %	0	0

Det finnes kun ett belegg på denne variabelen, og det er realisert i tradisjonell form.

Tabell 5.2.4.14: Tjukk l av norrøn /rð/

S11	Tradisjonell	Modifisert
	14 = 82 %	3 = 18 %

Knut har tjukk l i 13 av 17 tilfeller, noe som betyr at tradisjonell form er i flertall. Han sier /juʧe/ (vb.), /nu:ʧmarka/, /u:ʧ/, /bu:r/, /jurbær/ og /gɔ:r/ (subst.).

Oppsummering

Knut har en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent på 43. For A-intervjuet ligger den på 48 og for B-intervjuet på 50, noe som tyder på liten variasjon mellom de ulike intervju.

Kvalitativ analyse

Knut trives godt i Aurskog-Høland og tror landet har mer å by på enn byen.

Riktignok er fritidstilbudet bedre i mer sentrale strøk, men det eneste Knut gir uttrykk for at han savner på hjemstedet, er kino og bedre kollektivt busstilbud. Allikevel kan han godt tenke seg å bo i byen:

Knut: jæi kunne godt tenke meg og bodd i by også jæi = sånn storby en skikkelig by sånn som Oslo eller Stockholm eller litt uti = [...] enten vil jæi bo i en skikkelig storby å få alle fordelene det har eller så vil jæi bo helt på landet og ha frisk luft og alt det derre der.

Knut har planer om å studere medisin, og han ser ikke bort fra at han flytter til utlandet i løpet av studietida. Samtidig tror han at han vender tilbake til hjemstedet når han har fullført utdannelsen, ettersom han mener det er bedre oppvekstvilkår på landet enn i byen.

De nærmeste vennene til Knut kommer fra Setskog og nabobygda Rømskog, men etter at han begynte på videregående skole, har han også fått venner fra andre steder i Aurskog-Høland. I tillegg har han et par kamerater i Oslo og Lillestrøm. Selv gir Knut uttrykk for at nettverket hans er nokså tett:

Knut: de beste venna mine dom har jæi fra barneskorn og barnehagan = jæi bodde jæi bLei = først vokste jæi opp i Oslo da de tre første åra og så fLytta jæi te Rømskog som ær nabobygda til der jæi bor nå = så det var mange av de venna der ær venner med dom på nabobygda = så det ær lissom en litt sånn sammenspLeisa gjeng hvor alle kjenner hverandre og så har jæi fått mere overfladiske venner når jæi ær kommen hit.

Fritida til Knut går med til fotballtrening, jobb, fester og samvær med venner. Han reiser til Lillestrøm cirka en gang i uka og til Oslo cirka annenhver måned.

Til tross for at Knut tror han snakka ”breiere” da han var yngre, synes han talemålet hans fortsatt bærer preg av mange tradisjonelle former. Denne oppfatninga samsvarer med utfallet av den kvantitative analysen, som gir en gjennomsnittlig modifieringsprosent på 43. Bare to av de andre informantene, Øyvind og Marius, ender opp med lavere modifieringsprosent. Samtidig mener Knut at han har en tendens til å endre måten å snakke på som følge av hvem han snakker med og hvor han befinner seg: ”står jæi i en haug med andre så ær det vel det at jæi snakker mye

penere enn je ellers ville gjort = hvis alle de andre snakker pent så kommer jæi også til å snakke pent = jæi kanke nekte for det.” Som jeg allerede har vært inne på, gir ikke den kvantitative analysen av talemålet til Knut så ulikt utfall for A- og B-intervjuet. Den eneste forskjellen jeg mener det er grunn til å trekke fram, er at han viser større tendens til å legge trykk på første stavelse i B-intervjuet enn i A-intervjuet. Knut liker ikke at kameratene påpeker at han ”legger om”, men mener situasjonsbetinga språkbruk har sin hensikt: ”alle kan jo prøve å snakke litt sånn pent da = hvis vi har ’probLemer med virkelig ’probLemer med å forstå hverandre så kan vi jo bare prøve å snakke penere.” I likhet med Øyvind trekker han altså fram økt forståelse som grunn til å konvergere. Han mener han har fått tilbakemelding på at enkelte ord han bruker er vanskelig å forstå, men kan ikke komme med eksempler på hvilke ord det dreier seg om. Til tross for at Knut på en måte stiller seg positiv til konvergens, lar han seg også provosere av folk som prøver å snakke ”penere” enn de egentlig gjør: ”da har jæi mer ’probLemer med at foLk som kommer fra bygdene prøver å snakke pent forde dem trur dom kommer fra ei bedre bygd enn nabobygda da for å si det sånn = nærmere Oslo [...] jæi syns det ær dumt å prate pent men jæi gjør det sjøL ibLant = og hvertfall dumt å prøve å spille noe du ikke ær.” Uttalelsen tyder på at Knut anser forholdet mellom språk og identitet for å være tett, noe som går fram av at han mener språkbrukerne gir uttrykk for hvem de er gjennom måten de snakker på. Denne innstillinga kan knyttes til Venås sitt syn på saken (jf. kap. 3.6).

Knut synes det er forskjell på talemålet i Aurskog-Høland og Oslo. For å illustrere denne forskjellen, trekker han fram trykkplassering, diftongbruk, hunkjønnsformer og tjukk l:

Knut: Sånn som her sier vi jo gras, det ær helt ’naturlig for oss å si, der sier dom gress og vi syns det høres veldig fise fint ut, mens dom føler vel det at vi er litt bønder = vi sier ’poteter og dem sier po’teter og ja mange sånne ’forskjeller = sten og stein = vi sier stein og dom sier sten og vi sier hytta og dom sier hytten = VåLerenga sier vi og dom sier VåLerengen ja det ær masse sånne oL.

I tillegg kommer han med følgende eksempler på hva som er typisk for talemålet i Aurskog-Høland:

Knut: typisk for den? den er breiere hvis du kan kalle det = hvis du kan kalle noe breiere = hvis du skjønner hva jæi mener da.

Ingrid: kommer du på no 'spesielle ord og uttrykk som?

Knut: nei = det ær itte bruker dom en del på Setskauen da og så ær det sånn som eta isteden for å spise og = kaku sier mange til brød og = kønn isteden for korn og = det ær sånne ting.

Han mener A-H-målet er i bruk blant både eldre og yngre. Om unge mennesker bruker det lokale talemålet eller ikke, avhenger av nettverk og framtidsplaner:

Knut: yngre som går på videregående sånn som her og ske innover å stu'dere og sånn får nok utvaska 'dialekta si litt tenker je = mens 'kameraten min som har begynt i firma til faren sin [...] ær veldig nøye på at vi må bevare 'dialekta [...] jæi har jo venner som bor nærmere innover og har mer 'innflytelse innover og dom snakker penere = mens dom som ær igjen på bygdene dom snakker breiere.

Knut skiller mellom "finprat" og "bondeprat". Førstnevnte blir brukt som betegnelse på oslomål, mens sistnevnte knyttes til talemålet på hjemstedet: "på Setskauen der har vi bare bondeprat og i Oslo har vi finprat." Han har ikke noen motforestillinger mot det han kaller for "finprat", men synes ikke noe om at oslomålet lar seg påvirke av andre språk:

Knut: jæi syns bare det ær så dumt med dissa slangoLa dom [språkbrukerne i Oslo] slenger inn = det bLir så dumt = da ær det bere å snakke reint norsk liksom isteden for å slenge inn all den derre kebabnorsken.

Ingrid: hva slags ord tenker du på da?

Knut: jalla og alt sånn derre rare ord du hører = slenger inn sånne engelske oL overalt [...] da ær det mye bere å snakke norsk.

I likhet med Øyvind forbinder Knut fravær av dialekt med bokmål. Men i motsetning til Øyvind tror han ikke det er så mange språkbrukere som har et talemål som kan karakteriseres som bokmål:

Ingrid: en hører av og til foLk si at dem ikke snakker 'dialekt = hva vil du si at dom snakker da?

Knut: da snakker dom reint bokmåL og det er det ingen som gjør nesten = så jæi vil si at hundre 'prosent av Norge snakker en eller annen form for 'dialekt = men det ær nok noen som kanskje snakker veldig pent da = men je trur nesten ingen snakker helt uten 'dialektoL.

Denne uttalelsen tyder på at Knut også forstår oslomål som dialekt, ikke bare talemålet på bygdene.

Kobler jeg Knut til Skjekklands (2001) grupperinger, mener jeg det er størst grunn til å plassere han i homo dynamicus-gruppa. Riktignok gir han uttrykk for at det er bedre å bo på landet enn i byen, og i tillegg kommer de aller fleste vennene hans fra Aurskog-Høland. Men han er samtidig fast bestemt på å flytte fra Aurskog-Høland når han begynner å studere, og det virker som om bylivet frister. Han kan godt tenke seg å bo i utlandet og lister opp flere land og storbyer han drømmer om å reise til, noe Skjekkland mener er et typisk trekk ved homo dynamicus-typen. At Knut tilhører denne gruppa, er interessant med tanke på at han har relativt stort innslag av tradisjonelle former i talemålet sitt.

5.2.5 Marius

Marius er 17 år, kommer fra Høland og har valgt studieretning for landbruk- og naturforvaltning. På fritida liker han å være sammen med venner, jakte, fiske og drive med motorsport. Samtidig går mye av tida med til skogsarbeid. Marius kommer fra gård og er odelsgutt. Han har planer om å overta gården, men vil kombinere gårdsdrift med jobb som lastebilsjåfør. Derfor skal han begynne som lærling i et transportfirma neste år. Begge foreldra til Marius kommer fra Aurskog-Høland.

Kvantitativ analyse

Primære variabler

Tabell 5.2.5.1: Trykkforhold

P1	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	8 = 89 %	1 = 11 %
Intervju B	8 = 80 %	2 = 20 %

Tabellen viser at Marius stort sett har trykk på første stavelse.²⁴

Tabell 5.2.5.2: Presens av være

P2	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	6 = 13%	40 = 87%
Intervju B	36 = 61 %	23 = 39 %

Marius veksler mellom /e:r/ og /æ:r/. Den tradisjonelle varianten forekommer langt oftere i B-intervjuet enn i A-intervjuet.

Tabell 5.2.5.3: Jamvekt infinitiv

P3	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 100 %	0
Intervju B	1 = 100 %	0

Denne variabelen finnes kun i tradisjonell form, men belegget er svært begrensa. De eneste eksempla Marius har på variabelen, er *væra* og *gjøra*.

Tabell 5.2.5.4: Personlig pronomen 1. pers. sg.

P4	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	7 = 17 %	35 = 83 %
Intervju B	18 = 44 %	23 = 56 %

Marius bruker både tradisjonell og modifisert form. /je/ forekommer hyppigere i B-intervjuet enn i A-intervjuet.

Tabell 5.2.5.5: Personlig pronomen 3. pers. pl.

P5	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
Intervju A	2 = 40 %	0	3 = 60 %
Intervju B	12 = 80 %	2 = 13 %	1 = 7 %

Marius sier både /dum/, /dem/ og /di/. Samla sett forekommer /dum/ i 14 av 20 tilfeller. Den lave forekomsten av variabelen i intervju A gjør det noe vanskelig å

²⁴ Se detaljert oversikt, vedlegg 3.

analysere den i lys av situasjonsbetinga språkbruk, men tabellen viser at /di/ forekommer i tre av fem tilfeller i intervju A og i ett av femten tilfeller i intervju B.

Tabell 5.2.5.6: Nektingsadverb

P6	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	13 = 100 %
Intervju B	0	25 = 100 %

Denne variabelen finnes kun i modifisert form.

Tabell 5.2.5.7: Tjukk l av norrøn /l/

P7	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	14 = 100 %	0
Intervju B	9 = 90 %	1 = 10 %

Marius uttaler ett ord uten tjukk l, /plastik/. Ellers sier han /sku:ɾe/, /hæɾj/, /fɔɾk/, /pɾaser/, /kɾesti:l/, /stɔ:ɾɔrm/, /pɾas/ (subst.), /bɾi/ (vb.), /kɾy:se/, /fɾeste/ (adj.) og /ʃø:ɾ/ (pron.).

Tabell 5.2.5.8: Vokalveksling

P8	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	4 = 44 %	5 = 56 %
Intervju B	5 = 56 %	4 = 44 %

Samla sett er halvparten av tilfella realisert i tradisjonell form. Marius sier /te/ (konj.), /søns/, /syns/ (vb.), /løst/, /fɔɾk/, /fɔɾk/, /ɔrm/ (subst.), /rekti/, /seket/ og /siker/ (adj.).

Forskjellen mellom de ulike intervjua er minimal.

Tabell 5.2.5.9: Diftong/monoftong

P9	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	9 = 89 %	1 = 11 %
Intervju B	13 = 93 %	1 = 7 %

/væit/ (vb.), /læv/ og /lø:k/ (subst.) er realisert på tradisjonelt vis, mens /græit/ og /bret/ (adj.) er modifisert. /sku:g/ forekommer både i tradisjonell og modifisert form.

Sekundære variabler

Tabell 5.2.5.10: Verb

	Tradisjonell	Modifisert
S1: pres. skulle	0	9 = 100 %
S2: pret. bli	Ikke belegg	Ikke belegg
S3: supinum være	2 = 40 %	3 = 60 %
S4: fortid 1.kl.sv.vb.	3 = 100 %	0

S1 finnes bare i modifisert form, mens S4 forekommer i tradisjonell form.

Realiseringa av S3 er mer variert ettersom Marius sier både /væt/, /vøt/ og /vø:ri/. Det er ikke belegg på P2.

Tabell 5.2.5.11: Substantiv

	Tradisjonell	Modifisert
S5: jmv. mask. sg. ubest.	3 = 100 %	0
S6: fem. sg. best.	3 = 100 %	0
S7: mask. best. pl.	1 = 100 %	0
S8: nøytr. best. pl.	Ikke belegg	Ikke belegg

Det er lite belegg på substantiv, men de som finnes, opptre kun i tradisjonell form: *bærapåsa, hana, hara, tanta, læra, landsbygda* og *kamerata*.

Tabell 5.2.5.12: Determinativ

S9	Tradisjonell	Modifisert
	3 = 100 %	0

Marius sier *ei uke, ei jente* og *ei kørj*.

Tabell 5.2.5.13: Personlig pronomen 3.pers. sg. fem

S10	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
	3 = 60 %	2 = 40 %	0

Tabellen viser at Marius veksler mellom /hu/ og /hʉ/.

Tabell 5.2.5.14: Tjukk l av norrøn /rð/

S11	Tradisjonell	Modifisert
	8 = 100 %	0

Denne variabelen finnes kun i tradisjonell form. Marius sier /juɾbæ:r/, /gɔ:ɾ/, /bu:ɾ/ og /ju:ɾe/ (subst.)

Oppsummering

Marius ender opp med en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent på 32. Det er en viss forskjell mellom A- og B-intervjuet, for mens A-intervjuet har en modifikasjonsprosent på 45, har B-intervjuet en modifikasjonsprosent på 33. Denne forskjellen er såpass stor at jeg mener det er grunnlag for å si at Marius viser tendens til situasjonsbetinga språkbruk.

Kvalitativ analyse

Marius setter pris på å bo på landet og tror aldri han kommer til å bosette seg i en by. Neste år starter han som lærling i et firma som holder til i Aurskog-Høland, og etter hvert skal han ta over gården han har vokst opp på. Derfor ser han ikke for seg at han kommer til å flytte fra hjemstedet. Samtidig kunne han tenke seg å tilbringe et år i Canada for å lære om landbruket der.

Til Lillestrøm og Oslo reiser Marius bare et par ganger i året. Han er fornøyd med fritidstilbudet i Aurskog-Høland og tror det er bedre å bo på landet enn i byen.

Årsaken er at det er mer å gjøre på landsbygda ettersom man stadig kan være ute i naturen. Marius kan i det hele tatt ikke komme på noen negative sider ved å bo i Aurskog-Høland.

Nettverket til Marius består av mennesker fra hjemstedet, noe som tyder på at det er tett. Vennene hans kommer fra Høland, og han har blitt kjent med dem gjennom skolegang og fritidsaktiviteter. I tillegg bor nesten hele familien hans i området.

Marius synes talemålet i Aurskog-Høland skiller seg fra talemålet i Oslo: ”det er jo = det er jo mye forskjellig det = trukke dom sier for eks’empel ikke je og ette og =

sånne ting i Oslo da.” Han mener at både det å snakke ”bredt” og ”fint” må karakteriseres som dialekt:

Marius: alle snakker jo ’dialekt gjør dom ikke det a?

Ingrid: så den talemåten du finner på beste vestkant i Oslo = det ær også ’dialekt?

Marius: det er væl det væl = sånn jæi ser det ivæfall da = hvis du for eks’empel hører noen som prater veldig fint åsså sier je jo åssen ’dialekt er det a lissom.

Denne forståelsen skiller Marius fra for eksempel Fredrik, som skiller mellom dialekt og ikke-dialekt. I tillegg er Marius den eneste informant som kommer med konkrete eksempler på hva som skiller talemåla i Aurskog og Høland fra hverandre: ”på Aurskog bruker dom mere /e:g/ og /de:g/ og sånne ting da”. Denne forskjellen mener han fortsatt eksisterer, også blant yngre språkbrukere.

Når jeg spør Marius om han har opplevd å få kommentarer på bakgrunn av talemålet sitt, får jeg følgende svar:

Marius: jajaja det er jo mange gonger det.

Ingrid: hva sier dom for no a?

Marius: nei sier bare atte = dom sier aldri no ’spesielt = dom bare prater litt sånn bredt da = sånn prøver å prate bredt = også er e ikke helt = bLir e ikke helt riktig.

Marius mener han har mange tradisjonelle trekk i talemålet sitt, noe som stemmer godt overens med en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent på 32. Han gir også uttrykk for at han snakker likt hele tida:

Marius: je bruker det uansett overalt je.

Ingrid: så du har ikke opplevd å være i en ’situasjon hvor du følte nå må jæi kanskje legge bort de breieste orda?

Marius: nei = det kanke jæi huske væfall = det har je ikke opplevd.

Marius stiller seg i det hele tatt negativ til situasjonsbetinga språkbruk og mener det ikke er nødvendig å ”legge om” hvis man flytter til Oslo eller jobber der. Disse uttalelsene er interessante med tanke på det som går fram av den kvantitative analysen. Som jeg allerede har vært inne på, mener jeg det er grunnlag for å si at Marius endrer talemålet sitt på bakgrunn av hvem han snakker med. Denne tendensen er særskilt framtreddende ved variablene P2 og P4, presens av være og personlig

pronomen 1. person entall. Belegget på disse variablene er nokså likt i de ulike intervjuene, og analysen viser at Marius har høyere forekomst av de tradisjonelle formene i B-intervjuet enn i A-intervjuet. Det tyder ikke bare på at Marius endrer talemålet sitt, men også på at /je/ og /e:r/ er saliente variabler, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 5.3.

Den sterke tilknytninga til hjemstedet, framtidsplanene og det tette nettverket taler for å plassere Marius i homo staticus-gruppa. Det samsvarer også med talemålet hans, som er prega av tradisjonelle former.

5.2.6 Marthe

Marthe er 17 år, kommer fra Høland og har valgt studieretning for natur- og landbruksforvaltning. Ettersom hun har egen hest, tilbringer hun mye av fritida i stallen og på hesteryggen. Marthe er usikker på hva hun vil etter at hun er ferdig med VK1, men kan godt tenke seg et yrke som har med travsport å gjøre. Begge foreldra hennes kommer fra Aurskog-Høland.

Kvantitativ analyse

Primære variabler

Tabell 5.2.6.1: Trykkforhold

P1	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	13 = 48 %	14 = 52 %
Intervju B	14 = 58 %	11 = 42 %

Marthe varierer mellom å legge trykk på første og andre stavelse. Forskjellen mellom de ulike intervjuene er minimal.²⁵

²⁵ Se detaljert oversikt, vedlegg 3.

Tabell 5.2.5.2: Presens av være

P2	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	108 = 100%
Intervju B	2 = 2 %	123 = 98 %

Marthe sier hovedsakelig /æ:r/, men i B-intervjuet forekommer /e:r/ to ganger.

Tabell 5.2.6.3: Jamvekt infinitiv

P3	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	6 = 40 %	10 = 60 %
Intervju B	0	10 = 100 %

Marthe har jamvekt i seks av 26 tilfeller. *Gjøre* og *være* uttales både med og uten jamvekt, mens *komme*, *bevare*, *legge*, *sitte* og *heve* uttales uten. Samtlige jamvektsformer er henta fra A-intervjuet.

Tabell 5.2.6.4: Personlig pronomener 1. pers. sg.

P4	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	1 = 1 %	103 = 99 %
Intervju B	2 = 2 %	93 = 98 %

Marthe sier nesten bare /jæ(i)/. Det finnes kun tre tilfeller av tradisjonell form.

Tabell 5.2.6.5: Personlig pronomener 3. pers. pl.

P5	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
Intervju A	4 = 14 %	1 = 4 %	23 = 82 %
Intervju B	2 = 5 %	6 = 16 %	30 = 79 %

Tabellen viser at Marthe veksler mellom /dum/, /dem/ og /di/. Forekomsten av /di/ er langt høyere enn av /dum/ og /dem/, og det gjelder for begge intervjuene. Utbredelsen av /dum/ og /dem/ er litt forskjellig ettersom den modifiserte forma opptrer hyppigere i B-intervjuet enn i A-intervjuet.

Tabell 5.2.6.6: Nektingsadverb

P6	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	40 = 100 %
Intervju B	0	43 = 100 %

Denne variabelen finnes kun i modifisert form.

Tabell 5.2.6.7: Tjukk l av norrøn /l/

P7	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	40 = 91 %	2 = 5 %
Intervju B	54 = 90 %	6 = 10 %

Marthe har utstrakt bruk av tradisjonell form: /sku:ɾe/, /ɱɾv/, /kɾæ:r/, /kɾɯb/, /kɾɯbhɯ:s/, /fɾy/, /fɔɾkehøysku:ɾe/, /fɾɔk/, /bɾɔk/, /fɾyktningrɯ:ta/, /bu:kmɔ:ɾ/, /fɾy:pɾas/, /fɔɾk/, /bɾæer/, /bɾaniŋ/ (subst.), /bɾi/, /pɾæier/, /pɾuker/, /spɾita/ (vb.), /ʃø:ɾ/ (pron.), (i) /bɾant/ (adv.), /ɔ:ɾæit/, /fɾe:ste/, /dɔ:ɾi/, /fɾe:re/, /gamɾe/ og /fɾævt/ (adj). Samtidig sier hun /plɯtsli/ (adv.), /pla:nlakt/, /gle:da/, /stempla/ (vb.), /pla:ner/, /pruble:m/ og /pla:n/ (subst).

Tabell 5.2.6.8: Vokalveksling

P8	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	26 = 100 %
Intervju B	1 = 4 %	28 = 96 %

Det finnes kun ett tilfelle av tradisjonell form, /høgørm/. Ellers sier Marthe /fɔɾk/, /lyst/, /mida/ (subst.), /syns/, /høle/, /spiler/, /ɔrka/ (vb.), /siker/, /siket/, /fɔʃikti/ og /syn/ (adj).

Tabell 5.2.6.9: Diftong/monoftong

P9	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	9 = 64 %	5 = 36 %
Intervju B	16 = 67 %	8 = 33 %

Marthe veksler mellom tradisjonelle og modifiserte former, men har flest belegg på tradisjonelle former. Hun sier /væit/, /bræi/ (vb.), /græit/, /alæine/ (adj.), /lø:k/, /lø:v/ og /høysku:ʀe/ (subst.), samtidig som hun veksler mellom /bræi/ og /bret/, /ræint/ og /re:nt/ (adj.).

Sekundære variabler

Tabell 5.2.6.10: Verb

	Tradisjonell	Modifisert
S1: pres. skulle	0	11 = 100 %
S2: pret. bli	0	2 = 100 %
S3: supinum være	0	10 = 100 %
S4: Fortid 1.kl.sv.vb	12 = 100 %	0

S1, S2 og S3 finnes bare i modifisert form, mens S4 opptrer i tradisjonell form.

Tabell 5.2.6.11: Substantiv

	Tradisjonell	Modifisert
S5: jmv. mask. sg. ubest. best.	3 = 100 %	0
S6: fem. sg. best.	11 = 100 %	0
S7: mask. best. pl.	9 = 82 %	2 = 18 %
S8: nøytr. best. pl.	0	1 = 100 %

Substantiv uttales stort sett på tradisjonell måte. Marthe sier *handlepåsa*, *hara* og *hana* (S5), *ruta*, *kusina*, *fritida*, *søstera*, *dialekta*, *venninna* og *tida* (S6), *gutta*, *bønda*, *foreldra* og *bøndekara* (S7). Uttrykkene og lærerne er modifisert.

Tabell 5.2.6.12: Determinativ

S9	Tradisjonell	Modifisert
	6 = 86 %	1 = 14 %

Marthe sier *ei kusine*, *ei venninne*, *ei høne* og *ei blokk*, men *en blanding*.

Tabell 5.2.6.13: Personlig pronomene 3. pers. sg. fem

S10	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
	28 = 100 %	0	0

Marthe har gjennomført bruk av den tradisjonelle variabelen /hu/.

Tabell 5.2.6.14: Tjukk I av norrøn /rð/

S11	Tradisjonell	Modifisert
	13 = 93 %	1 = 7 %

Denne variabelen blir stort sett realisert i tradisjonell form. Marthe sier /ju:ɾ/, /u:ɾ/, /juɾbær/, /bu:ɾ/ og /u:r/ (subst.).

Oppsummering

Marthe har en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent på 55. Forskjellen mellom de ulike intervjuene er liten, 71 prosent modifiserte former i A-intervjuet og 75 prosent i B-intervjuet.

Kvalitativ analyse

Marthe trives i Aurskog-Høland og vil gjerne bo der som voksen, samtidig som hun tror det kan være lærerikt å flytte på seg og oppleve noe annet. Derfor setter hun kanskje kursen mot Sarpsborg neste år for å gå på skole der. Hun drømmer om å reise til Italia og betrakter mye reising som en positiv side ved å jobbe innen travsporten. Hun kunne imidlertid ikke tenke seg å bo i Oslo, noe som har sammenheng med at fritidsinteressen hennes er hester. Marthe ser for seg at det er bedre muligheter til å drive med denne hobbyen på landet enn i byen. I tillegg trekker hun fram tette boforhold og mye mas som negative sider ved byen. Det hun betrakter som positivt med å bo i Aurskog-Høland, er at det er god plass der og at de fleste kjenner hverandre.

Vennene til Marthe kommer stort sett fra Aurskog-Høland, og hun har blitt kjent med dem på ungdomsskolen og videregående. I tillegg er hun mye sammen med ei kusine

som har flytta til Oslo og ei venninne som bor i Lillestrøm. Det fører til at hun av og til reiser ”innover”. Marthe mener ungdom fra Oslo er annerledes enn ungdom fra Aurskog-Høland: ”ja det ær de (latter) = ja jæi har vært med venninna mi og sett det de = bare måten de ær på = litt tøffere og litt mer frampå liksom”.

Det er ikke bare ungdom fra Oslo og hjemstedet som er forskjellige, også talemåla mener Marthe er ulike: ”åja ja det ær det = det ær litt mer sånn derre finere i språket = litt mer bokmål lissom mens her så ær det litt sånn derre je og itte og litt sånn breiere da”. I likhet med Øyvind og Knut relaterer hun altså oslomål til bokmål. Det som er positivt med talemålet i Oslo, er at det er lett å forstå:

Marthe: den [dialekten i Oslo] ær jo veldig forståelig da = det ær n (latter) = men asså jæi syns det ær helt greit jæi = det må jo være noen som snakker litt sånn finere som vi kaller det da = for det gjør jo ikke no det = for det ær jo litt mer sånn oslopreg så sånn sett så veit vi jo at ok du er derfra lissom.

Marthe mener A-H-målet er i bruk blant eldre mennesker, men at ungdommen lar seg påvirke av talemålet ”innafor”. Samtidig finnes det enkelte unge mennesker som bruker det lokale talemålet, særlig gutter som kommer fra gårder. Når jeg spør henne om hva som er typisk for A-H-målet, trekker hun fram følgende ord:

Marthe: det ær jo ikønn som ær ekorn og så ær det = det ær så mye veit du men jæi veit ikke hva alt betyr = og så ær det hosor har jæi hørt = og hønnikønn også = hva ær det for no mer a? [...] = nei da veit jæi faktisk ikke flere.

Ingrid: bruker du noen av dissa orda eller?

Marthe: ja asså når jæi prater med = asså jæi legger jo merke til når jæi sitter på MSN = jæi har jo data = når jæi skriver da = hvis jæi prater med noen av dissa fra Rømskauen så bLir det litt mer sånn sekkert og ette og sånn lissom.

Sitatet viser at Marthe, i likhet med flere av de andre informantene, har problemer med å finne karakteristiske trekk ved det lokale talemålet. Først kommer hun bare på /ikøn/, /hønikøn/ og /hu:sur/, men i neste omgang trekker hun også fram /seket/ og /ete/. Sitt eget talemål vil hun verken kalle dialekt eller A-H-mål:

Ingrid: måten du snakker på = ær det 'dialekt?

Marthe: nei det syns jæi ikke = syns ikke det = ikke lissom
hølandsdia'lekta = men jæi har vært borte så mye så jæi prater litt sånn
bLanding egentlig = bLanding ta Halden og Oslo og herfra lissom.

Ingrid: men hvis du ikke snakker 'dialekt = hva vil du si at du snakker da?

Marthe: det var det da = nei det bLir vel kanskje på en måte en eller annen dia'lekt da kanskje = for det ække akkurat sånn reint bokmål heller = så da bLir e vel en bLanding da.

Marthe kobler talemålet sitt til flere regioner, ikke bare en. Hun er usikker på om det kan karakteriseres som dialekt, og det tyder på at hun oppholder seg i et diffust språkområde med manglende kjennskap til hva som er typisk for det lokale talemålet. Samtidig markerer hun avstand til Oslo, noe som går fram av at hun ikke opplever sitt eget talemål som bokmål. Det som er bemerkelsesverdig med talemålet til Marthe, er den høye forekomsten av /di/ til fordel for /dem/ og /dum/. Hun er ikke blant dem som ender med høyest gjennomsnittlig modifikasjonsprosent, men er allikevel den informanten som bruker denne vestkantforma hyppigst. Riktignok har Marthe en positiv innstilling til å konvergere:

Marthe: jæi syns det ær greit jæi egentlig = for da prøver lissom være litt mer på plan med den du prater med da egentlig.

Ingrid: så det dreier seg egentlig om å tilpasse seg da?

Marthe: ja syns det = lissom det ær jo greit = vi har vår 'dialekt lissom = men hvis du ær et annet sted så kan du jo lissom prøve å = så kan du jo alltid legge om.

Samtidig viser den kvantitative analysen at hun bruker /di/ i begge intervjuene, og at forekomsten ikke er noe særlig høyere i A-intervjuet enn i B-intervjuet. Det taler for at Marthe ikke varierer talemålet sitt på bakgrunn av hvem hun snakker med, noe som er i samsvar med en gjennomsnittlig modifiseringsprosent på 71 for A-intervjuet og 75 for B-intervjuet. At Marthe betrakter talemålet sitt som et blandingsmål, kan på mange måter se ut til å stemme med det som går fram av den kvantitative analysen. Hun er nok den informanten som i størst grad beveger seg innafor ulike stilregistre (jf. kap. 3.3). Ettersom hun har høyt belegg på vestkantforma /di/, ville det ikke vært overraskende om Marthe også sa /høn/, men her holder hun seg utelukkende til den tradisjonelle forma /hu/. Samtidig kan hun si *kommet* til fordel for *kommi* og ha tjukk

l i ord som /gɔ:ɾ/ og bu:ɾ/. Det kan tyde på verken /hu/ eller tjukk l av norrøn /rð/ blir holdt for å være saliente variabler.

Til tross for at Marthe gjerne vil flytte fra hjemstedet for en periode og ikke utelukker at hun kommer til å bo et annet sted som voksen, mener jeg allikevel at hun passer best inn i det bildet Skjekkeland (2001) tegner av homo staticus-typen. Årsaken er den positive innstillinga hun har til landsbygda, og at hun aldri kunne tenke seg å bosette seg i en by. Samtidig er hun ikke like nært knytta til hjemstedet som Øyvind og Marius. Det fører til at hun ikke passer inn i karakteristikken av homo staticus i like stor grad som dem. Også språklig sett er det mye som skiller Marthe fra Øyvind og Marius ettersom talemålet hennes er mer prega av modifiserte former enn deres.

5.2.7 Lars

Lars er 17 år og kommer fra Høland. Han er elev på studieretning for mekaniske fag og skal bli bilmekaniker. Ved siden av skolen jobber han i et flyttebyrå, og ellers går fritida stort sett med til å mekke biler. Begge foreldra til Lars kommer fra Aurskog-Høland.

Kvantitativ analyse

Primære variabler

Tabell 5.2.7.1: Trykkforhold

P1	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	17 = 77 %	5 = 23 %
Intervju B	29 = 97 %	1 = 3 %

Lars legger stort sett trykk på første stavelse. I B-intervjuet er denne uttalen så å si enerådende.²⁶

²⁶ Se detaljert oversikt, vedlegg 3.

Tabell 5.2.7.2: Presens av være

P2	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 1 %	137 = 99 %
Intervju B	1 = 1 %	124 = 99 %

Det finnes bare tre belegg på den tradisjonelle variabelen /e:r/, så Lars sier stort sett /æ:r/.

Tabell 5.2.7.3: Jamvekt infinitiv

P3	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	1 = 11 %	8 = 89 %
Intervju B	3 = 37 %	5 = 63 %

Det finnes totalt 16 belegg på denne variabelen. De fleste uttales uten jamvekt, noe som gjelder både *gjøre, sove, oppleve, oversette* og *bevare*. *Være* og *komme* uttales både med og uten. Intervju B har en jevnere forekomst av former med og uten jamvekt enn hva som er tilfelle for intervju A.

Tabell 5.2.7.4: Personlig pronomen 1. pers. sg.

P4	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	3 = 2 %	134 = 98 %
Intervju B	2 = 2 %	124 = 98 %

Denne variabelen er nesten utelukkende realisert i modifisert form.

Tabell 5.2.7.5: Personlig pronomen 3. pers. pl.

P5	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
Intervju A	3 = 15 %	15 = 75 %	2 = 10 %
Intervju B	17 = 46 %	15 = 40,5 %	5 = 13,5 %

Lars veksler mellom den tradisjonelle og de modifiserte formene. I tillegg finnes ett tilfelle av /dɔm/ og ett av /døm/, og det har jeg registrert under modifisert Ø.

Forekomsten av /di/ er nokså lik i intervju A og B, mens bruken av /dum/ og /dem/

varierer fra intervju til intervju. Den tradisjonelle forma er mer utbredt i intervju B enn A.

Tabell 5.2.7.6: Nektingsadverb

P6	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	62 = 100 %
Intervju B	0	58 = 100 %

Denne variabelen finnes kun i modifisert form.

Tabell 5.2.7.7: Tjukk l av norrøn /l/

P7	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	51 = 98 %	1 = 2 %
Intervju B	56 = 100 %	0

Det eneste ordet Lars uttaler uten tjukk l, er /reklame/. Ellers sier han /fɹytɪŋ/, /fɔɹk/, /pɹas/, /brɔk/, /sku:ɹe/, /kræ:r/, /æɹj/, /bu:kmɔ:ɹ/ (subst), /brɪ/, /kɹa:ger/, /grɔme/, /fɹyte/ (vb.), /ʃø:ɹ/ (pron.), (i) /brant/ (adv.), /fɹæv/, /gamɹe/, /fɹe:re/ og /fɹeste/ (adj.).

Tabell 5.2.7.8: Vokalveksling

P8	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 8 %	24 = 92 %
Intervju B	9 = 22 %	32 = 78 %

Lars har enkelte tilfeller av vokalsenkning, særlig i intervju B. Han sier /sɔns/ (vb.) relativt ofte og /fɔɹk/ (subst.) to ganger. /suns/ (vb.) forekommer også et par ganger, og det har jeg registrert under modifisert form. Ellers sier han /syns/, /hɔler/, /hɔle/, /hɔlt/, /fɹyter/ (vb.), /fɹytɪŋ/, /fɔɹk/ (subst.), /siket/ og /rikti/ (adj.).

Tabell 5.2.7.9: Diftong/monoftong

P9	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	16 = 67 %	8 = 33 %
Intervju B	16 = 81 %	3 = 19 %

Lars veksler mellom tradisjonelle og modifiserte former, men har størst belegg på tradisjonelle. Han sier /bret/, /ræint/, /alæine/ (adj.) /væit/ og /bræi/ (vb.). /græit/, /bræit/, /fɔnøyd/, /høyere/ (adj.), /sku:g/, /lø:k/ (subst.) og /ve:t/ (vb.) er modifisert.

Sekundære variabler

Tabell 5.2.7.10: Verb

	Tradisjonell	Modifisert
S1: pres. skulle	2 = 15 %	11 = 85 %
S2: pret. bli	0	1 = 100 %
S3: supinum være	0	18 = 100 %
S4: fortid 1.kl.sv.vb	6 = 100 %	0

Lars sier /ske/ to ganger, men ellers realiseres denne variabelen i modifisert form. Det finnes kun ett tilfelle av S2, og det er i modifisert form. Belegget på S3 er langt større, men også denne variabelen forekommer utelukkende i modifisert form. S4 finnes bare i tradisjonell form.

Tabell 5.2.7.11: Substantiv

	Tradisjonell	Modifisert
S5: jmv. mask. sg. ubest. best.	2 = 50 %	2 = 50 %
S6: fem. sg. best.	25 = 96 %	1 = 4 %
S7: mask. best. pl.	1 = 50 %	1 = 50 %
S8: nøytr. best. pl.	1 = 100 %	0

S5 finnes både i tradisjonell og modifisert form. Lars sier *hana*, *påsa*, *hane* og *harepus*. Mulige hunkjønnsord realiseres stort sett som hunkjønn, unntaket er *førstningen*. Ellers sier Lars *uka*, *mora*, *søstera*, *tida*, *bygda*, *lærlingtida*, *dialekta*, *natta*, *sida* og *lønna*. Det er lite belegg på S7, men tabellen viser at Lars har belegg på både tradisjonell (*foreldra*) og modifisert form (*vennene*). Det finnes kun ett belegg på S8, *åra*.

Tabell 5.2.7.12: Determinativ

S9	Tradisjonell	Modifisert
	1 = 17 %	5 = 83 %

Modifisert form er i flertall. Lars sier *ei dialekt*, men *en blokk*, *en setning*, *en form*, *en kurv* og *en høne*.

Tabell 5.2.7.13: Personlig pronomen 3. pers. sg. fem

S10	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
	8 = 100 %	0	0

Lars har gjennomført bruk av den tradisjonelle forma /hu/.

Tabell 5.2.7.14: Tjukk l av norrøn /rð/

S11: tjukk l, norr	Tradisjonell	Modifisert
	22 = 100 %	0

Denne variabelen er kun realisert i tradisjonell form. Lars sier /u:ɾ/, /gɔ:ɾ/, /ju:ɾe/, /juɾbær/, /bu:ɾ/ (subst.), (i) /fju:ɾ/ (adv.) og /ju:ɾe/ (vb.).

Oppsummering

Lars har en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent på 52. For A-intervjuet ligger den på 69 og for B-intervjuet på 57, noe som kan tyde på at Lars endrer talemålet etter hvem han snakker med.

Kvalitativ analyse

Lars liker seg godt i Aurskog-Høland og kan ikke tenke seg å bo Oslo. Han mener nemlig det er bedre muligheter til å drive med hobbyen hans på landet enn i byen. Samtidig trekker han fram stor grad av frihet, god plass, lite trafikk og lite kriminalitet som positive sider ved å bo i Aurskog-Høland. Det eneste som er negativt, er at alle veit alt om alle. Lars regner med at han kommer til å fortsette å bo i

Aurskog-Høland, men ser ikke bort fra at han får seg jobb i Lillestrøm eller Oslo når han er ferdig utdanna bilmekaniker. Han er glad i å reise til utlandet og liker å oppleve nye steder. Ettersom han jobber i et flyttebyrå om sommeren, har han vært i mange europeiske land og trekker fram Paris og London som favorittreisemål. Denne jobben fører også til at han er ofte Oslo, men ellers holder han seg i Aurskog-Høland på fritida: ”jæi holder meg her i ’distriktet på fritida = jæi drar jo ikke ’akkurat no langt = bLir sånn”.

Lars har venner fra både ungdomsskolen og videregående, men de nærmeste har han blitt kjent med etter at han begynte på videregående. Alle vennene hans kommer fra Aurskog-Høland, og med unntak av ei eldre søster som har flytta til Oslo, er det også der familien hans bor.

Om de språklige forskjellene mellom hjemstedet og Oslo sier Lars følgende: ”ja det ær jo mye ’forskjell det = det er jo = snakker lissom mere lik bokmål da eller = reint og pent og [...] hører veldig godt ’forskjell da fra = hølendinger og oslofoLk”. Sitatet viser at Lars forbinder oslomål med bokmål, noe han har til felles med flere av de andre informantene. Allikevel mener han at også oslomål må karakteriseres som dialekt:

Lars: alt ær vel ’dialekt egentlig uansett om du snakker helt reint kan du si [...] alle snakker ’dialekt uansett om du ikke har noen slang kanskje på noen oL kanskje vil jæi si = det ær jo en form for ’dialekt om noen kommer fra Oslo = det ær jo oslo’dialekt.

I tillegg er Lars den informanten som i størst grad gir uttrykk for at det finnes forskjeller innad i Oslo, men det er vel og merke kun en antakelse: ”opprinnelig så trur jæi kanskje = det ær jo kan du si østkanten og vestkanten og det kan jo hende det ær no ’forskjell der = men det veit jæi ikke”. Samtidig peker han på at talemålet i Oslo har forandra seg som følge av at byen har blitt mer flerkulturell. Det Lars trekker fram som en fordel med oslomål, er at det er lett å forstå.

Når jeg spør om han kan komme med eksempler på hva som er typisk for A-H-målet, får jeg dette svaret: ”ja asså jæi veit = jæi kan jo ta et da som jæi ikke visste før = sånn som ikønn det ær jo ekorn = så men ellers så = jæi prater ikke så veldig

hølandsk da”. Sitatet viser at også Lars har problemer med å finne karakteristiske trekk ved det lokale talemålet. Samtidig foretar han en avgrensning mot Østfold og peker på at uttalen av /l/ er annerledes i østfoldmålet. Lars mener at det først og fremst er de eldre innbyggerne i Aurskog-Høland som bruker det lokale talemålet og beskriver sitt eget talemål som ”ikke så veldig hølandsk”. Allikevel har han opplevd å ”legge om” i jobbsammenheng, men da jeg spør han hva slags ord han føler han ikke kan bruke når han er på jobb, trekker han kun fram et eksempel, nektingsadverbet /ite/. Denne forma har tradisjonelt sett vært i bruk i Aurskog og på Setskog, men ikke i Høland. Derfor tviler jeg på at /ite/ er en del av det språklige repertoaret til Lars. Han bruker heller ikke /ete/, som er den tradisjonelle forma på hjemstedet. Det tyder på at det trolig er andre variabler som blir modifisert når Lars er på jobb, og at han viser manglende kjennskap til egen språkbruk.

Med en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent på 69 for A-intervjuet og 57 for B-intervjuet er Lars en av de informantene som viser størst tendens til situasjonsbetinga språkbruk. Denne tendensen mener jeg først og fremst viser seg i P5, personlig pronomen 3. person flertall. I A-intervjuet har han kun tre tilfeller av den tradisjonelle forma /dum/, mens samme form forekommer 17 ganger i B-intervjuet. Den kvantitative analysen viser også at fordelinga mellom infinitiv med og uten jamvekt er jevnere i B-intervjuet enn i A-intervjuet, der formene uten jamvekt er i klart flertall (belegget på denne variabelen er imidlertid lite). I tillegg er det større belegg på både vokalsenkning og vokalåpning i B-intervjuet enn i A-intervjuet. At Lars viser tendens til å modifisere disse variablene i A-intervjuet, kan tyde på at de er saliente. Selv har Lars en positiv innstilling til å ”legge om”, for i likhet med Øyvind og Knut mener han det kan gi økt forståelse:

Lars: jæi suns egentlig foLk burde gjøre det = for atte når det ær foLk fra helt andre sida av landet så på en måte = foLk som ringer meg på ’telefon og sånn som jæi = vanskelig å skjønne da = og da suns jæi dem bør forandre litt på det.

Knytter jeg Lars til Skjekkellands (2001) teori om ulike personlighetstyper, mener jeg han framstår som en homo staticus. Han gir riktignok uttrykk for at han er glad i å reise, men ellers virker det som om Lars er svært hjemmekjær. Han vil gjerne bo i

Aurskog-Høland som voksen og kan ikke tenke seg å flytte til byen. Også talemålmessig passer Lars relativt godt inn i beskrivelsen av homo staticus ettersom den gjennomsnittlige modifikasjonsprosenten på 52 antyder at han har mange tradisjonelle trekk i talemålet sitt. Men i likhet med Marthe skiller han seg fra de informantene som klarest framstår som homo staticus-typer, nemlig Øyvind og Marius.

5.2.8 Kristin

Kristin er fra Søndre Høland og går siste året på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. På fritida liker hun å trene aerobic, gå på konserter og fester samt være sammen med venner. Hun er usikker på hvilken utdanning hun skal velge, og vurderer å jobbe et år før hun begynner å studere. Faren til Kristin kommer fra Aurskog-Høland, mens mora kommer fra Rogaland. Hun er altså den eneste informanten som har en forelder med annen dialektbakgrunn enn romeriksmål.

Kvantitativ analyse

Primære variabler

Tabell 5.2.8.1: Trykkforhold

P1	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	5 = 16 %	32 = 86 %
Intervju B	28 = 62 %	17 = 38 %

Kristin veksler mellom å legge trykk på første og andre stavelse. I intervju A er det størst forekomst av trykk på andre stavelse, mens det er motsatt i intervju B.²⁷

²⁷ Se detaljert oversikt, vedlegg 3.

Tabell 5.2.8.2: Presens av være

P2: pres. være	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	114 = 100 %
Intervju B	1 = 1 %	94 = 99 %

Det finnes bare ett belegg på den tradisjonelle forma, ellers sier Kristin /æ:r/.

Tabell 5.2.8.3: Jamvekt infinitiv

P3	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	2 = 17 %	10 = 83 %
Intervju B	3 = 12 %	23 = 88 %

Infinitiv uttaler hun som regel uten jamvekt, og det gjelder for begge intervjua. De eneste orda som realiseres med jamvekt er *gjøra*, *væra*, *komma* og overvektsordet *finna*. Ellers sier Kristin *oppleve*, *fortsette*, *komme*, *bevare*, *være* og *gjøre*.

Tabell 5.2.8.4: Personlig pronomem 1. pers. sg.

P4:	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	131 = 100 %
Intervju B	0	202 = 100 %

Kristin har gjennomført bruk av den modifiserte forma /jæ(i)/.

Tabell 5.2.8.5: Personlig pronomem 3. pers. pl.

P5	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
Intervju A	27 = 57 %	15 = 32 %	5 = 11 %
Intervju B	61 = 87 %	3 = 4 %	6 = 9 %

Kristin sier både /dum/, /dem/ og /di/. I tillegg sier hun /dɔm/ og /døm/ to ganger, noe jeg har registrert under modifisert Ø. Samla sett er den tradisjonelle forma mest utbredt, men den forekommer oftere i B-intervjuet enn i A-intervjuet. I tillegg er belegget større i B-intervjuet.

Tabell 5.2.8.6: Nektingsadverb

P6	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	0	61 = 100 %
Intervju B	0	81 = 100 %

Denne variabelen forekommer kun i modifisert form.

Tabell 5.2.8.7: Tjukk l av norrøn /l/

P7	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	50 = 96 %	2 = 4 %
Intervju B	54 = 100 %	0

Kristin har stort sett tjukk l der det er mulig å ha det, unntaka er /gle:der/ (vb.) og /æ:tvikliŋshema/ (adj.). Ellers sier hun /bʁi/, /kranʁe/, /fʁyte/, /tɔ:ʁer/, /fʁi:re/, /fʁyte/, /fʁy:ger/ (vb.), /fʁestepaʁn/, /ʃʁaksmɔ:ʁ/, /bu:kmɔ:ʁ/, /prubʁe:m/, /sku:ʁe/, /fɔʁk/, /hagʁe/, /braniŋ/, /gru:ser/, /hæʁjene/, /gamʁejem/, /kʁesbʁetik/ (subst.), /ibʁant/ (adv.), /fʁeste/, /fʁe:re/, /gamʁe/, /fʁæv/ (adj.), /ʃø:ʁ/ (pron.).

Tabell 5.2.8.8: Vokalveksling

P8	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	1 = 3 %	33 = 97 %
Intervju B	0	49 = 100 %

I A-intervjuet har Kristin ett tilfelle av tradisjonell form, /te/ (konj.). Ellers sier hun /lyst/, /styker/, /fɔʁk/ (subst.), /syns/, /fik/, /syne/, /fʁyta/, /høle/, /høler/, /spiler/, (vb.) /styg/, /siker/, /yŋre/ (adj.) og /til/ (konj.).

Tabell 5.2.8.9: Diftong/monoftong

P9	Tradisjonell	Modifisert
Intervju A	10 = 62,5 %	6 = 37,5 %
Intervju B	19 = 61 %	12 = 39 %

Kristin har størst forekomst av tradisjonelle former, men de modifiserte forekommer også. /dræiv/, /bræi/, /væit/ (vb.) og /bret/ (adj.) er tradisjonelle former, mens /læid/ (vb.), /græit/, /høy/ (adj.) og /lø:k/ (subst.) er modifisert.

Sekundære variabler

Tabell 5.2.8.10: Verb

	Tradisjonell	Modifisert
S1: pres. skulle	0	25 = 100 %
S2: pret. bli	0	1 = 100%
S3: supinum være	0	7 = 100 %
S4: fortid 1.kl.sv.vb	22 = 100 %	0

S1, S2 og S3 forekommer bare i modifisert form, mens S4 uttales på tradisjonelt vis.

Tabell 5.2.8.11: Substantiv

	Tradisjonell	Modifisert
S5: jmv. mask. sg. ubest. best.	0	4 = 100 %
S6: fem. sg. best.	7 = 100 %	0
S7: mask. best. pl.	4 = 100 %	0
S8: nøytr. best. pl.	2 = 50 %	2 = 50 %

Kristin veksler mellom tradisjonell og modifisert form i uttale av substantiv. S5 blir uttalt på modifisert vis (*barnehagen, bærepose og hane*), mens S7 utelukkende er registrert i tradisjonell form (*venna, unga og foreldra*). Mulige hunkjønnsord realiseres som hunkjønn (*natta, bygda, søstera, jorda, dialekta og tida*). S8 finnes både i tradisjonell og modifisert form (*dyra og stedene*).

Tabell 5.2.8.12: Determinativ

S9	Tradisjonell	Modifisert
	3 = 23 %	6 = 77 %

Kristin bruker ofte "en" framfor "ei". Hun sier *en utdanning, en eske, en bygd, en dialekt* og *en lønn*, mens *ei søster, ei remse* og *ei venninne* uttales på tradisjonelt vis.

Tabell 5.2.8.13: Personlig pronomen 3.pers. sg. fem

S10	Tradisjonell	Modifisert (Ø)	Modifisert (V)
	11 = 92 %	1 = 8 %	0

Kristin bruker den tradisjonelle forma /hu/ i 11 av 12 tilfeller.

Tabell 5.2.8.11: Tjukk l av norrøn /rð/

S11	Tradisjonell	Modifisert
	0	12 = 100 %

Denne variabelen forekommer bare i modifisert form.

Oppsummering

Kristin ender opp med en gjennomsnittlig modifikasjonsprosent på 62. Det er en viss forskjell mellom de ulike intervjuene, for mens A-intervjuet gir en modifikasjonsprosent på 72, resulterer B-intervjuet i en modifikasjonsprosent på 64.

Kvalitativ analyse

Kristin er nok den informanten som i aller størst grad passer inn i Skjekkkelands (2001) beskrivelse av homo dynamicus. Hun ser fram til å flytte fra hjemstedet og kan ikke tenke seg å bo der som voksen. I tillegg er hun den eneste informanten som gir uttrykk for at hun ikke er stolt av å komme derfra. Etter endt videregående utdanning har hun lyst til å flytte til en mindre by, for eksempel Stavanger eller Halden. Storbylivet i Oslo frister imidlertid ikke. Samtidig synes hun det virker spennende med et utenlandsopphold, og hun kunne godt tenke seg å studere i Australia: ”jæi ville først ’studere der da og så få en utdanning og sånn og så oppleve et annet land da = annen kul’tur og hele pakka = men hvis jæi liker meg der så vil jæi gjerne fortsette å bo der et par år”.

På fritida reiser Kristin ofte bort fra hjemstedet:

Kristin: jæi ække her og finner på no = reiser ofte til Lillestrøm og sånn og gjør no = for det ær jo så kjedelig her så = og så ær det lissom så = jæi kjenner alle menneskene som bor her = jæi vil lissom ut og treffe andre da = siden det ær så liten bygd da så der alle kjenner alle.

Hun synes det er forskjell på ungdom i Aurskog-Høland og Oslo, noe som har sammenheng med at osloundom er tøffere og mer selvstendige. Disse egenskapene vurderer hun som positive, men ”[h]vis dom bLir veldig høye på pæra og skal skille seg ut veldig og tror dom ær mye bedre enn alle andre = da kan det bLi veldig negativt da”.

Kristin har blitt kjent med vennene sine i barnehagen og på skolen. De nærmeste vennene kommer ikke fra hjemstedet, men fra nabokommunen Fet eller andre steder i Aurskog-Høland. Samtidig har hun blitt kjent med folk fra Rogaland og Drammen gjennom turer hun har vært på. Selv karakteriserer hun nettverket sitt på denne måten: ”jæi har noen venner her og noen venner der men jæi har fortsatt kon’takt med de jæi hadde i barnehagen [...] også venner til venna mine og sånn har jæi bLitt god venn med”. At Kristin har venner fra forskjellige steder, tyder på at nettverket hennes er uniplekst.

I likhet med de andre informantene mener Kristin at det er forskjell på talemålet i Aurskog-Høland og Oslo: ”ja ær u gæren = snakker jo så ’dialekt her [...] hører jo godt at du kommer fra landet når du drar til Oslo = der snakker dom jo så fint og = ja oslosk”. Samtidig gir hun uttrykk for at det finnes talemålsforskjeller innad i Oslo:

Kristin: hvis det ær en sånn mellomting så ær det greit = men det ær mange som skal være skikkelig fine på det og snakker jo helt = ja = guddommelig nesten veit dø [...] jæi syns dom virker veldig høye på pæra og jæi ær best lissom på en måte [...] det ær lissom tonefallet og måten dom snakker på = hvis det hadde vært no annet på tonefallet så hadde det vært no annet da = men jæi syns dom har sånn ’spesielt tonefall som gjør dom så høye på pæra lissom.

Sitatet viser at Kristin mener oslomål finnes i form av både ”en mellomting” og ”sånn skikkelig fint”. Hun trekker fram tonefall som avgjørende for om språkbrukerne tilhører den siste kategorien eller ikke, noe som trolig kan kobles til trykkplassering. Dermed kan det virke som om Kristin regner trykk på andre stavelse i fremmedord som hovedkjennetegn på at noen snakker ”fint”. Samtidig tror hun talemålet ”innafor” kan være prega av at det bor mange fremmedspråklige der: ”det kan være en del innvandrere i Strømmen = så det kan være litt mer slang og sånn der = litt mer innvandrersnakk holdt jæi på å si”. Hun mener også det er forskjell på hvordan

ungdom fra Aurskog-Høland og nabokommunen Fet snakker, ettersom de fra Fetsund snakker ”finere”. Allikevel er ikke Kristin sikker på om ungdom i Aurskog-Høland bruker det tradisjonelle A-H-målet:

Ingrid: syns du det fins ei egen ’dialekt for Aurskog-Høland i dag?

Kristin: de gamLe har jo en veldig = så det kan gjøre det = men jæi tror at det ær på vei til å gå ut = det tror jæi = for det ække mange ungdommer som snakker sånn = så hølandsk da som de eldre gjør = kan jo ha noen få ord som dom har fra gammalt av men ikke sånn [...] det kan være yngre og men det ær ikke så utbredt da.

Kristin beskriver det lokale talemålet noe mer detaljert enn hva mange av de andre informantene gjør:

Kristin: her snakker dom jo om hønnikønn og sprettkønn og jønn og alt sånn der da = gjør om r og n til nn [...] det ær jo så mange sånne gamLe ord [...] også ette = je vil ette og je bLant annet og sånn = og je vil ette eta hønnikønn = mædda og sånn = gjør i til e og sånn.

Orda hun trekker fram, karakteriserer hun som ”bondeaktig” og ”ikke særlig fine”.

Sitt eget talemål beskriver hun på denne måten:

Kristin: jæi snakker ikke så mye ’dialekt som mange andre kan gjøre [...] jæi snakker litt bLanding jæi = det må vel være en ’dialekt = nei det kanke det = veit ikke jæi [...] men ’dialekt ær jo sånn du snakker da = uansett hvor du kommer fra = så det må vel være en ’dialekt = det må det = bLandings’dialekt.

Kristin mener altså at språkbrukerne snakker dialekt uavhengig av hvor de kommer fra. Samtidig er hun usikker på om hennes eget talemål kan kalles dialekt. Årsaken er at det ikke kan knyttes til hjemstedet i tilstrekkelig grad, for ifølge Kristin bruker hun bare enkelte ord som hører til A-H-målet: ”jæi har jo noen ord som ær hølandsk da som jæi bruker = jæi sier ikke dem jæi sier dom”. Ettersom hun ikke føler at talemålet hennes er særlig prega av A-H-målet, velger hun i likhet med Marthe å kalle det for en blandingsdialekt. Allikevel har hun opplevd at andre har kommentert talemålet hennes:

Kristin: hvis jæi snakker skikkelig hølandsk uten å = uten å mene det da = hvis jæi bare kommer med noen fraser = så hører jæi det lissom = du ær fra Høland du ja.

Ingrid: de bemerkningene du får da = ær dom negative eller positive?

Kristin: nei dom ække no positive = det ær dom ikke = dom syns ikke 'dialekta ær no fin = det syns dom ikke.

Ingrid: hva ær det dom sier a?

Kristin: syns den ær brei og gammaldags og sånn.

Kristin prøver å snakke likt hele tida, men det hender hun tilpasser seg andre språkbrukere. Det kan skje hvis hun er på ferie hos familien i Rogaland eller hvis hun jobber på gamlehjemmet på hjemstedet: ”der [på gamlehjemmet] snakker dom jo så hølandsk da = så da bLir det lagt om 'automatisk når jæi hører dom snakker = og da begynner jæi = nå sier jæi dom = jæi har lært meg til det når jæi jobba på gamLehjemmet da”. Uttalelsen viser at Kristin konvergerer i jobbsammenheng, og at hun mener det er årsaken til at hun bruker den tradisjonelle forma /dum/. I likhet med mange av de andre informantene synes hun det er greit å tilpasse seg andre språkbrukere for å fremme forståelse, men ikke hvis hensikten er å være en annen en den man egentlig er:

Kristin: når dåm [slektninger fra Rogaland] kommer hit så ær det greit at dom gjør det = men hvis noen gjør det = gjør det for å være kule da = for å være en de ikke ær = så ær det ikke greit syns jæi.

Sitatet viser at Kristin mener språkbruk er et uttrykk for hvem man er, noe som også går fram av følgende utsagn: ”kommer nok til å snakke sånn jæi alltid gjør jæi = syns det på en måte ær litt greit at dom [oslofolk] = veit hvem jæi ær da for å si det sånn da.” I likhet med Knut gir hun altså uttrykk for at forholdet mellom språk og identitet er tett.

På bakgrunn av den kvantitative analysen viser Kristin en viss tendens til situasjonsbetinga språkbruk. Ved to av variablene er belegget på tradisjonell form nokså mye større i B-intervjuet enn i A-intervjuet. Det gjelder variablene P1 og P5, trykkplassering og personlig pronomen 3. person flertall. Som jeg har vært inne på tidligere, gir Kristin uttrykk for at det er tonefallet som er avgjørende for om noen snakker ”fint” eller ikke. Derfor er det kanskje ikke så overraskende at det nettopp er denne variabelen hun selv velger å modifisere i samtale med noen fra Oslo. Samtidig

er hun den eneste informanten som trekker fram /dum/ som eksempel på det lokale talemålet, noe som kan tyde på at hun betrakter denne forma som salient.

Jeg har allerede antyda at Kristin må plasseres i homo dynamicus-gruppa. Denne plasseringa er også i samsvar med talemålet hennes, som i stor grad er prega av modifiserte former.

5.3 Oppsummering kvantitativ analyse

5.3.1 Situasjonsbetinga språkbruk

De gjennomsnittlige modifikasjonsprosentene for de ulike intervjua antyder at enkelte informanter viser tendens til situasjonsbetinga språkbruk. Denne tendensen er størst hos Marius og Lars, som begge ender opp med 12 prosent større belegg på modifiserte former i A-intervjuet enn i B-intervjuet. Det kan tyde på at de konvergerer i retning av A-intervjueren. Med en differanse på 10 prosent mellom intervju A og B viser også Øyvind tendens til situasjonsbetinga språkbruk, men det kan virke som om han inntar en annen strategi enn Marius og Lars. Øyvind har nemlig høyere belegg på tradisjonelle former i A-intervjuet enn i B-intervjuet. Som nevnt tidligere kan denne strategien tolkes som både divergens og konvergens (jf. s. 100). Kristin ender opp med en differanse på åtte prosent, og i likhet med Marius og Lars har hun større belegg på modifiserte former i A-intervjuet enn i B-intervjuet. De andre informantene har såpass lav differanse mellom de ulike intervjua (under fem prosent) at jeg mener de på bakgrunn av de gjennomsnittlige modifikasjonsprosentene ikke viser noen tendens til situasjonsbetinga språkbruk.

Går jeg mer detaljert til verks, og undersøker hvilke språklige variabler som modifiseres fra det ene intervjuet til det andre, ser det ut som om *alle* informantene viser tendens til situasjonsbetinga språkbruk. Det kommer kanskje tydeligst fram ved variabel P1 (trykkforhold), der samtlige informanter har høyere modifikasjonsprosent i A-intervjuet enn i B-intervjuet. Denne tendensen er særskilt framtrædende hos Knut

og Kristin, som i tillegg har høyt belegg på variabelen. Det høye belegget taler for at språkbruken deres er representativ. Hos de andre informantene er belegget varierende, men i de fleste tilfeller nokså høyt sammenligna med hva slags belegg jeg ender opp med ved en rekke andre variabler. Øyvind og Marius har imidlertid et nokså begrensa belegg. At informantene viser tendens til situasjonsbetinga språkbruk ved denne variabelen, kan tyde på at det å legge trykk på første stavelse i fremmedord blir betrakta som salient. Det virker i det hele tatt som om de er svært bevisst på bruk av denne variabelen, noe jeg mener kan ha sammenheng med at saliensens bunner i stigmatisering (jf. kap. 3.10). Denne forståelsen er i tråd med informantenes egne uttalelser. Flere av dem trekker fram trykkforhold når de skal komme med eksempler på hva som skiller A-H-mål fra oslomål, dessuten blir trykk på andre stavelse blir karakterisert som ”fin” språkbruk. Det tyder på at trykk på første stavelse oppfattes som det motsatte, altså ”brei” språkbruk. I forbindelse med språklig regionalisering var jeg inne på at det eksisterer en dobbelhet i synet på ulike varieteter. Det betyr at ”fint” og ”bredt” ikke entydig oppfattes som positive eller negative betegnelser. Men i forhold til trykkplassering tror jeg oppfatninga av de ulike variantene er nokså entydig. Årsaken er at de trolig blir brukt som merkelapper på såkalt ”fin” og ”brei” språkbruk, noe som innebærer at språkbrukere som legger trykk på første stavelse, vil kunne oppleve denne realiseringa av variabelen som stigmatiserende i møte med språkbrukere som ikke gjør det. Det samsvarer med hva Birkeland og Møller (1983) gir uttrykk for i tilknytning til deres undersøkelse av østkantmålet: ”[...] bruk av trykk på førstestavelen [er] kanskje det mest stigmatiserende i Osloområdet. Førstestavelstrykket er så ”synlig” at det er lett å legge seg til eller fjerne, alt etter hvordan en ønsker å bli oppfatta. Her varierer det lett etter emne og situasjon” (Birkeland og Møller 1983: 188).

Bruken av P2 (pres. av være) og P4 (pers. pron. 1. pers. sg.) ser også ut til å kunne være situasjonsbestemt. Samla sett er belegget på disse variablene stort, spesielt på P4. Som jeg allerede har nevnt, styrker det representativiteten. De tradisjonelle formene av disse variablene er generelt sett lite utbredt blant informantene, og ingen har gjennomført bruk av dem. I kapittel 3.10 var jeg inne på at Trudgill (1986: 11)

regner språkendring som tegn på saliens, og i forbindelse med språklig regionalisering nevnte jeg at intraindividuell variasjon taler for at en varietet er i ferd med å endre seg. Når informantene veksler mellom tradisjonelle og modifiserte former og på den måten bedriver intraindividuell variasjon, tyder det altså på at de tradisjonelle formene er saliente. Det blir ytterligere understreka av at flere informanter trekker fram disse formene når de skal beskrive det lokale talemålet. Hovedsakelig er det Øyvind og Marius som realiserer disse variablene på tradisjonelt vis, og spesielt Marius viser tendens til situasjonsbetinga språkbruk ettersom han har høyere belegg på tradisjonell form i B-intervjuet enn i A-intervjuet. Det samme gjelder for Øyvind i realiseringa av P1, men når det gjelder P4, er bildet motsatt. Her har han altså høyere belegg på modifisert form i B-intervjuet enn i A-intervjuet. Samtidig har Knut en tendens til å realisere disse variablene på tradisjonelt vis, men det ser ikke ut som om hans bruk er situasjonsbestemt. Så framstår også Knut som en annen type enn Marius og Øyvind. Han inntar en aktiv rolle i intervjusammenheng og styrer samtalen inn på både nynorskdebatt og norskfagets stilling i skolen. Han er ikke redd for å si hva han mener, og nettopp derfor mener jeg han framstår som en low monitor-type (jf. kap. 3.7). Det kan knyttes til språkbruken hans på dette punktet, for som jeg var inne på i tilknytning til akkomodasjonsteorien, unnlater low monitor-typen å tilpasse seg andre (jf. kap. 3.9).

Videre mener jeg det er grunn til å trekke fram P5 (pers. pron. 3. pers. pl.) i forbindelse med situasjonsbetinga språkbruk. Tradisjonell form av P5 er generelt sett svært utbredt blant informantene, noe som går fram av at alle har belegg på den. I forhold til situasjonsbetinga språkbruk framstår variabelen som nokså stabil. Unntaket er Kristin, som har høyere belegg på den tradisjonelle forma i B-intervjuet enn i A-intervjuet, der modifisert form er mest utbredt. En lignende tendens finner vi hos Lars, men ellers ser det ikke ut som om realiseringa av denne variabelen endres i særlig stor grad. Det kan ha sammenheng med at den tradisjonelle forma ikke oppfattes som salient, for med unntak av Kristin, er det ingen som trekker fram den som typisk trekk ved A-H-målet.

Det er først og fremst disse fire variablene jeg velger å trekke fram i forbindelse med situasjonsbetinga språkbruk. Realiseringa av de andre primære variablene mener jeg i liten grad varierer fra intervju til intervju, men det finnes unntak. Ovafor påpekte jeg for eksempel at Lars sier /søns/ hyppigere i B-intervjuet enn i A-intervjuet. Samtidig ser det ut til at prosentvis forekomst av tradisjonell og modifisert form i P3 (jamvekt infinitiv) kan variere fra intervju til intervju (se for eksempel Lars tabell 5.2.7.3).

Som nevnt innledningsvis var det denne variabelen som varierte mest fra formell til uformell situasjon i Hoftvedts (1979) undersøkelse. Men ettersom datamaterialet mitt gir lite belegg på denne variabelen, enten i ett intervju eller i begge, synes jeg det er vanskelig å knytte variasjonen til situasjonsbetinga språkbruk.

5.3.2 Tradisjonell eller modifisert?

I denne delen vil jeg behandle begge intervjuene under ett og prøve å sammenfatte hvilke variabler som hovedsakelig forekommer i henholdsvis tradisjonell og modifisert form. Det betyr at jeg tar for meg både de primære og sekundære variablene.

Sett i lys av intra- og interindividuell variasjon blir de fleste variablene realisert i både tradisjonell og modifisert form. Unntaket er P6 (nektingsadverb), som kun finnes i modifisert form. I tillegg er S4 (supinum 1.kl.sv.vb.) utelukkende modifisert hos informantene fra Aurskog, mens den bare forekommer i tradisjonell form hos de andre informantene. I tilknytning til språklig regionalisering nevnte jeg at både intra- og interindividuell variasjon er tegn på at en varietet er i ferd med å endre seg (jf. kap. 3.4). Ved *fravær* av variasjon er én variant enerådende, noe som tyder på stabilitet. I denne undersøkelsen dreier det seg om variantene /ike/ (adv.) og *kasta* (vb.), samt at informantene fra Aurskog mangler diftong i ord som /me:r/ og /f̥e:re/ (adj.) og har diftong i ord som /dæi/ (pron.) og /væi/ (subst).

Trykkforhold

Når det gjelder variabel P1 (trykkforhold), har jeg allerede nevnt at informantene veksler mellom tradisjonell og modifisert form og at det først og fremst er i tilknytning til denne variabelen situasjonsbetinga språkbruk finner sted. Til tross for stor grad av variasjon virker det allikevel som om den tradisjonelle forma står sterkt. Samla sett har informantene høyere prosentvis forekomst av tradisjonell enn av modifisert form, det eneste unntaket er Kristin, som har størst belegg på modifisert form. Også Skolseg (1994: 256) mener den tradisjonelle varianten holder seg godt blant språkbrukerne på Romerike. At den tradisjonelle varianten står såpass i Aurskog-Høland, er kanskje ikke så overraskende med tanke på at flere av informantene forbinder modifisert form med oslomål. Og da tenker de tydeligvis ikke på den type oslomål de karakteriserer som ”normal” eller en ”mellomting”, men den typen som blir betegna som ”fin” eller ”pen”, og som noen av dem har klare motforestillinger mot. Denne inndelinga av oslomål kommer jeg tilbake til i oppsummeringa av den kvalitative analysen.

Verb

Generelt sett forekommer verb hyppigst i modifisert form. I oppsummeringa av den situasjonsbetinga analysen ga jeg uttrykk for at det fortrinnsvis er Øyvind og Marius som realiserer P1 (presens av være) på tradisjonelt vis, men at også Knut har tendens til å gjøre det samme. Alle tre varierer imidlertid mellom tradisjonell og modifisert form og ender opp med størst belegg på modifisert form. At tradisjonell form først og fremst forekommer hos to av åtte informanter samtidig som ingen har gjennomført bruk av den, viser at den modifiserte forma står sterkest. Variabel P3 (jamvekt infinitiv) blir realisert både i tradisjonell og modifisert form, og den modifiserte forma er mest utbredt. Allikevel har samtlige informanter belegg på tradisjonell form, og det ser ut til at enkelte verb har større tendens til å bli realisert på tradisjonelt vis enn andre. Det gjelder spesielt de høyfrekvente verba *væra* og *gjøra*, noe som er i tråd med det Skolseg (1994: 251) fant hos sine informanter. De sekundære variablene S1 (pres. av skulle), S2 (pret. av bli) og S3 (sup. av være) blir stort sett realisert i

modifisert form. Det innebærer at informantene sier /skal/, /bʀæi/ og /væt/ til fordel for /ske/, /vat/, /vøt/ og /vø:ri/. Men også i denne sammenhengen viser Marius, Øyvind og Knut tendens til tradisjonell språkbruk. S4 (fortid 1.kl.sv.vb.) har jeg allerede omtalt (jf. s. 140).

Substantiv

Substantiv forekommer først og fremst i tradisjonell form. Med unntak fra variabel S6 (fem. sg. best.) er belegget imidlertid gjennomgående lite, og det gjelder spesielt for variabel S8 (nøytr. best. pl.). S5 (jmv. mask.) blir for det meste realisert i tradisjonell form. Johan og Kristin er de eneste som ikke har belegg på den tradisjonelle varianten, ellers er den enerådende hos Marthe, Øyvind og Marius samt i flertall hos Fredrik og Knut. Lars har jevn fordeling mellom tradisjonell og modifisert form. Nå skal det riktignok nevnes at belegg på denne variabelen ble framprovosert ved hjelp av bildeøvelsen. I kapittel 4.3.3 var jeg inne på at enkelte informanter oppga både tradisjonell og modifisert form og nærmest korrigerte seg selv under denne øvelsen. Derfor ser jeg ikke bort fra at belegget på denne variabelen ville vært mindre preget av tradisjonell form hvis jeg ikke hadde lagt inn bildeøvelsen i B-intervjuet.

S6 (fem. sg. best.) blir nesten utelukkende realisert på tradisjonelt vis. Ser jeg hele datamaterialet under ett, finnes det kun seks belegg på modifisert form. Tradisjonell variant av S7 (mask. best. pl.) er også utbredt blant informantene, men her er den intraindividuelle variasjonen større enn ved de to foregående variablene. Kristin og Marius holder seg til den tradisjonelle varianten, men ellers veksler de andre mellom tradisjonell og modifisert form. Med unntak fra Lars, som har jevn fordeling mellom de ulike variantene, forekommer imidlertid den tradisjonelle forma hyppigst. Belegget på S8 (nøytr. best. pl.) er som nevnt svært begrensa. Hos halvparten av informantene forekommer variabelen kun én gang, og Marius har ikke belegg på den i det hele tatt. Samla sett er allikevel den tradisjonelle varianten mest utbredt ettersom den forekommer i 13 av 19 tilfeller.

I forbindelse med substantiv vil jeg også ta for meg variabel P9 (determinativ *ei* eller *en*), som i likhet med S8 har et nokså begrensa belegg. To av informantene, Johan og Øyvind, mangler belegg på den, og hos Fredrik forekommer variabelen kun én gang. De andre informantene veksler mellom tradisjonell og modifisert form, og samla sett er fordelinga mellom de ulike formene nokså jevn. Det tyder på at informantene har større tendens til å si for eksempel *en hytte* enn *hytten* (jf. variabel S6). Denne tendensen merka også Skolseg (1994: 253) blant sine informanter, og som jeg har vært inne på tidligere, gir også Wiggen (1990) uttrykk for at det kjennetegner språkbruken i Oslo (jf. kap. 5.1.3).

Personlig pronomen

Denne kategorien gjelder variablene P4 (1. pers. sg.), P5 (3. pers. pl.) og S10 (3. pers. fem. sg.). De primære variablene har jeg allerede omtalt i forbindelse med situasjonsbetinga språkbruk, der jeg antyda at P4 forekommer hyppigst i modifisert form, mens det er motsatt for P5. Med en modifikasjonsprosent på 33 er det først og fremst Øyvind som realiserer P4 på tradisjonelt vis. Marius og Knut har tendens til å gjøre det samme, men i motsetning til Øyvind har de størst belegg på modifisert form. Hos de andre informantene er den modifiserte varianten nesten enerådende. På den måten er det likhetstrekk mellom realiseringa av P4 og P2 (pres. være). For som nevnt tidligere er det også Øyvind, Marius og Knut som uttaler P2 på tradisjonelt vis. Det kan tyde på at det er en forbindelse mellom disse variablene som går ut på at hvis du først sier /e:r/, så sier du også /je/. Trolig har det sammenheng med at de ulike variantene tilhører samme stilregister (jf. kap. 3.3). Men til tross for at utbredelsen av disse variantene er nokså lik, blir allikevel /je/ trukket fram som karakteristisk for A-H-målet i større grad enn hva /e:r/ blir. Det kan tyde på at førstnevnte er mer salient enn sistnevnte. For som Røyneland (2005) peker på, gir informantenes beskrivelser av talemålet en pekepinn på hvilke former som er saliente (jf. kap. 3.10).

Når det gjelder P5, har jeg allerede vært inne på at den tradisjonelle forma er svært utbredt blant informantene. Samtlige har belegg på den, hos fem er den i klart flertall og hos Øyvind er den enerådende. Av de modifiserte formene er det først og fremst

/dem/ som er i bruk. Denne forma dominerer hos Fredrik og Lars og blir ellers brukt av alle informantene bortsett fra Øyvind. Vestkantforma /di/ forekommer langt sjeldnere. Øyvind og Johan bruker den ikke i det hele tatt, og ellers opptrer varianten kun sporadisk. Unntaket er Marthe, som for det meste sier /di/. Samla sett er altså /dum/ mest utbredt, samtidig som /dem/ forekommer langt hyppigere enn /di/. Belegget på S10 er nokså begrensa. Hos Johan og Øyvind er variabelen totalt fraværende, og det finnes kun ett belegg på den hos Knut. Blant informantene som har større belegg på den, ser det ut som om den tradisjonelle forma står sterkt. Unntaket er Fredrik, som bare bruker den modifiserte forma /hʉ/. Ellers sier Marthe og Lars utelukkende /hu/, og den ene gangen Knut bruker variabelen, blir den realisert i tradisjonell form. Kristin og Marius sier både /hu/ og /hʉ/, men den tradisjonelle varianten er i flertall. Ingen av informantene bruker den modifiserte forma /hʉn/. Det er interessant med tanke på at Aasen (2004: 79) mener det er den mest utbredte forma i Follo. Det virker også som om vestkantforma /di/ står sterkere i Follo enn i Aurskog-Høland. At informantene hovedsakelig sier /hʉ/ og /dem/ framfor /hʉn/ og /di/, er i tråd med hva Torp (1988) mener kjennetegner den språklige regioniseringa som foregår på Østlandet, nemlig at østkantmålet er den mest ekspansive varieteten (jf. kap. 3.4).

Tjukk l

Tjukk l av norrøn /l/ (P7) er svært utbredt blant informantene. Det finnes kun enkelte eksempler på at /r/ blir erstatta av et annet l-fonem. I tillegg forekommer tjukk l av norrøn /rð/ (S11) relativt hyppig. Den eneste informanten som ikke har belegg på denne forma, er Kristin. Ellers har Lars og Marius gjennomført bruk av den, mens de andre veksler mellom tradisjonell og modifisert form. Sistnevnte er i flertall hos Fredrik, men ellers er den tradisjonelle varianten mest utbredt. Sammenligner jeg resultata med Aasens undersøkelse (2004: 76), ser det igjen ut som om den tradisjonelle forma står sterkere i Aurskog-Høland enn i Follo. Skolseg (1994: 259) peker på at tjukk l av /rð/ står svakt på Nedre Romerike, men holder seg relativt godt

på Øvre Romerike. Dermed ser det ut til at språkbruken i Aurskog-Høland har likhetstrekk med Øvre Romerike på dette punktet. Samtidig vil jeg nevne at belegget på denne variabelen er relativt lite, og i tillegg ble bruk av den ble framprovosert ved hjelp av bildeøvelsen.

Vokaler

Variabel P8 (vokalveksling) er hovedsakelig realisert i modifisert form. Riktignok har alle informantene belegg på tradisjonell form, men hos de fleste er allikevel den modifiserte forma mest utbredt. Unntaket er Marius, som har jevn fordeling mellom de ulike variantene. Tradisjonelle former som ser ut til å være nokså utbredt, er /søns/ (vb.) og /te/ (konj.).

Diftong/monoftong

Generelt sett forekommer variabel P9 (diftong/monoftong) først og fremst i tradisjonell form. Det kan ha sammenheng med at de høyfrekvente verba /væit/ og /bræi/ utelukkende realiseres på tradisjonelt vis. En del ord som tradisjonelt sett ikke har diftong, for eksempel /fɔnøgd/ (adj.), /reste/ og /legd/ (vb.), blir realisert med diftong. Samtidig er variabelen prega av både intra- og interindividuell variasjon. Det går fram av at informantene veksler mellom former som /ræint/ og /re:nt/, /bret/ og /bræit/ (adj.), /skæv/ og /sku:g/, /lævk/ og lø:k (subst.). Jeg har allerede vært inne på at ord av typen /mæir/ og /fɹæire/ (adj.), som opprinnelig har blitt uttalt med diftong i Aurskog, nå blir realisert uten diftong, slik at aurskokingene i likhet med de andre informantene sier /me:r/ og /fɹe:re/. I tillegg sier aurskokingene utelukkende /væi/ og /mæi/, ikke /ve:g/ og /me:g/.

5.4 Oppsummering kvalitativ analyse

5.4.1 Verken fugl eller fisk

En gjennomgående tendens ved flertallet av informantene er at de ikke synes talemålet deres kan karakteriseres som A-H-mål. På bakgrunn av hva slags forståelse de har av dialektbegrepet, betrakter de eget talemål enten som ikke-dialekt eller blandingsmål, kanskje først og fremst blandingsmål. Johans uttalelse om at han ”ikke snakker *så mye* [min utheving] dialekt”, ser ut til å være en utbredt oppfatning blant informantene. De bruker ikke det lokale talemålet i samme grad som foreldre eller besteforeldre, derfor modifikasjonen ”ikke *så mye*”. Men de snakker heller ikke like ”rent og pent” som i Oslo, så *litt* dialekt mener de allikevel at de har. På den måten markerer de språklig avstand både til Aurskog-Høland og Oslo.

Følelse av språklig avstand til hjemstedet oppstår som følge av at informantene ikke synes talemålet deres i tilstrekkelig grad er prega av tradisjonelle former. For som Kristin peker på, har ungdommen kun ”noen få ord fra gammalt av”, og det er tydeligvis ikke nok til å kunne karakterisere talemålet deres som A-H-mål.

Informantene gir uttrykk for at det først og fremst er besteforeldregenerasjonen som bruker det lokale talemålet og som på den måten snakker tradisjonelt *nok*. Men hva er det informantene mangler ettersom de ikke betrakter deres eget talemål som A-H-mål? Trolig kan deres egne beskrivelser av det lokale talemålet gi en pekepinn på hva som ligger til grunn for den manglende språklige tilhørigheta. Riktignok er flere av disse framstillingene nokså lite utfyllende, men samla sett tror jeg allikevel de tegner et bilde av hva informantene legger i begrepet A-H-mål. De kvalitative analysene av hver informant viser at det ofte er enkeltord av typen /køn/, /mæda/, /hu:sur/ og /ikøn/ (subst.) som blir betrakta som tradisjonelle, altså ord som i liten grad kan knyttes til de språklige variablene jeg har lagt til grunn for dette prosjektet, og som det derfor er vanskelig å vurdere utbredelsen av. Men de trekker også fram former det er mulig å koble til de språklige variablene. I den sammenheng er det særskilt tre varianter som går igjen, nemlig /je/, /ite/ og /ete/. Den kvantitative analysen viser at pronomenerforma

/je/ er lite utbredt blant informantene, mens nektingsadverba /ite/ og /ete/ er totalt fraværende. Tradisjonelle former som *er* i bruk blant informantene, for eksempel tjukk l av /rð/ og pronomena /dum/ og /hu/, blir ikke framheva. (Unntaket er Kristins uttalelser om forma /dum/.) Informantene er tydeligvis ikke like bevisst på at også disse variantene er tradisjonelle. I den forbindelse mener jeg saliens er et viktig stikkord, for som jeg har nevnt tidligere, avhenger saliens av bevissthet (jf. kap. 3.10). Det tyder på at det først og fremst er *saliente* varianter informantene mangler i det språklige repertoaret sitt, ikke tradisjonelle.

Nå er riktignok ikke dette bildet like svart-hvitt som forrige avsnitt kan gi inntrykk av. Enkelte informanter mener nemlig at A-H-målet også er i bruk blant unge mennesker. Disse språkbrukerne blir karakterisert som unntakstilfeller og er kjennetegna av at de gjerne kommer fra gårder, er sjelden ”innafor” og har foreldre og/eller venner som snakker ”bredt”. Den kvantitative analysen viser at Øyvind, Marius og til en viss grad Knut skiller seg ut ved å ha større belegg på tradisjonelle varianter enn de andre informantene. Men det er ikke bare selve talemålet som skiller dem fra de andre, også innstillinga til egen språkbruk er annerledes. Disse tre informantene gir nemlig uttrykk for at de bruker det lokale talemålet, og at det ikke er så stor forskjell på hvordan de snakker og hvordan foreldre eller besteforeldre snakker. Når i tillegg både Marius og Øyvind kommer fra gårder, samtidig som begge to gir uttrykk for sterk tilknytning til hjemstedet, passer de godt inn i det bildet informantene tegner av de såkalte unntakstilfella.

Selv om de fleste informantene hevder talemålet deres ikke kan bli betrakta som A-H-mål, er de ikke i tvil om at de snakker annerledes enn folk fra Oslo. Det virker ikke som om de har noen kjennskap til begrepa østkantmål og vestkantmål, men allikevel mener noen av dem at det fins talemålsforskjeller innad i Oslo. Det kommer fram på ulike måter, for eksempel via Fredriks skille mellom ”normalt” og ”fint”, ved at Kristin skiller mellom ”en mellomting” og ”fint” eller via Øyvinds skille mellom ”bokmål” og ”ekstremt bokmål”. Når de hevder det er forskjell på deres eget talemål og oslomål, er det tydeligvis motsetninga mellom det ”fine” oslomålet og deres eget

talemål de har i tankene. Fredrik mener nemlig det er sammenfall mellom talemålet hans og ”normal-målet”, Kristin er mer positivt innstilt til det hun kaller for ”en mellomting” enn til det hun karakteriserer som ”fint”, mens Øyvind gir uttrykk for at det først og fremst er det ”ekstreme bokmålet” han ikke liker. På den måten er det altså det ”fine” oslomålet de markerer avstand til. Det gir grunn til å stille spørsmål ved hva begrepet ”fint” innebærer, noe jeg mener går fram av hvilke språktrekk informantene fokuserer på når de skal beskrive oslomålet. Språktrekka de legger vekt på, kan tradisjonelt sett knyttes til Oslo vest, og det betyr at begrepet ”fint” må forstås som et annet uttrykk for vestkantmål. At informantene utelukkende fokuserer på språktrekk som hører til denne varietetten når de skal beskrive oslomålet, viser samtidig at det først og fremst er vestkantmål de *forbinder* med Oslo. Det samsvarer med tendensen Skolseg (1994) fant hos sine informanter (jf. kap. 3.4) og kan videre kobles til Torps (1988) uttalelser om at østkantmålet har større spredningseffekt enn vestkantmålet.

5.4.2 Typer og talemål

Med utgangspunkt i Skjekklands (2001) teori om ulike personlighetstyper delte jeg informantene inn i to grupper, homo staticus og homo dynamicus. Øyvind, Marius, Marthe og Lars ble plassert i homo staticus-gruppa, mens Johan, Fredrik, Knut og Kristin havna i homo dynamicus-gruppa. Riktignok var det ikke alltid like entydig hvilken gruppe informantene hørte til. Ofte pekte ulike faktorer i ulike retninger, slik at informantene markerte tilhørighet til begge gruppene. Det gjaldt spesielt Knut, men til en viss grad også Marthe (jf. kap. 5.2.4 og 5.2.6).

Videre knytta jeg informantenes talemål til disse grupperingene, og da så jeg at de som klart utpeker seg som homo staticus-typer, altså Øyvind og Marius, også er de som i størst grad bruker tradisjonelle former. Samtidig har homo dynamicusene Kristin, Fredrik og Johan høyt belegg på modifiserte former. Disse fem informantene passer derfor godt inn i det bildet Skjekkland (2001) tegner av talemålet til de ulike typene. De gjennomsnittlige modifikasjonsprosentene til Marthe og Lars antyder at

de ikke passer like godt inn i dette bildet som de andre homo staticusene, men samtidig er det såpass stor forskjell på talemålet deres og talemålet til homo dynamicusene at jeg heller ikke synes de kan betraktes som avvik. Derfor er det først og fremst Knut som ikke passer inn i teorien til Skjekkeland. Den gjennomsnittlige modifikasjonsprosenten på 43 antyder at han har en rekke tradisjonelle former i talemålet sitt, noe som er interessant med tanke på at jeg mener han må karakteriseres som en homo dynamicus.

6. Avslutning

Jeg vil begynne med å understreke at det som går fram av denne undersøkelsen ikke er statistisk representativt. Slik sett tjener studien bare som et *eksempel* på hvordan ungdom i Aurskog-Høland snakker. Samtidig synes jeg de åtte informantene er såpass forskjellige at de framstår som ulike typer. Det innebærer at studien er basert på et strategisk informantutvalg framfor et statistisk representativt. At jeg har operert med et strategisk utvalg, betyr at utfallet av undersøkelsen trolig hadde blitt nokså likt dersom åtte *andre* informanter hadde deltatt i prosjektet – vel å merke under forutsetning av at typeinndelinga hadde vært den samme.

Studien viser at talemålet til ungdom i Aurskog-Høland består av både tradisjonelle og modifiserte språktrekk. I form av inter- og intraindividuell variasjon veksler informantene stadig mellom ulike varianter, slik at talemålet deres framstår som lite systemstabil. Det tyder på at det aktuelle språkområdet gjennomgår en endringsprosess. Hvor langt denne endringsprosessen har kommet varierer fra variabel til variabel og fra person til person. Samtidig er det mulig å peke på noen mer gjennomgående tendenser. For det første ser det ut til at forskjellene som tradisjonelt sett fantes innad i Aurskog-Høland, har blitt utjevna. Grunnen er at variablene som tidligere ble realisert ulikt i forskjellige deler av kommunen, utelukkende forekommer i modifisert form. Videre viser undersøkelsen at det først og fremst er østkantformene som sprer seg til distriktet, noe som går tydeligst fram av hvilke pronomenformer som er i bruk blant informantene. Både utjevning av lokale forskjeller og spredning av østkantformer taler for at den språklige regionaliseringsprosessen virker i Aurskog-Høland.

At virkningene av denne prosessen er personavhengige, kan knyttes til typeinndelinga jeg har foretatt av informantene. Inndelinga viser at homo staticusene langt på vei har et mer tradisjonelt talemål enn homo dynamicusene. Denne tendensen er tydeligst hos de informantene som i størst grad utpeker seg som enten den ene eller den andre typen. De som peker i ulike retninger, har en noe mer variabel

språkbruk. Samtidig er det homo staticusene som viser størst tendens til situasjonsbetinga språkbruk. Med tanke på deres positive innstilling til det lokale talemålet er det kanskje noe overraskende. Men på den annen side er det først og fremst disse språkbrukerne som har det Refsum (1953: 4) karakteriserer som ”særmerker i bygdemålet”. Informantene trekker spesielt fram /ite/, /ete/ og /je/ når jeg ber dem beskrive A-H-målet. Det tyder på at disse formene blir oppfatta som slike ”særmerker”. Nå er riktignok både /ite/ og /ete/ totalt fraværende i datamaterialet som ligger til grunn for dette prosjektet, men den situasjonsbetinga analysen viser at informantene som har størst innslag av den tradisjonelle forma /je/, også er blant dem som i størst grad varierer språkbruken sin fra det ene intervjuet til det andre. Den variabelen som samla sett framstår som mest ustabil i tilknytning til den situasjonsbetinga analysen, er allikevel variabel P1 – trykkforhold. Tradisjonell form av denne variabelen er svært utbredt blant informantene og blir ikke nevnt som karakteristisk for det lokale talemålet. Men til gjengjeld blir den modifiserte forma stadig trukket fram i beskrivelsen av oslomål, og flere av informantene forbinder denne varianten med ”finspråk”. Det taler for at det er knytta høy grad av bevissthet til denne variabelen, noe som øker sjansene for at bruk av tradisjonell form blir oppfatta som stigmatiserende.

Til tross for at språkbruken til informantene er prega av tradisjonelle og modifiserte former, markerer de fleste av dem språklig avstand både til hjemstedet og Oslo. Årsaken er at talemålet deres ikke kan karakteriseres som A-H-mål, samtidig som de er bevisst på at de snakker annerledes enn oslofolk. At de markerer språklig avstand til Oslo, er i samsvar med det som går fram av denne undersøkelsen. Ettersom tradisjonelle former som /dum/, /hu/, jamvekt og tjukk l av /rð/ fortsatt er i bruk blant ungdom i Aurskog-Høland, er det liten tvil om at de snakker annerledes enn hva ungdom i Oslo gjør. I tillegg ser det ut til at Aurskog-Høland skiller seg ut fra det bildet Skolseg (1994: 285) tegner av språksituasjonen på Nedre Romerike, og at språkbruken i området heller kan knyttes til den beskrivelsen hun gir av Øvre Romerike. Samtidig viser høy grad av intraindividuell variasjon at de tradisjonelle formene på ingen måte står støtt blant ungdom i Aurskog-Høland. Flere av

informantene beskriver sitt eget talemål som et blandingsmål, for som en av dem sier, er det "[i]kke akkurat sånn reint bokmål heller = så da blir det vel en blanding da". Ettersom denne undersøkelsen viser at informantene stadig varierer språkbruken sin og at enkelte variabler forekommer i tradisjonell form, mens andre blir realisert i modifisert form, synes jeg talemålet deres kan betraktes som et "blandingsmål". Så til tross for at språkbruken i Aurskog-Høland er såpass modifisert at ungdommen trolig ikke sier "hæta tå hørt", er det mye som tyder på at det tradisjonelle uttrykket kan tjene som *beskrivelse* av talemålet deres.

Litteraturhenvisning

- Akselberg, Gunnstein 1995: *Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune*. Band 1. Bergen: Nordisk institutt. Universitetet i Bergen.
- Aniansson, Eva 1996: *Språklig och social identifikation hos barn i grundskoleåldern*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk. Uppsala Universitet.
- Birkeland, Ragnhild og Per Erik Møller 1983: *Ikke akkurat 'dialekt da, men mer sånn sleng, liksom. En undersøkelse av Oslo-målet blant ungdom i to drabantbyer*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo.
- Blake, Margaret J. 2005: *"Ikke spesielt norsk å snakke standard norsk": Does Norway have a standard spoken language?* Upublisert semesteroppgave i antropologisk lingvistik. Universitetet i Århus.
- Blom, Jan Petter og J.J. Gumperz 1972: Språkstrukturers sosiale betydning: Om kodeskifte i et norsk lokalsamfunn. Jan Engh mfl. (red.): *Språksosiologi*. Universitetsforlaget, 97-127.
- Bohner, Gerd og Michaela Wänke 2002: *Attitudes and Attitude Change*. Hove: Psychology Press.
- Broch, Kristin Hagen 2001: *Ungdomsspråk i Oslo, liksom*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Bull, Tove 1991: Språklig identitet i ei nordnorsk fjordsamebygd. *Danske folkemål* 33, 23-35.
- Dagsavisen 01.02.2006: Folk sier ikke lenger bannan.
- Dahl, Marianne 2002: *Talemålstrategier blant barn og unge i Sandefjord*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Deprez, Kas og Yves Perssoons 1987: Attitude. Ammon, Ulrich mfl. (red.) *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. Berlin: Walter de Gruyter & co, 125-132.
- Edwards, John 1985: *Language, Society and Identity*. Oxford: Basil Blackwell.
- Flydal, Leiv 1989: *Språket - struktur og samfunn*. Bind 1. Utvalg og redaksjon ved Arne Halvorsen og Geirr Wiggen. Oslo: Novus forlag.
- Flyvbjerg, Bent 1991: *Rationalitet og magt*. København: Akademisk forlag.
- Fog, Jette 2004: *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk forlag.

- Foldvik, Arne Kjell 1979: Endring av uttale og spredning av ny uttale. Generasjonsskilnader i Brunlanes, Vestfold. Kleiven, Jo (red.): *Språk og samfunn*. Oslo: Pax Forlag, 138-151.
- Fossaskåret, Erik 2000: Surapalen som identitetsmarkør. Akselberg, Gunnstein (red.) *Målbryting. Skrifter fra prosjektet talemålsendring i Noreg* - nr. 4. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 27-47.
- Gabrielsen, Finn 1984: *Eg eller je? Ei sosiolingvistisk gransking av yngre mål i Stavanger*. Oslo: Novus Forlag.
- Giles, Howard og Nikolas Coupland 1991: *Language: Contexts and Consequences*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.
- Giles, Howard og Miles Hewstone 1997: Social Groups and Social Stereotypes. Coupland, Nikolas og Adam Jaworski (red.): *Sociolinguistics: a reader and coursebook*. London: Macmillan Press LTD, 270-284.
- Giles, Howard og Peter Powesland 1997: Accomodation theory. Coupland, Nikolas og Adam Jaworski (red.): *Sociolinguistics: a reader and coursebook*. London: Macmillan Press LTD, 232-240.
- Grønmo, Sigmund 1982: Forholdet mellom kvalitative og kvanitative metoder i samfunnsforskningen. Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget, 94-123.
- Haugen, Ragnhild 2004: *Språk og språkhaldningar hjå ungdomar i Sogndal*. Bergen: Nordisk institutt. Det historisk-filosofiske fakultet. Universitetet i Bergen.
- Hobøl, Kjell 1986: *Språkbruk i øvre Rælingen. En språksosiologisk undersøkelse*. Upubl. hovedfagsavh. Nordisk institutt. Universitetet i Trondheim.
- Hoff, Ingeborg 1968: *Målet i Aurskog og Blaker. Retta serprent or "Bygdebok for Aurskog og Blaker"*. Oslo.
- Hoftvedt, Bjørn Oscar 1979: *Ei undersøking av noen trekk ved formell og uformell språkbruk i Oslo-mål*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo.
- Hudson, R. A. 1996 [1980]: *Sociolinguistics*. Second Edition. Cambridge: Cambridge Universtity Press.
- Hymes, Dell 1972: Models of the Interaction of Language and Social Life. Gumperz, John og Dell Hymes: *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart, Winston, 35-71.
- Jahr, Ernst Håkon 1979: Er det sånn jeg snakker? Kleiven, Jo (red.): *Språk og samfunn*. Oslo: Pax Forlag, 122-137.
- Jahr, Ernst Håkon 1981: L-fonema i Oslo bymål. Jahr, Ernst Håkon og Ove Lorentz (red.): *Fonologi/Phonology*. Oslo: Novus forlag, 328-344.

-
- Kolsrud, Sigurd 1961: *Målet i Sørum*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Kolsrud, Sigurd 1933: Romeriksmålet. *Norske bygder* III. Bergen: John Griegs forlag, 33-53.
- Kvale, Steinar 1997: *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Labov, William 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William 1989: The exact description of a speech community: Short *a* in Philadelphia. Fasold, Ralph W. og Deborah Schiffrin: *Language Change and Variation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1-57.
- Larsen, Amund B. 1907: *Kristiania bymål – vulgærmålet med henblikk på den utvungne dagligtale*. Kristiania.
- Le Page, R. B. og Andrée Tabouret-Keller 1985. *Acts of identity: creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Le Page, R. B. 1997: The Evolution of a Sociolinguistic Theory of Language. Coulmas, Florian (red.): *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers LTD, 15-33.
- Lie, Svein 1990: Indre Østlandet. Jahr, Ernst Håkon (red.): *Den store dialektboka*. Oslo: Novus forlag, 101-117.
- Lyons, John 1987: *New horizons in linguistics* 1. Harmondsworth: Penguin Books.
- Løken, Anne 2001: "Litt kjukkere språk da": varietetsinndeling og intraindividuell variasjon med utgangspunkt i talemålet i Oslo. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Milroy, Lesley 1987: *Language and Social Networks*. Second Edition. Oxford: Basil Blackwell.
- Mæhlum, Brit 1986: *Språklige variasjonsmønstre hos innflyttere i Oslo*. Oslo: Novus forlag.
- Mæhlum, Brit 1992: *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus forlag.
- Mæhlum, Brit 1996: Codeswitching in Hemnesberget – Myth or reality? *Journal of pragmatics* 25, 749-761.
- Mæhlum, Brit 1999: *Mellom Skylla og Kharybdis. Forklaringsbegrepet i historisk språkvitenskap*. Oslo. Novus forlag.
- Mæhlum, Brit 2003: Kapittel 5 og 6. Mæhlum, Brit mfl. (red.): *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Mørk, Vidar 1983: *Hjartespråk og skriftmål*. Oslo: Det norske samlaget.

- Omdal, Helge 1994: *Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala Universitet.
- Refsum, Helge 1953: *Romeriksmålet. Særtrykk av Årbok for Romerike Historielag*. Oslo: Fellestrykk.
- Rekdal, Olaug 1971: *Modifisert dialekt. En undersøkelse av to språkvarianter hos innflyttere i Oslo*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo.
- Romaine, Suzanne 1994: *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford. University Press.
- Rudi, Nina Berge 1999: Er det råd å stole på rapportert språkbruk? Akselberg, Gunnstein (red.): *Målbryting. Skrifter fra prosjektet Talemålsendring i Noreg - nr. 2*. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 171-178.
- Røyneland, Unn 1994: *Når bygdemål møter bymål. Ein individsentrert eksempelstudie av fire sunnmøringar i Oslo*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Røyneland, Unn 2003: Kapittel 1. Mæhlum, Brit mfl. (red.): *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Oslo: Cappelen forlag.
- Røyneland, Unn 2005: *Dialektnivellering, ungdom og indentitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studium. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Sandøy, Helge 1996: *Talemål*. Oslo: Novus forlag.
- Skolseg, Ellen 1994: *Romeriksdialektens levevilkår i skyggen av Oslo*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Skolseg, Ellen 1999: Romeriksdialektas levevilkår i skuggen av Oslo. Kleiva, Turid mfl. (red): *Austlandsmål i endring*. Oslo. Det norske Samlaget, 129-140.
- Skolseg, Ellen 2000: Vi snakker bare litt bredt. Akselberg, Gunnstein (red.): *Målbryting. Skrifter fra prosjektet talemålsendring i Noreg - nr. 4*. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 149-165.
- Skramstad, Tone 1999: *Oslocirkumferensen og språklig regionalisering: en metodetriangulert undersøkelse av språk og normer hos ungdommer på Hadeland*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Skjekkeland, Martin 2001: Personlegdomen som bakgrunnsvariabel i sosiolingvistikken. Akselberg, Gunnstein (red.): *Målbryting. Skrifter fra prosjektet talemålsendring i Noreg - nr. 5*. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 31-48.

-
- Skjekkeland, Martin 2005: *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Snyder, Mark 1987: *Public appearances / Private realities. The Psychology of Self-Monitoring*. New York: Freeman and Company.
- Sollid, Hilde 2002: Om observatørens paradoks. Akselberg, Gunnstein (red.): *Målbryting. Skrifter fra prosjektet talemålsendring i Noreg* - nr. 6. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 175-190.
- Statistisk sentralbyrå: Tall om Aurskog-Høland kommune. www.ssb.no/kommuner/0221, www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/tab/0221.html, www.ssb.no/fobpend/tab-2002-12-06-03.html (Tilgjengelige nettsider 11.03.06).
- Tabouret-Keller, Andrée 1997: Language and Identity. Coulmas, Florian (red.): *The Handbook of Sociolinguistics*. Blackwell Publishers, 315-326.
- Torp, Arne 1988: "Hu skøyt høl i huet" Noen tanker om "udanna østnorsk". *Språklig Samling* 4, 6-9.
- Trudgill, Peter 1986: *Dialects in contact*. Oxford: Basil Blackwell.
- Trudgill, Peter 1974: Linguistic change and diffusion; Description and explanation in sociolinguistic dialect geography. *Language in Society* Vol. 3, No. 2. Cambridge University Press, 215-246.
- Ulset, Kari Anne Vold 2002: *Språklig regionalisering i Trøndelag?: en studie av ungdommers talemål i nedre Melhus*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. NTNU.
- Venås, Kjell 1991: Språk og identitet. *Danske folkemål* 33, 5-21.
- Vikør, Lars S. 1999: Austlandsmål i endring. Kleiva, Turid mfl. (red): *Austlandsmål i endring*. Oslo. Det norske Samlaget, 13-49.
- Vikør, Lars S. 1994: *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Oslo: Novus forlag.
- von Wright, Georg Henrik 1974 [1971]: *Erklären und Verstehen*: Frankfurt. Athenäum Fischer Taschenbuch Verlag. [Orig.: *Explanation and Understanding*. Cambridge: C.H.P.]
- Wiggen, Geirr 1990: Oslo bymål. Jahr, Ernst Håkon (red.): *Den store dialektboka*. Oslo: Novus forlag, 179-185.
- Wiggen, Geirr 2005: Nyere personlighetsforsknings relevans for framtidig sosiolingvistik. Melander, Bjørn (red.): *Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 202-210.
- Yin, Robert K. 1994: *Case study research. Design and Methods*. Second Edition. Thousand Oaks, California. Sage Publications.

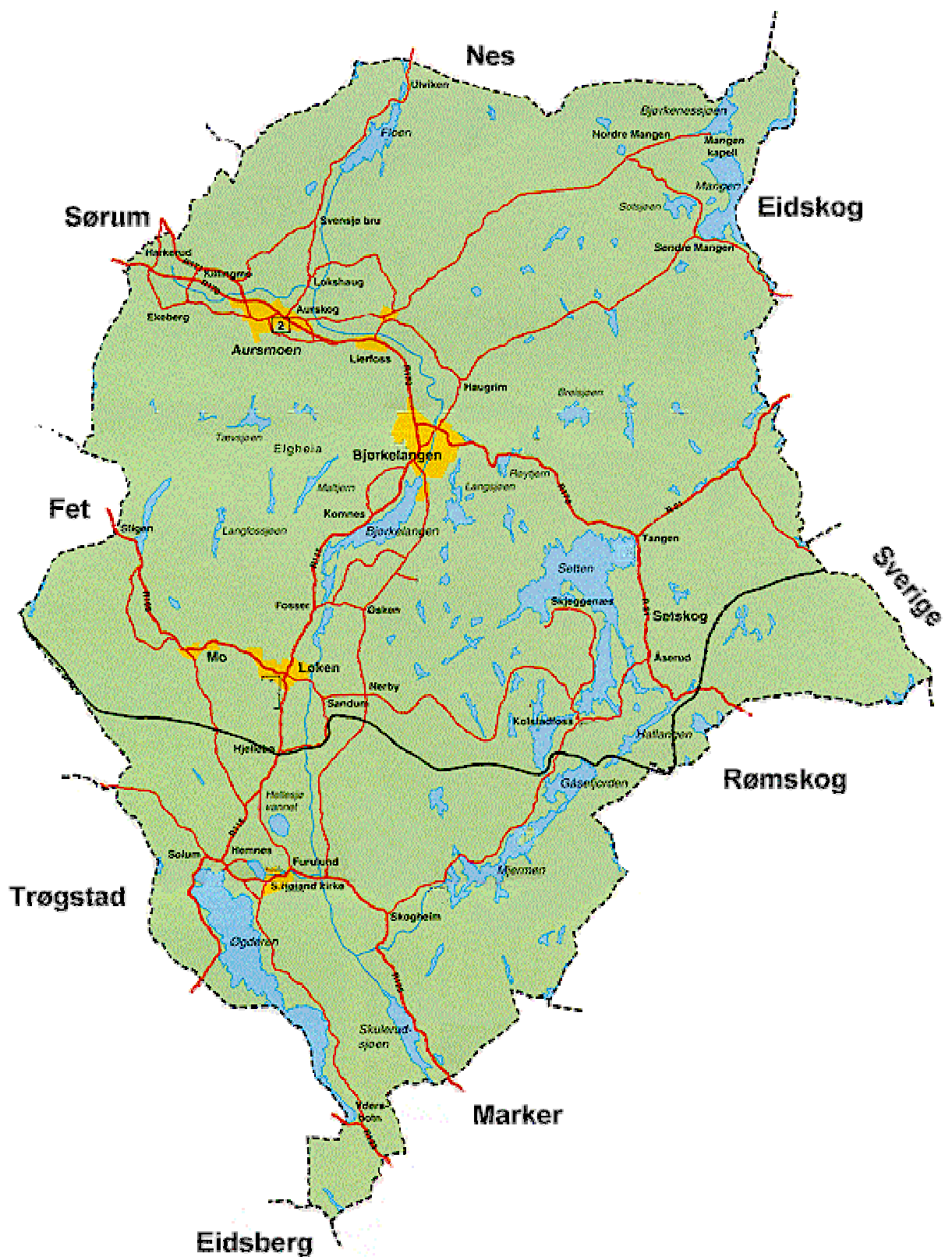
Aasen, Anita 2004: *Språklig nivellering i Oslo-regionen. Ungdommers valg av språklige varianter i Follo*. Upubl. hovedfagsavh. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.

Vedlegg

Vedlegg 1:

Kart over Akershus

Vedlegg 2:**Kart over Aurskog-Høland**

Vedlegg 3:**Trykkplassering**

<u>JOHAN</u> Tradisjonell	Modifisert
Intervju A populært, personlighet, problem, butikker, identifisere, militæret, militærbaser, dialekt (2), miljø (2), spesielt (3), sosialt (3)	Intervju A økonomiske, sosial, sosialt, politisk idéhistorie, sosialkunnskap, litteratur, klisjé, generelt, kulturer, asiatisk, kontakten, natur, turister, Egypt, militæret, soldat, familie, turisme (2), kultur (2)
Intervju B kontakt, nasjonalt, personer, dialektsuttrykk, dialektordene, potiter, spesielt, dialekta (2), spesielle (2), dialekt (15)	Intervju B økonomisk, musikk, militæret, original, unik, unikt (2), unike (2), sosialkunnskap, dialektmessig, politikere, formell, kanin, tomat, poteter, dialekt (2), dialekta (2)
<u>FREDRIK</u> Tradisjonell	Modifisert
Intervju A systemutvikling, skulpturer, hotell, interesser, elektrikerfirmaer, spesielle, butikker, naturen (1), miljø (2), familie (2), militæret (2),	Intervju A kommunen, familien, fabrikken, minutter, Kristiansand, sosiale, studere, elektro (2)
Intervju B spesielt, automatisk, enkeltpersoner, studerer, systemutvikling (2) Senterparti (2), normalt (2), kommenterer (3), dialekt (3), dialekter (4)	Intervju B Kristiansand, Stavanger, definere, dialekt, omtrent, eksempel, familie (2)
<u>ØYVIND</u> Tradisjonell	Modifisert
Intervju A teori, miljø, naturforvaltning, kamerat, kameraten, interesser, agronom, kontaktene	Intervju A eksempel
Intervju B kvadratmeter, mobiltelefon, dialekter, ekstremt, spesielt, kanin, dialekt (8)	Intervju B østfolddialekt
<u>KNUT</u> Tradisjonell	Modifisert
Intervju A fysikk, populært, utrolig, industrien, Italia, musikkfestivaler, studere, problem, nivå, personer	Intervju A kjemi, opprinnelig, misunnelige, minutt, medaljens (bakside), generalisere, apotek, interessant, dialekta, person (3), poenget, personer, prosent (2), sentraliserte, kamerat,

	generelt, medisin, litteraturhistorie, butikk (2), sentrale, sentralt, bensinprisa
Intervju B hotell, motell, garasjer, militæret, studere, medisin, naturlig, dialekter (6), dialekta (8), kameraten, innflytelse, ekstremt, musikkfestivaler, kamerater, interessant, problemer (4), prosent (2), dialekt (3), dialektord, provosert (3), eksempler, fysikk, kjemi, interessere, problem (2), problemet, kameraten, patrioter, potet, irritert, politi, interesse	Intervju B studere (2), familie, reel, naturlig (3), kommunikasjonsproblemer, sentrale, diskusjon, undervisningen, dialekt, studerer, generaliserer, minutter, dialekten (2), italiensk (2), latinsk
<u>MARIUS</u> Tradisjonell	Modifisert
Intervju A miljø, sannsynlighet, teori, elever, naturbruk, eksempel, familien, kamerata, fungerte, moped, gelé, entreprenør	Intervju B eksempel
Intervju B teori, lastebilsjåfør, spesielt, dialekt (2), naturlig, kamerater, kanin	Intervju B eksempel (2)
<u>MARTHE</u> Tradisjonell	Modifisert
Intervju A teorifag, teoretiske, samtidig, risikere, musikk, konseptet, spesielt, lokalbutikker, butikken haldendialekt, dialekta, generasjon,	Intervju A miljø, naturforvaltning, kjelleelever, dressur, revisor, Italia, historisk, eksempel, trenerlisens, vurdert (2), internat, dressur
Intervju B teoretiske, miljø, automatisk, dialekt (4), dialekter, normalt, situasjoner, dialekta, person, problem, kanin	Intervju B naturforvaltning, miljø, dialektene, hølandsdialekta, generasjonen, dialekt, revisor, dressurtantene, ekstreme, ekstremt
<u>LARS</u> Tradisjonell	Modifisert
Intervju A aktiviteter, distriktet, miljø, spesielle, spesielt, Europa (2), familien (2), distriktet, turister, dialekta, politi, trafikk (2), kriminalitet, butikker	Intervju B Paris, minutters (kjøring), oslodialekta, eksempel (2)

<p>Intervju A</p> <p>personer, teori, teoretiske, karakter, dialekt (8), eksempel, dialekta (3), spesielt (2), Kristiansand, naturlig, dialekter, Stavanger, oslodialekt, nasjonaliteter, opprinnelig, kontorer</p>	<p>Intervju B</p> <p>kontorer</p>
<p><u>KRISTIN</u> Tradisjonell</p>	<p>Modifisert</p>
<p>Intervju A</p> <p>interesse, spesielt (2), dialekt, kriminelle</p>	<p>Intervju A</p> <p>kriminalitet (2), kriminell, eksempel (5), dementavdeling, religion (2), sjenert (2), personen, miljø, normale, Australia, studere (2), kontakt, historie, internt, direkte, Stavanger, historie, narkotika, kulturkræsj, butikk (2), motivasjon</p>
<p>Intervju B</p> <p>studere, dialekt (15), dialekta (5), irritere, automatisk, spesiell, dialekter, blandingsdialekt, spesielt, problem</p>	<p>Intervju B</p> <p>studerer, studere (2), Australia (3), kultur, studerte, familien (2), diskusjon, politikk, dialekt (3), spesielt, dementavdeling (3)</p>

Vedlegg 4:**Informasjonsbrev til elevene**

Jeg er mastergradsstudent i nordisk ved Universitetet i Oslo og studerer for tiden utviklingen av dialekten i Aurskog-Høland. I den forbindelse vil jeg foreta en undersøkelse ved Bjørkelangen videregående skole og Kjelle videregående skole. Hensikten med undersøkelsen er å kartlegge hvordan ungdom i Aurskog-Høland bruker språket sitt og hva slags tanker de gjør seg om det.

Gjennom intervju med til sammen åtte elever vil jeg innhente opplysninger om språkbruk, språkholdninger, bosted, fritidsinteresser, nettverk og framtidsplaner. Utvalget trekkes på bakgrunn av informasjon som går fram av vedlagte spørreskjema. Deltakerne kommer til å være med i to intervjuer hvorav det ene blir utført av meg, mens det andre blir utført av medstudent Hilde Dybvik. Intervjuene foregår i skoletida, og hvert intervju kommer til å vare i ca 30 min.

Intervjuene vil bli tatt opp på mp3-spiller. Opplysningene behandles konfidensielt og slettes innen 01.02.2006. For å forhindre at enkeltpersoner blir kjent igjen, kommer opplysningene til å bli anonymisert. Det er frivillig å delta i undersøkelsen, og det er mulig å trekke seg på hvilket som helst tidspunkt. Å trekke seg medfører ingen begrunnelsesplikt.

Oppgaveskrivingen foregår under veiledning av professor Geirr Wiggen ved Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, som har godkjent prosjektet.

Hvis du kunne tenke deg å delta i undersøkelsen, ber jeg om at du fyller ut vedlagte spørreskjema og skriver under på samtykkeerklæringen du finner på bakerste side. Jeg kommer til å ta kontakt med aktuelle informanter for nærmere avtale om intervju.

Vennlig hilsen

Ingrid Agathe Glende

Vedlegg 5:**Spørreundersøkelse**

1. **Klasse:** _____

2. **Hvor bor du?**

Aurskog Setskog Momoen

Bjørkelangen Løken Hemnes

3. **Hvor lenge har du bodd i Aurskog-Høland?**

Hele livet

Siden før jeg begynte på skolen

Annet: _____

4. **Hvor kommer foreldrene dine fra?**

a) Mor er fra:

Aurskog-Høland

Annet sted: _____

b) Far er fra:

Aurskog-Høland

Annet sted: _____

5. **Hva slags utdannelse har foreldrene dine?**

a) Mor:

Grunnskole

Yrkesskole (f.eks. snekker, hjelpepleier)

Gymnas

b) Far

Grunnskole

Yrkesskole

Gymnas

Høyskole/universitet Høyskole/universitet**6. Hvor har du blitt kjent med vennene du har på nåværende tidspunkt?**

- Barnehagen Ungdomsskolen På fritida/gjennom fritidsaktiviteter
 Barneskolen Videregående

7. Hvor bor de nærmeste vennene dine?

- På hjemstedet mitt
 Andre steder i Aurskog-Høland
 Andre steder: _____

8. Hva gjør du på fritida?

- Er sammen med venner
 Er ute i skog og mark
 Jakter
 Fisker
 Trener. Hva: _____
 Går på konserter
 Går på diskotek/fester
 Driver med motorsport
 Leser bøker
 Driver med sang og/eller musikk
 Driver med teater/drama
 Annet: _____

9. Hvor foregår fritidsaktivitetene?

- I Aurskog-Høland

-
- I Lillestrøm
- I Oslo
- Andre steder: _____

10. Hvor ofte er du i Lillestrøm?

- Flere ganger i uka En gang i måneden En gang i halvåret
- En gang i uka To til tre ganger i halvåret

11. Hvor ofte er du i Oslo?

- Flere ganger i uka En gang i måneden En gang i halvåret
- En gang i uka To til tre ganger i halvåret

12. Liker du deg i Aurskog-Høland?

- Ja Nei

13. Er du stolt over å komme fra Aurskog-Høland?

- Ja Nei

14. Hvor har du lyst til å bo etter at du avslutter videregående?

- I Aurskog-Høland
- I nærområdet, for eksempel Mysen, Fetsund eller Lillestrøm
- I Oslo
- I en annen by, for eksempel Bergen eller Trondheim
- I utlandet
- Annet: _____

15. Kunne du tenke deg å bo i Aurskog-Høland som voksen?

ja nei

16. Tenk deg at du møter en person fra Oslo som spør hvor du kommer fra. Hva svarer du?

Jeg kommer fra Aurskog/Setskog/Høland/Hemnes.

(Det alternativet som passer for deg)

Jeg kommer fra Aurskog-Høland.

Jeg kommer fra Akershus.

Jeg kommer fra et sted i nærheten av Lillestrøm.

Jeg kommer fra et sted i nærheten av Sverige.

Jeg kommer fra bygda/landet.

Jeg kommer fra et sted du sikkert ikke har hørt om.

17. Hvor liker du deg best?

På landet I byen

18. a) Mener du at det finnes en dialekt som er typisk for Aurskog-Høland?

Ja Nei

b) Hvis ja, hvilke av følgende utsagn er du enig i?

Dialekten i Aurskog-Høland er en viktig del av lokalsamfunnet.

Dialekten i Aurskog-Høland bør bevares.

Dialekten i Aurskog-Høland kommer til å forsvinne.

Dialekten i Aurskog-Høland er fin.

Dialekten i Aurskog-Høland er stygg.

Dialekten i Aurskog-Høland brukes bare av eldre mennesker.

Dialekten i Aurskog-Høland er i bruk blant yngre mennesker.

19. Synes du ungdom fra Aurskog-Høland snakker annerledes enn ungdom fra Oslo?

Ja Nei

20. Hva slags planer har du for neste år?

Studere

Jobbe

Folkehøyskole

Reise

Militæret/siviltjeneste

Annet: _____

21. Hva slags utdannelse kan du tenke deg?

Takk for at du svarte på spørsmålene!

På neste side finner du samtykkeerklæringen.

SAMTYKKEERKLÆRING

Ja, jeg har mottatt informasjon om undersøkelsen og ønsker å stille til intervju.

Underskrift: _____

Vedlegg 6:**Intervjuguide****Intervju A****1. Presentasjon av deg selv**

Si litt om hvem du er, hvor gammel du er, hvor du kommer fra, hvor du bor, hvor du har studert, hva du driver med nå og hva du kan tenke deg å jobbe med.

2. Ung i Aurskog-Høland

- Kan du fortelle litt om hva du liker å gjøre på fritiden?
- I tilfelle informant jobber: Fortell litt om hva jobben går ut på
- Har du inntrykk av at noen fritidsaktiviteter er spesielt populære/ikke populære?
- Fritidstilbud, fornøyd eller ikke-fornøyd? Hva kunne vært bedre?
- Tilbud i A-H eller andre steder? Lillestrøm, Oslo?
- Forskjell på å være ung på landsbygda og i en by? Hva tror du er forskjellene?
- Tenk deg at du vokste opp i Oslo, hva ville vært annerledes?
- Har du vært mye ute og reist? Norge eller utlandet?
- Kan du fortelle om den beste ferieopplevelsen du har hatt?
- Hvor drømmer du om å reise?

3. Nettverk

- Hvor har du blitt kjent med vennene dine? (Barnehagen, barneskolen, ungdomsskolen, videregående?)
- Venner fra hjemstedet eller andre steder? (Fetsund, Sørumsand, Rømskog, Lillestrøm, Oslo)
- I tilfelle andre steder, hvor ofte treffer du dem?
- Familie i Aurskog-Høland? (Besteforeldre, tanter, onkler, søskenbarn)
- I tilfelle ja, treffer du dem ofte?

4. Forhold til hjemstedet

- Kan du fortelle meg litt om hva som er typisk for A-H?
- Er A-H egna for turisme?

- Liker du deg i A-H? Hvorfor/ hvorfor ikke?
- Hva synes du er det beste med A-H?
- Hva er det verste?
- Er du stolt av å være fra A-H?
- Har du opplevd at elever fra andre steder har sagt noe om folk fra A-H?
- I tilfelle, positive eller negative bemerkninger? Hvordan følte det?
- Synes du det er noen forskjell på ungdom fra ulike steder i A-H?
- I tilfelle, hva er forskjellig?
- Er du ofte i Lillestrøm eller Oslo?
- Hva gjør du i tilfelle der?
- Synes du ungdom i Oslo er annerledes enn ungdom fra A-H? I tilfelle hvordan?
- Tenk deg at du møtte én person fra Oslo-øst og én fra Oslo-vest, ville de vært forskjellige? I tilfelle hvordan?
- Identifiserer du deg mest med ungdom fra Oslo-øst eller Oslo-vest?

5. Framtidsplaner

- **Allm.fag:** Hva slags planer har du for neste år?
- Hva slags utdanning kunne du tenke deg?
- Hva slags yrke kunne du tenke deg?
- Hva legger du vekt på i en framtidig jobb?
- Hvis studere, fortsette å bo i A-H i studietida eller flytte?
- Hvor vil du helst bo i studietida?
- Hvis flytte, hva ville du savne med A-H?
- Vende tilbake som ”voksen”?
- **Yrkesfag:** Hva slags planer har du videre? Hva har du lyst til å jobbe med?
- Hva legger du vekt på i en framtidig jobb?
- Lærlingplass: Samme hvor den er eller helst i A-H?
- Kunne du tenke deg å flytte? Hvorfor, hvorfor ikke?

- Hvor vil du helst bo i framtida?
- Vende tilbake som ”voksen”?

Intervju B

1. Komme i gang

Løst og fast, linje, fag, jobbmuligheter, veien videre, hjemsted, få dem til å forklare hvor de bor, skoletur, musikkfestival, fortelle om meg selv.

2. Språksamfunnet A-H

- Synes du det er noen forskjell på dialekten i A-H og i Oslo?
- Hva med Strømmen, Lillestrøm?
- Finnes det noen egen dialekt for Aurskog-Høland?
- Hvis ja, hva er typisk for denne dialekten? Kan du noen ord og uttrykk?
- Er dette ord som skiller A-H dialekt fra andre områder, for eksempel Toten, Trøgstad, Lillestrøm, Oslo?
- Hva synes du om dem? Fine, stygge, morsomme, rare? Hvorfor?
- Bruker du dem?
- Kjenner du noen som bruker dem? Venner, søsken, foreldre, besteforeldre.
- Hvor forskjellig er dialekten din fra dialekten til foreldre/besteforeldre?
- Legger du merke til hvis noen bruker dem?
- Snakker folk fra ulike steder i Aurskog-Høland forskjellig?
- Tenk på jevngamle klassekamerater fra Aurskog, Høland og Setskog. Hva er typisk for måten de snakker på? Forskjeller?
- Hva med elever fra andre steder, for eksempel Fetsund?
- Har du noen gang opplevd at folk har påpekt måten du snakker på?
- Er det et tema blant foreldre/besteforeldre/familie?

3. Språkholdninger

- Hva synes du om at vi har ulike dialekter i Norge?
- Synes du det er viktig at de blir bevart? Hvorfor/hvorfor ikke?

-
- Hva legger du i begrepet dialekt?
 - Hva vil du si om din egen måte å snakke på? Dialekt?
 - Hvis ikke dialekt, hva da? Oslomål? Skriftspråk?
 - Legger du merke til hvordan andre snakker?
 - Snakker du og vennene dine av og til om språk/dialekt?
 - Hva synes du om jevnaldrende som snakker dialekt?
 - Hva synes du om måten folk fra Oslo snakker på?

4. Situasjonsbetinga språkbruk

- Er det noen ganger det er unaturlig å bruke dialekt, eller kan det brukes i alle slags situasjoner?
- Hender det at du endrer måten å prate på, eller snakker du likt hele tida?
- Hvis endrer, Kan du fortelle om en situasjon du har vært i der du følte det var nødvendig. Sted, situasjon, folk.
- Snart russ, russetreff sammen med russ fra Oslo. Tenk deg at du kommer i snakk med Oslo-russ, ville det påvirke måten du snakker på? Hvordan?
- Hvis du begynner å studere/jobbe i Oslo etter at du er ferdig med videregående, tror du det ville påvirke måten du snakker på?
- Hvis du endrer, føler du det foregår bevisst eller ubevisst?
- Tenker du over at du må endre, eller bare skjer det?
- Hva føler du når du endrer det? Unaturlig eller naturlig?
- Hva tenker du hvis du hører andre endrer måten å snakke på?
- Har du forandra måten å snakke på etter at du begynte på videregående? (Nettverk) Hvis ja, hvordan?

Vedlegg 7:

Bildeøvelse

Sammendrag

Denne studien retter fokus mot talemålet til ungdom i Aurskog-Høland. Med utgangspunkt i begrepet språklig regionalisering har jeg forholdt meg til tre varieteter i tilknytning til dette prosjektet, nemlig romeriksmål, som er det tradisjonelle talemålet i Aurskog-Høland, og talemåla på østkanten og vestkanten av Oslo. Jeg har også foretatt en situasjonsbetinga analyse av språkbruken til informantene. I tillegg har jeg knytta de språklige strategiene deres til personlighetsteori, noe som innebærer en typeinndeling av informantene i to kategorier – homo staticus og homo dynamicus.

Undersøkelsen er hovedsakelig kvalitativ. Jeg har brukt intervju som innsamlingsmetode, og ettersom situasjonsbetinga språkbruk står sentralt i studien, har jeg operert med to intervjuer. Til sammen deltok åtte informanter fra to videregående skoler i prosjektet. Undersøkelsen munner ut i både en kvantitativ og kvalitativ analyse. Mens den kvantitative gir en framstilling av talemålet til informantene, legger den kvalitative vekt på uttalelsene deres om forhold som berører tematikken for prosjektet.

Studien viser at ungdom i Aurskog-Høland realiserer enkelte språktrekk på tradisjonelt vis, mens andre forekommer i modifisert form. På den måten er talemålet deres prega av både intra- og interindividuell variasjon. Det tyder på at den språklige regionaliseringsprosessen virker i området. Den situasjonsbetinga analysen antyder at det spesielt er realiseringa av variabelen *trykkforhold* som blir endra fra intervju til intervju. Når det gjelder typeinndelinga av informantene, ser det ut til at de såkalte homo staticusene viser større tendens til tradisjonell språkbruk enn homo dynamicusene.